

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

SSCB SONRASI KIRGIZİSTAN'DA DEMOGRAFİK VE SİYASİ DURUM
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

HARUN ARSLAN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Taşkın DENİZ

KARABÜK

Haziran, 2015

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

SSCB SONRASI KIRGIZİSTAN'DA DEMOGRAFİK VE SİYASİ DURUM
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

HARUN ARSLAN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Taşkın DENİZ

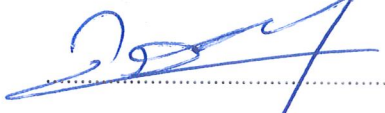
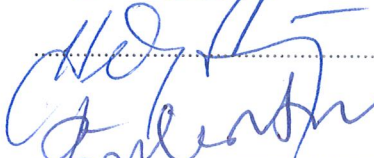

KARABÜK

Haziran, 2015

TEZ KURULU ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Harun ARSLAN' a ait “SSCB Sonrası Kırgızistan'da Demografik ve Siyasi Durum” adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından COĞRAFYA YÜKSEK LİSANS programı tezi olarak oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı		
(Danışman)	: Yrd. Doç. Dr. Taşkın DENİZ	
Danışman Üye	: Doç. Dr. Ünal ÖZDEMİR	
Üye	: Doç. Dr. Bülent AKSOY	

Tez Sınavı Tarihi: 15.06.2015

TEZ DOĞRULUK BEYANI

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserleri her kullandışımda alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

15 / 06 / 2015

Harun ARSLAN

İmzası

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş dönemi boyunca küresel bir güç olan Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra birçok Türk Devleti bağımsızlığını kazanmıştır. Bu devletlerden birisi de, 15 Aralık 1990'da egemenliğini, 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan'dır.

Kırgızistan; kuzeyinde ve kuzeybatısında Kazakistan, güneybatısında Özbekistan, güneyinde Tacikistan, güneydoğusunda ise Tanrı Dağları ve Doğu Türkistan ile sınır komşusu olan bir Orta Asya Türk Devleti'dir. 198.500 km² lik yüzölçümüne sahip Kırgızistan, Tanrı Dağları ve Pamir Dağları'nın eteklerine yerleşmiş, jeolojik ve jeomorfolojik yapısı ve konumu itibarıyla de şiddetli depremlerin yaşandığı bir ülkedir. Ortalama yükseltisinin (2750 m.) çok fazla olması sebebiyle “Orta Asya'nın İsviçresi” olarak da nitelendirilir. Kırgızistan'ın % 93'ü dağlarla kaplıdır.

Ülkede yüzlerce akarsuyun yanı sıra çok sayıda da doğal göl bulunmaktadır. Kırgızistan hem yer altı ve yer üstü zenginlikleriyle hem de kültürel özellikleriyle Türkiye ve Türk Dünyası için stratejik bir öneme sahiptir.

Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet Türkiye olmuş ve 1992 yılında iki devlet arasında diplomatik ilişkiler resmen başlamıştır. Kısa bir zaman dilimi içerisinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te ve Ankara'da karşılıklı büyükelçilikler açılmıştır. Kırgızistan'ın Türkiye ile olan ilişkileri gün geçtikçe güçlenmekte ve bu durum iki ülke arasında yapılan anlaşmalarla da kendini göstermektedir.

Kırgızistan Anayasası'nda “**Kırgızistan; egemen, bağımsız ve bölünmez demokratik bir hukuk devletidir**” ifadesi yer almaktadır. Bağımsızlığının ilk yıllarında Kırgızistan hem üzerindeki Sovyet rejiminden kalan eski sistemin kalıntılarından sıyrılma çabasına girmiş hem de ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılara ve bağımsızlık karşıtı gruplara yenilmemek için ayakta kalma mücadelesi vermiştir. Bu mücadele doğrultusunda ülkenin hızlı başlayan kalkınma hamlesi, siyasi otoriteyi elinde bulunduranların sergiledikleri olumsuz performanslarla zayıflamış ve sekteye uğramıştır. Sürecin aksamasındaki etkenleri sadece iktidar sahiplerine dayandırmak

yetersiz olacaktır (Beşirli, 2011: 313). Kırgızistan'daki çok milletli yapının da bu sürecin aksamasındaki etkileri göz ardı edilemez. Bağımsızlıktan sonraki süreçte de yıllar süren etnik çatışmalar kendini defalarca göstermiştir.

Kırgızistan, SSCB sonrası bir yandan var olan uluslararası sisteme uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan da ülke içindeki bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır. Ne yazık ki ülkede yaşayan seksen dört milletten (Hindu, Özbek, Tatar, Kırgız, Çeçen, Çinli, Yerli Türk, Uygur, Ukraynalı, Afgan, Kazak, vb.) oluşan demografik yapısından dolayı birçok sıkıntıyla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. Kırgızistan'ın devlet yönetiminde yaşadığı tüm olumsuzluklara ve problemlere rağmen, Kırgız Halkı kararlılığını ve iradesini yaşanan sayısız olayda defalarca göstermiştir. Kırgızistan'da yaşayan insanlar her zaman yeniliklere açık, misafirperver, çalışkan ve yeni koşullara kolay adapte olabilen toplumsal bir yapıya sahip olmuştur.

Bu çalışmada, SSCB sonrası Kırgızistan'daki demografik ve siyasi durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönemde yaşamış olduğu tüm olumsuzluklara ve toplumsal sıkıntılara rağmen Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri içerisinde demokrasinin istikrarı açısından bakıldığında hem sosyal ve demokratik açıdan Asya'nın İsviçresi olmaya aday hem de Orta Asya'da yaşamaya en elverişli ülke olmaya aday olmak için çabalamaktadır.

Kırgızistan halkı yaşadığı çekişmelerden, etnik çatışmalardan ve istikrarsızlıktan bıkmıştır. Yeni dönem, Cumhurbaşkanı Atambayev ve parlamento için bazı zorlukları beraberinde getirirse de aynı zamanda demokratikleşme yolunda da bazı fırsatları da sunmaktadır. Kırgızistan, eski liderlerinin bıraktığı olumlu ve olumsuz mirası iyi değerlendirmeli ve aynı hataları tekrar etmemesi halinde demokrasinin güçleneceği gerçeğini unutmamalıdır. Ancak bu şekilde ülkenin gerçek bir **“demokrasi adası”** olması sağlanabilecektir (Akçalı, 2012: 207). Yıllarca süren SSCB egemenliğinden sonra, kendi içlerinde yaşadıkları onca ihtilal, devrim ve etnik çatışmaya rağmen Kırgızistan geleceğe ümitle bakabilmektedir. Son yapılan demokrasi hamleleri de bunun en güzel kanıtıdır.

Bu çalışmaya başlamama vesile olan ve devamında da bana her konuda desteğini esirgemeyen, tez konusu seçmemde ve tez çalışmam boyunca değerli görüş ve bilgilerini benimle paylaşan tez danışmanım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Taşkın DENİZ'e minnet ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca bu süreçte bana her konuda destek olan, çalışmam boyunca ilgi ve alakalarını esirgemeyen sayın hocalarım Doç. Dr. Ünal ÖZDEMİR'e, Doç. Dr. Fatih AYDIN'a ve Yrd. Doç. Dr. Osman ÇEPNİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Ve yine; benim bu aşamaya gelmeme vesile olan, hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen önce anneme ve babama, 2002 yılında Kırgızistan'da başlayan evliliğimizden bu güne on üç yıldır benim en büyük maddi ve manevi destekçim olan hayat arkadaşım, biricik eşim Leyla ARSLAN'a gönülden teşekkür ederim.

Harun ARSLAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	i
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	viii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii

GİRİŞ

Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri.....	1
Amaç ve Metot.....	3

1. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'IN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ.....	4
FİZİKİ COĞRAFYA UNSURLARI.....	4
1.1. Coğrafi Konum.....	4
1.2. Yerçekilleri.....	6
1.3. İklim Özellikleri.....	13
1.4. Hidrografik Özellikleri.....	16

2. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'IN BEŞERİ ÖZELLİKLERİ.....	19
BEŞERİ COĞRAFYA UNSURLARI.....	19
2.1. Yerleşme Tarihi.....	19
2.2. Nüfus Özellikleri.....	27

2.3. Tarım ve Hayvancılık	36
2.4. Sanayi Ve Ticaret	40
2.5. Madencilik.....	45
2.6. Turizm.....	47
2.7. Ulaşım	51

3. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'IN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	54
DEMOGRAFİK COĞRAFYA UNSURLARI	54
3.1. SSCB Öncesi Kırgızistan.....	54
3.2. SSCB Sonrası Kırgızistan.....	56
3.2.1. Siyasi Yapısı.....	57
3.2.2. Askar Akayev Dönemi.....	60
3.2.3. Kurmanbek Bakiyev Dönemi.....	67
3.2.4. Roza Otunbayeva Dönemi	71
3.2.5. Almazbek Atambayev Dönemi	75
3.3. Demografik Yapının Siyasi Yapılanmaya Etkileri.....	76
3.3.1. Kırgızistan'da Bölgecilik	79
3.3.2. Kırgızistan'da Etnik Çatışma	81
3.3.3. Kırgızistan'da Siyasi İstikrarsızlık	84
3.3.4. Yaşanan Ekonomik Sıkıntılar ve Toplumsal Sorunlar	87
SONUÇ VE ÖNERİLER	89
KAYNAKÇA.....	91
ÖZET	97

ABSTRACT	99
ÖZGEÇMİŞ	101

HARİTALAR LİSTESİ

	Sayfa
Harita 1: Kırgızistan Lokasyon Haritası.....	5
Harita 2: Kırgızistan'ın Fiziki Haritası.....	7
Harita 3: Kırgızistan'ın Eğim Haritası.....	7
Harita 4: Fergana Vadisi	9
Harita 5: Kırgızistan Yıllık Ortalama Sıcaklık Haritası	14
Harita 6: Kırgızistan Yıllık Ortalama Yağış Haritası.....	15
Harita 7: Kırgızistan'ın Hidrografya Haritası.....	16
Harita 8: Kırgızistan Mülki İdari Haritası.....	25
Harita 9: Kırgızistan'ın Nüfus Yoğunluk Haritası (2012).....	35

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 1: Nüfusun Gelişimi (1950-2010)	29
Grafik 2: Kırgızistan'ın Nüfus Artış Hızı ve Artış Oranı.....	30
Grafik 3: Kırgızistan'da Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	32
Grafik 4: Kırgızistan'da Nüfusun Dağılımı.....	35
Grafik 5: Kırgızistan'da Başlıca Tarım Ürünlerinin Üretimi (2012).....	38
Grafik 6: Kırgızistan'da Sektörel Dağılım	45

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

	Sayfa
Fotoğraf 1: Kırgızistan Cumhuriyeti Bayrağı.....	2
Fotoğraf 2: Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Forsu.....	2
Fotoğraf 3: Kırgızistan Uydu Fotoğrafı.....	6
Fotoğraf 4: Tien Şan (Tanrı) Dağları	10
Fotoğraf 5: Kırgızistan Parası Som'un Üzerindeki Han Tengri Dağı.....	11
Fotoğraf 6: Narin Vadisi ve Narin Nehri.....	12
Fotoğraf 7: Toktogul Barajı.....	12
Fotoğraf 8: Toktogul Barajı Gölü.....	17
Fotoğraf 9: Issık Gölü'nün Uydu Fotoğrafı	18
Fotoğraf 10: Cengiz Aytmatov.....	21
Fotoğraf 11: Kırgız Gençler ve Yerel Sazları Komuz.....	23
Fotoğraf 12: Oş Şehri'nde Sümelek Yapımı.....	24
Fotoğraf 13: Kırgızistan'da Pazar yeri.....	38
Fotoğraf 14: Kırgızistan'da Tarım	39
Fotoğraf 15: Kırgızistan'da Hayvancılık (Yak Hayvanı).....	40
Fotoğraf 16: Kırgızistan'da Kumtor Altın Madeni	46
Fotoğraf 17: Gizli Hazine Issık Göl	48
Fotoğraf 18: Kırgızistan'da Şehir İçi Yolcu Taşımada Kullanılan Minibüsler .	52
Fotoğraf 19: Atın Sütünü Sağan Kırgız Kadın	53

Fotoğraf 20: Eski Dönem Kırgız Yaşamı.....	54
Fotoğraf 21: Askar Akayev	60
Fotoğraf 22: Kırgızistan'da Devrim	65
Fotoğraf 23: Kurmanbek Bakiyev	67
Fotoğraf 24: Kırgızistan Manas ABD Üssü.....	68
Fotoğraf 25: Kırgızistan'da Halk Ayaklanması.....	69
Fotoğraf 26: Roza Otunbayeva.....	71
Fotoğraf 27: Roza Otunbayeva'nın Halka Seslenişi	73
Fotoğraf 28: Cumhurbaşkanı Roza Otunbayeva.....	74
Fotoğraf 29: Almazbek Atambayev.....	75
Fotoğraf 30: Almazbek Atambayev ve Roza Otunbayeva.....	76

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Kırgızistan'da Şehirlerin Nüfusu (2014).....	24
Tablo 2: Kırgızistan Nüfusu (1936-2012)	27
Tablo 3: Kırgızistan'ın Nüfus Artış Hızı ve Artış Oranı	30
Tablo 4: Kırgızistan'da Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	31
Tablo 5: Kırgızistan'da Ortalama Yaşam Süresi (Yıl)	32
Tablo 6: Kırgızistan'da Eğitim Durumu	33
Tablo 7: Kırgızistan'da Başlıca Tarım Ürünlerinin Üretimi (2014)	37
Tablo 8: Kırgızistan'ın Tarihi ve Kültürel Anıtları	51
Tablo 9: Kırgızistan'da Ulaşım Ağı.....	53

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HES: Hidro Elektrik Santrali

ÖİH: Özbekistan İslami Hareketi

SSC: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TB: Türk Birliği

TBD: Türk Birliği Derneği

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Binlerce yıllık tarihe sahip olan Türkler, Orta Asya'dan dünyanın dört bir yanına göç etmiş kavim bir millettir. Çok geniş bir coğrafyada yüzyıllarca süren göç hareketleri, kimi dönem kesintiye uğrasa da, gerçekleştiği coğrafyada siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlere sebep olmuştur. Göç hareketleri esnasında kimi Türk boyları göç etmemiş ve Orta Asya'da kalmıştır. Bu Türk boylarının en kalabalıklarını Uygurlar, Kazaklar ve Kırgızlar oluşturmaktadır. Günümüzde Kırgızlar Orta Asya'da bir yay gibi kıvrılan Tanrı Dağları'nın ortasında, en batı uçta yer alan Kokşal Dağları çevresinde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Kırgız Türkleri'nin ülkesini oluşturan Kırgızistan, araştırma sahasını oluşturmaktadır. SSCB'nin siyasi unsurlarından birini oluşturan Kırgızistan, 15 Aralık 1990 tarihinde egemenliğini, 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 5 Mayıs 1993 tarihli anayasası ile yönetilmekte olan Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bayrağındaki kırmızı fonun merkezinde kırk sarı ışın ve ortasında tunduk sembolü (Kırgız geleneksel çadırı yurta'nın üst kısmına verilen isim) bulunmaktadır (Fotoğraf 1). Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Forsu, 14 Ocak 1994 tarihinde kabul edilmiştir. Devlet Forsu'nda yer alan dağ kartalı, dağlık ülkede yaşayan Kırgız Halkının cömertliğini, uyanıklığını ve yüksek erdemini temsil etmektedir. Issık Göl, tabiat güzelliği, yaşam ve enerji kaynağı sembolü olarak kullanılmıştır. Dağlar, yüksek tepeli ve beyaz buzullu Ala Dağları ve Tanrı Dağları'nı temsil eder. Güneş ise, ülkedeki iyiliği, barışı ve bolluğu ifade etmektedir. Forsun etrafındaki buğday ile pamuk ise, ülke için önemli olan tarım sektörünü sembolize etmektedir (Fotoğraf 2) (Özdenoğlu, 2005: 3).

Araştırmanın konusunu, SSCB sonrasında Kırgızistan'daki demografik ve siyasi durum arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Bu amaçla Kırgız Türkleri ve Kırgızistan Cumhuriyeti Devleti ile ilgili olarak tarihi, siyasi, ekonomik, kültürel ve coğrafi literatür taranmıştır. Elde edilen veriler sistematik şekilde tasnif edilmiş; tablo, grafik, harita ve fotoğraflar ile desteklenmiştir.

Fotoğraf 1: Kırgızistan Cumhuriyeti Bayrağı

Fotoğraf 2: Kırgızistan Cumhuriyeti Devlet Forsu

Amaç ve Metot

Kırgızistan'ın araştırma konusu olarak seçilmesindeki amaç, siyasi ve demografik yapısının incelenmesidir. SSCB öncesi ve SSCB sonrası olmak üzere iki dönemde yaşadığı süreci ve bu süreçte yaklaşık doksana yakın farklı milletten oluşan yapısının ülkenin siyasi yapısına etkilerini ele alarak ülkenin geçmişten günümüze kadar geçirmiş olduğu gelişim ve değişim sürecini coğrafi yöntemlerle açıklamak ve gelecekteki durumu hakkında öngörüler sunmaktır.

Bir sahanın coğrafi yönden incelemesi yapılırken coğrafyacıların kendine özgü araştırma yöntemleri vardır. Bu yöntemler, çalışılacak sahanın sınırlandırılmasıyla başlar. Mekanın saptanmasından sonra ise hipotezin tanımı, yayınlanmış malzemenin analizi, çeşitli alan tekniklerinin kullanılmasıyla iç içe olan veri toplanması, toplanan verilerin analiz edilmesi ve işlenmesi şeklinde devam eden bir süreci kapsar (Özgüç, 1984: 4).

Çalışma esnasındaki işlemler; saha sınırlandırmasından sonra konunun hangi yönleriyle ele alınacağı belirlenmesi, literatür taraması, verilerin saptanması ve toplanması şeklinde bir sıralamayı takip etmiştir. Daha sonra inceleme alanıyla ilgili bilgi ve dökümanları Kırgızistan'da edindiğim bilgi ve bizzat yaşamış olduğum tecrübelerle harmanlayarak çalışmalara devam edilmiştir.

Araştırma sahası sınırları dahilinde yapılacak olan incelemelerin gerçekleşmesi için yukarıdaki esaslara bağlı olarak, elde edilen materyallerin tasniflendirilmesi yapılmış, daha sonra da elde edilen bilgiler yorumlanıp sistematik yazım aşamasına geçilmiştir. Yapılan çalışmanın metodolojisinde klasik coğrafya yöntemlerinin yanı sıra bilgisayar programları da kullanılmıştır. Günümüzde coğrafi bilgi sistemlerinin ileri düzeyde olması nedeniyle elde edilen veya oluşturulan veriler sayısallaştırılarak bilimsel hale getirilmiş, buna ek olarak Arcgis, Envi, Global Mapper, Adobe Photoshop ve Microsoft Office gibi birçok programdan yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'IN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

FİZİKİ COĞRAFYA UNSURLARI

1.1. Coğrafi Konum

Türkiye ile yaklaşık aynı paraleller arasında yer alan Kırgızistan, 71° - 80° doğu meridyenleri ile 39° - 43° kuzey paralelleri arasında bulunmaktadır. En küçük yüzölçümüne sahip Orta Asya Türk Devleti'dir. Toplam yüzölçümü 198.500 km²'dir. Ülke toprakları kuzey ve kuzeybatıdan Kazakistan, güneyde Tacikistan, batı ve güneybatıda Özbekistan, doğuda ise Çin ile çevrilidir (Harita 1). Kırgızistan, batıdan doğuya 925 km ve kuzeyden güneye 453 km uzunluğundadır (Kalambekova, 1996: 7). Ülkenin doğusu ile batısı arasında 36 dakikalık yerel saat farkı vardır. Ülke toprakları doğu-batı doğrultusunda geniş yer kaplamadığı için tek ortak saat kullanılmaktadır. Kırgızistan sınırlarının toplam uzunluğu 3878 km olup, 1099 km'si Özbekistan ile, 1051 km'si Kazakistan ile, 870 km'si Tacikistan ile ve Çin ile olan sınırı ise 858 km'dir.

Kırgızistan toprakları içerisinde kendisine ait olmayan üç toprak parçası bulunmaktadır. Bunlardan ülkenin doğusunda yer alan **Şahmerdan** ve **Soh** Tacikistan'a, ülkenin batısında bulunan **Varoh** ise Tacikistan'a aittir. Siyasi coğrafyada, tamamen başka bir siyasi bölgenin sınırları içinde yer alan vatan toprağına "**anklav**" adı verilmektedir. Bu durum üç ülke arasında zaman zaman siyasi sorunlara yol açmaktadır.

Kırgızistan'ın coğrafi konumunun ve sahip olduğu fiziki unsurların ortaya konulması, ülkenin sosyo-ekonomik ve politik yapısının kavranmasında önemli olacaktır. Örneğin, verimli tarım arazilerine sahip olan Fergana Vadisi'nin doğu kesiminin ülkenin batı sınırları içerisinde yer alması ve doğuda Çin Halk Cumhuriyeti ile komşu olunması, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin ulusal ve uluslararası ekonomik ve politik durumunun belirlenmesinde önemli hareket noktalarını oluşturmaktadır. Bu özellikleri Kırgızistan başta olmak üzere bölge ülkelerinin

1.2. Yerşekilleri

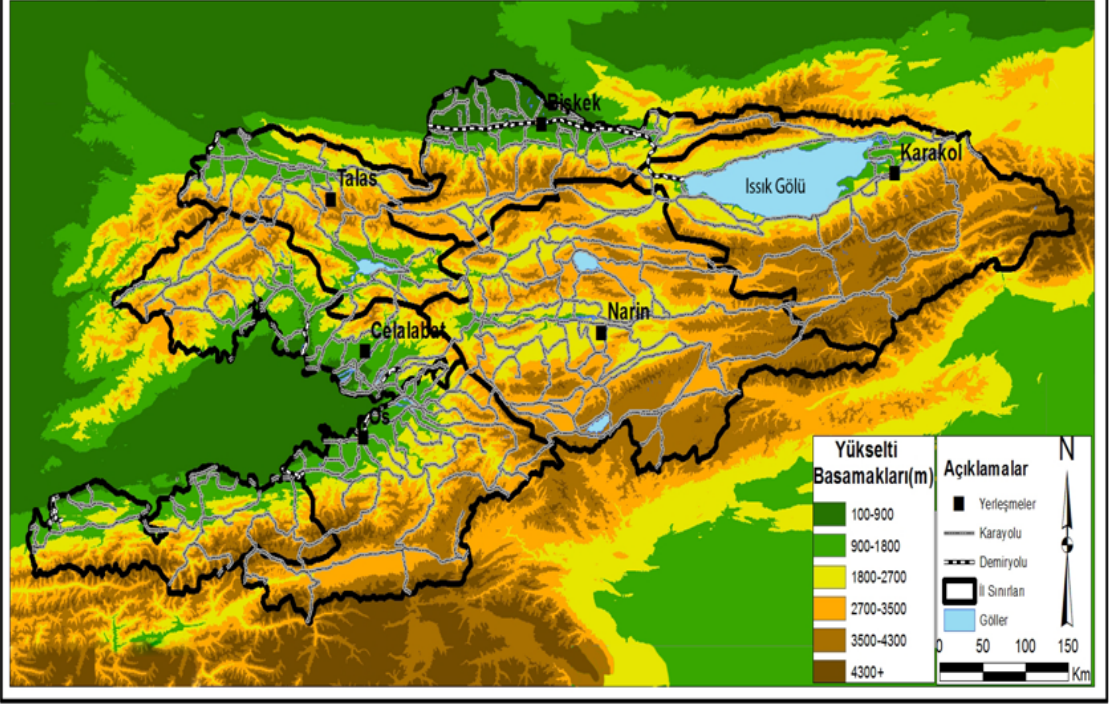
Kırgızistan son derece dağlık bir ülkedir. Ülke topraklarının neredeyse % 90'ı dağlar ile kaplıdır. Ülkeye ait uydu fotoğrafı incelendiğinde kuzey ve batıda yer alan sıradağların adeta bir duvar gibi ülkeyi sardığı görülmektedir. En geniş düzlüğü kuzeybatıda Issık Gölü'nün bulunduğu saha oluşturmaktadır (Harita 2).

Fotoğraf 3: Kırgızistan Uydu Fotoğrafı

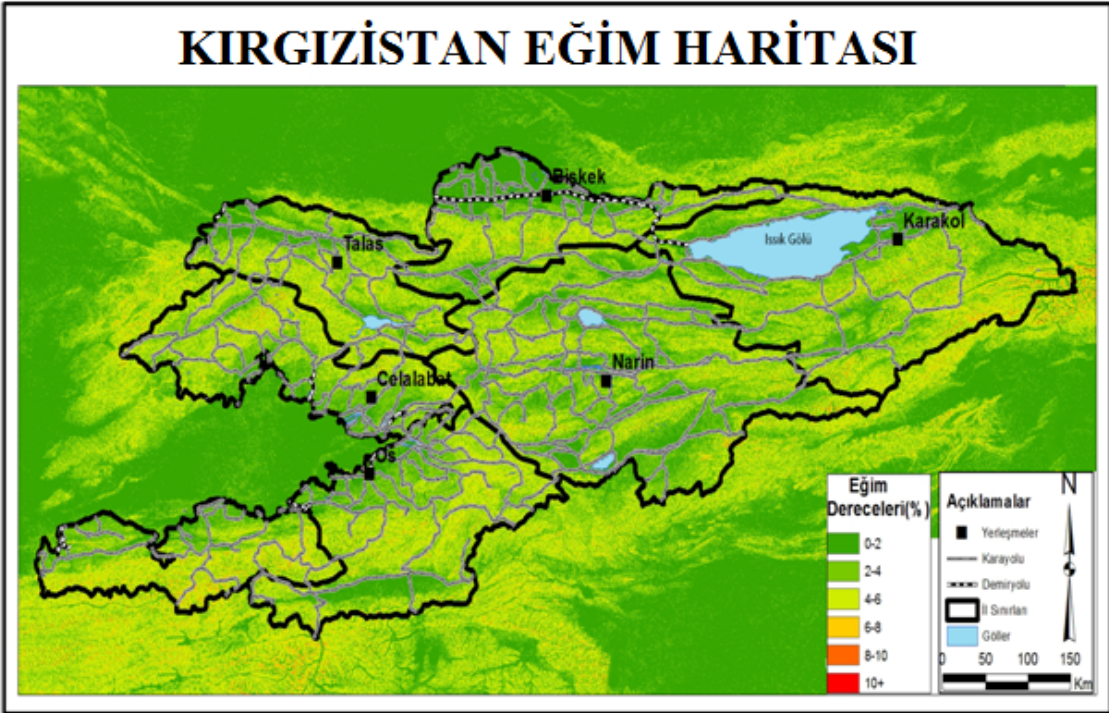
Kırgızistan'ın ortalama yükseltisi 2750 m olup, bu özelliği ile dünyanın en yüksek ülkeleri arasında yer alır. Bu yüzden Kırgızistan, yükseltisi bakımından çoğu insan tarafından Orta Asya'nın İsviçresi olarak adlandırılmaktadır. Kırgızistan'da ortalama yükselti kuzey-güney ve batı-doğu yönünde artmaktadır (Harita 2). Kuzeyde Kazakistan ve batıda Özbekistan sınırlarından itibaren dağlar yerini kademeli şekilde platolara bırakmaktadır. Bu durum ülkenin eğim haritasında belli olmaktadır (Harita 3).

KIRGIZİSTAN FİZİKİ HARİTASI

Harita 2: Kırgızistan'ın Fiziki Haritası

KIRGIZİSTAN EĞİM HARİTASI

Harita 3: Kırgızistan'ın Eğim Haritası

Ülkenin en önemli yer şeklini Tanrı ve Pamir Dağları'nın arasında yer alan **Fergana Vadisi** oluşturmaktadır (Harita 4). Fergana Vadisi içerisinde yerleşim ve uygarlık, tarihin ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır. Fergana'da pazarların ve yerleşim alanlarının kurulması ise geçmişte İpek Yolu güzergahında olmasıyla ilgilidir. Günümüzde yaklaşık on milyon kişinin yaşadığı Fergana Vadisi, Orta Asya'da nüfusun en yoğun olduğu sahalardan biridir. Öyle ki, yüzölçümü açısından Orta Asya'nın yaklaşık % 5'ini teşkil etmesine rağmen Orta Asya nüfusunun yaklaşık % 25'ine ve Kırgızistan nüfusunun yaklaşık % 40'ına ev sahipliği yapmaktadır. Fergana Şehri, Andican Şehri ve içinde barındırdığı Fergana Vadisi, Kırgızistan toprakları içerisine girinti yapmış Özbekistan'a ait bir topraktır. Özbekistan, Fergana Vadisi'nin sınırlarını Tacikistan ve Kırgızistan ile paylaşmaktadır. Bu nedenden dolayı özellikle sınır ihlalleri yüzünden Kırgızistan ve Tacikistan ile çoğu zaman sıkıntı yaşamaktadır.

Fergana Vadisi sınırı, Özbekistan'daki sıkıyönetimin ve baskıcı tutumun bir yansıması niteliğindedir. Sınır güvenliği için bekleyen Özbek güvenlik güçlerinden bu durum açıkça görülebilmektedir. Orta Asya'da istikrar Fergana Vadisi'nden geçmektedir. Zira Orta Asya'nın merkezinde bulunan Fergana Vadisi tüm bölge ülkeleri açısından çok önemli özelliklere sahiptir. Fergana Vadisi'nde su bulunmakla beraber, Aral Havzası'nın önemli nehirleri olan Siri Derya ve Amu Derya nehirlerinin sularının ülkeler arasında eşitsiz olarak paylaşılması Fergana Vadisi'ne komşu ülkeler arasında sorunlara yol açmaktadır. Tacikistan ve Kırgızistan'ın çeşitli mülahazalarla su kartını koz olarak kullanması, bölgede tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır. Yakın dönemde Sovyetlerin uyguladığı sınır politikaları bugün bölge ülkelerinin üstesinden gelemediği sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Sınırları içinde diğer komşu ülkelerin soydaşlarını barındıran bölge ülkeleri, bu özelliği kültürel bir zenginlik olarak görme yerine, ülke istikrarına tehdit oluşturabilecek bir unsur olarak kabul etmektedirler. Aynı zamanda Fergana Vadisi uyuşturucu üretim merkezlerine yakınlığı nedeniyle transit geçiş güzergahı üzerinde bulunmaktadır. Bölgenin uluslararası terörizme ve uyuşturucu kaçakçılığına ortam sağlaması, 11 Eylül saldırıları ertesinde Rusya, ABD, Çin gibi dış güçlerin bölgeye müdahale etmesi için yeterli mazereti teşkil edebilmektedir (Demirci, 2012: 33). Fergana'da toprağı bulunan her üç bölge devleti önemli doğal kaynaklara sahiptir.

Petrol, kömür, doğal gaz, demir, bakır, cıva, gümüş, tuz, bizmut, boksit ve antimon yatakları bölge devletleri arasında paylaşılmıştır. Önemli doğal kaynaklara sahip olmanın yanında otomotiv, kimya ve petrokimya sanayisi gibi sanayinin önemli dalları da Fergana’da yoğunlaşmaktadır. Tarım alanında ise bölgede pamuk üretimi baskın olmakla birlikte, ipekçilik, çiçekçilik ve sebzeçilik de Fergana Vadisi’nde geçim kaynağını teşkil eden önemli tarım dallarıdır (Zokirov ve Umarov, 2011: 232).

Harita 4: Fergana Vadisi

Doğu-Batı yönünde 330 km. ve kuzey-güney yönünde 170 km. uzunluğa sahip Fergana Vadisi içerisinde yer alan;

- Celalabad ve Oş şehirleri Kirgizistan’a,
- Soh Bölgesi Tacikistan’a,
- Namazgah, Andican, Fergana şehirleri ise Özbekistan’a aittir (Demirci, 2012: 34).

Kirgizistan topraklarının büyük bir bölümünü kaplayan Tanrı (Tien Şan) Dağları, ülkenin diğer önemli yer şekillerinin başında gelmektedir. Tanrı Dağları

günümüz coğrafyasında Kazakistan, Özbekistan ve Çin gibi birden fazla ülkenin sınırlarına yayılmıştır. Bölgenin dağlarla çevrili olmasından dolayı dışa açılan tek geçidi Tacikistan sınırında yer alan Khujand Geçidi'dir (Demirci, 2012: 34).

Kırgızistan'da çok yüksek sıradağlar yer alır. Ülkenin güneyinde Altay ve Sysamırtau, güneydoğusunda Aybaşı, kuzeyinde Kırgız, kuzeydoğusunda ise Kuzey Alatav sıradağları bulunmaktadır. Ülkenin en yüksek zirveleri olan Zafer (Pobed) (7439 m.) ve Han Tengri (6995 m.) dağları, doğuda Çin sınırında Aladağlar üzerinde yer almaktadır (Fotoğraf 4) (Özey, 1997: 201). Özellikle son yıllarda Kırgızistan'da gerçekleşen demokratik atılım ve yönetim değişikliğinden sonra kayak ve dağcılık turizmi açısından bu dağlara olan ilgi artmıştır. Han Tengri zirvesi, Kırgızistan için o kadar önemlidir ki Kırgızistan parası Som'un üzerinde de bu zirvenin resmi yer almaktadır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 4: Tien Şan (Tanrı) Dağları

Fotoğraf 5: Kırgızistan Parası Som'un Üzerindeki Han Tengri Dağı

Tanrı Dağları çok sayıda derin vadiler ile parçalanmıştır. Vadilerin en önemlileri **Narin Vadisi**, **Fergana Vadisi**, **Talas Vadisi**, **Çu Vadisi**, **Susamır Vadisi** ve **Alay Vadisi**'dir. Bu vadiler aynı zamanda ülkenin hem en önemli tarım potansiyellerini hem de Orta Asya'nın en fazla nüfus yoğunluğuna sahip sahalarını oluşturmaktadır. Dağlar arasına yerleşmiş olan bu vadilerdeki yemyeşil yaylalara Kırgızların geleneksel çadır evleri olan bozüyler ile sürüler halinde dolaşan atlar ve koyunların yayıldığı otlaklar muazzam bir görüntü oluşturmaktadır.

Bu vadilerden en yüksek olanı, Kırgızistan'ın orta bölümünde yer alan **Narin Vadisi**'dir (Güner ve Ertürk, 2012: 199). Vadi içerisinden Kırgızistan'ın en uzun akarsuyu olan **Narin Nehri** (807 km.) akmaktadır. Seyhun'un sağ kaynak kolu olan nehir, Fergana Vadisi üzerinden Özbekistan'a akmaktadır. Yaklaşık 300 km uzunluğunda ve 50 km. genişliğindeki bu vadi, Kırgızistan'ın orta bölümünde yer almaktadır (Fotoğraf 6). Tarımsal sulamada ve enerji üretiminde faydalanılan Narin Nehri üzerinde birçok baraj vardır. Bunlardan en büyüğü **Toktogul Barajı**'dır (Fotoğraf 7). Narin Nehri kıyısında kurulu olan en önemli şehir ise **Narin Şehri**'dir.

Fotoğraf 6: Narin Vadisi ve Narin Nehri

Fotoğraf 7: Toktogul Barajı

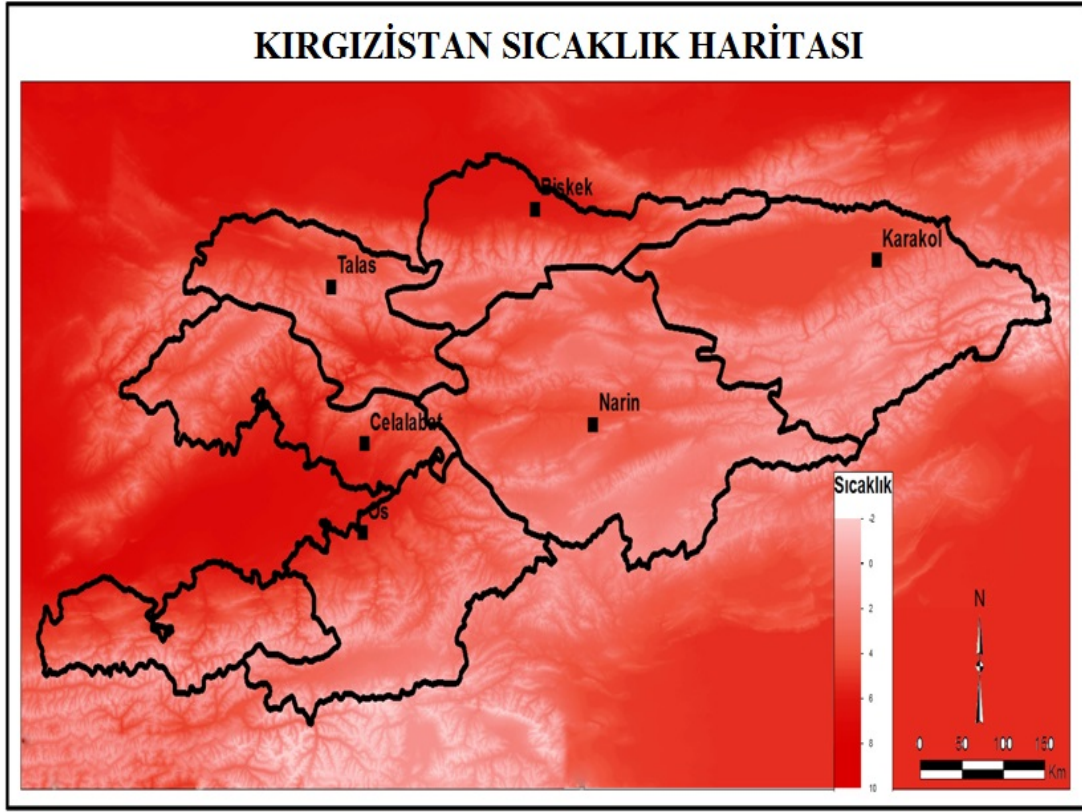
Kırgızistan topografyasının en önemli unsurlarından birisi de buzullardır. Dağların zirve kesimlerini adeta bir külâh şeklinde kaplayan buzullar doruk buzulları özelliğindedir (Hoşgören, 2003: 26). Bahar mevsiminin gelmesi ile birlikte erimeye başlayan buzullar, akarsular için önemli su kaynağı oluşturmaktadır.

1.3. İklim Özellikleri

Kırgızistan'da iklim özelliklerini topoğrafya belirlemiştir. Okyanus ve denizlerden uzak oluşu, güneyinden yüksek dağlarla kuşatılması ve ortalama yükseltisinin çok fazla olması ikliminin şiddetli karasal nitelikte olmasında etkili olmuştur. Kuzeydoğudaki iklim şartları, Issık Gölü'nün ılımanlaştırıcı etkisi dolayısıyla ülkenin diğer bölgelerine nazaran daha yumuşaktır. Kırgızistan'ın güneyi, kuzeyine göre daha sıcak ve kuraktır. Kışın sıcaklık sık sık 0 °C'nin altına düşmektedir (Kırgızistan Enstiklopediya, 2001: 292).

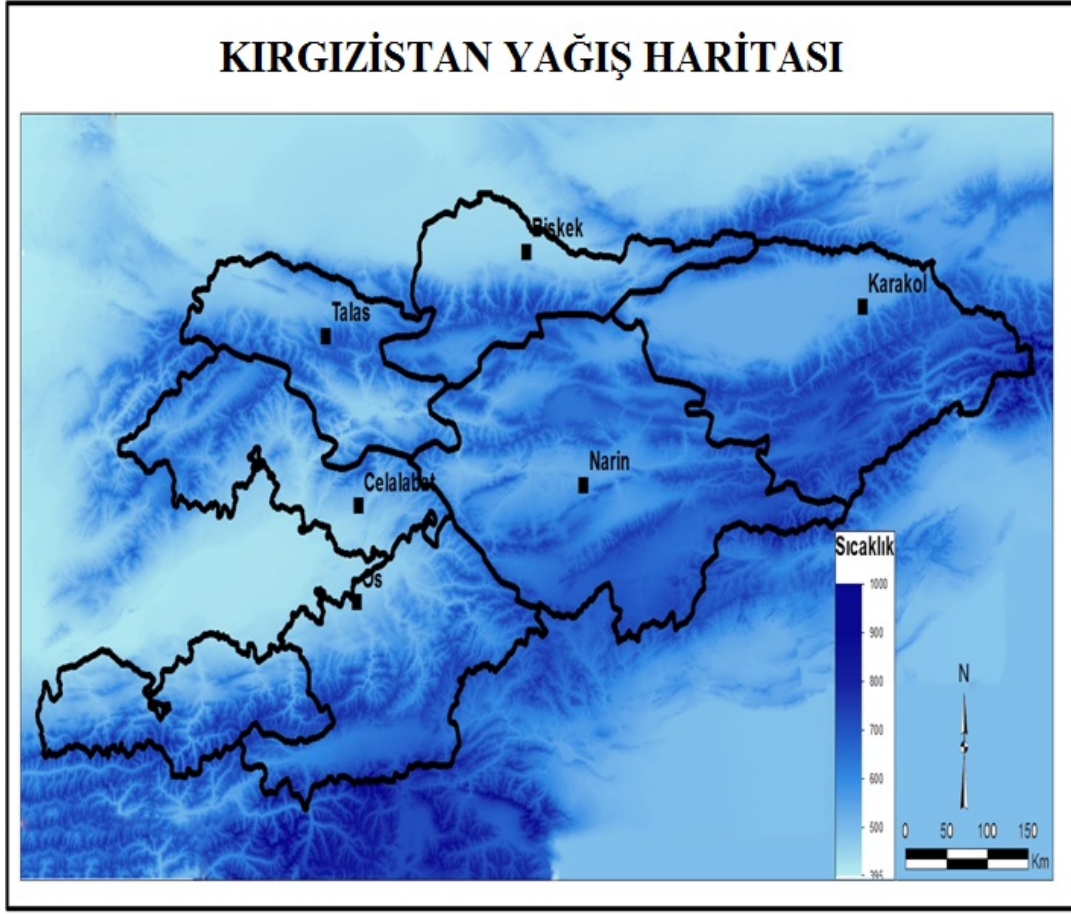
Genel itibari ile ülkenin düzlüklerinde Bozkır, yüksek platolarda Kutup altı, dağlık sahalarında Tundra ve Narin Vadisi'nin doğusu ile Issık Gölü kıyılarında Akdeniz iklimine benzer yerel iklimler görülmektedir. En yağışlı mevsim ilkbahar, en kurak mevsim ise kıştır (Güner ve Ertürk, 2012: 200). Yaz aylarında ise bulunduğunuz şehre göre değişen bir nem dengesi vardır. Kimi yerler nemli kimi yerler ise nem fakiridir.

Yükseltiye ve karasallığa bağlı olarak yerel iklim değişikliği olmakla beraber ülkede genellikle az yağışlı karasal iklim hakimdir. Deniz seviyesinden yükseltisi 2000-2500 m. arasında olan bölgelerde kış mevsimi soğuk ve kurudur. Yıllık ortalama sıcaklık Ocak ayında -1 °C ile -29 °C; Temmuz ayında ise 10 °C ile 28 °C arasında değişmektedir. Kış mevsimindeki hava sıcaklıkları özellikle dağlık sahalarda oldukça düşüktür. Dağlık sahalarda kış aylarında sıcaklık -40 °C'ye düşebilmektedir. Yaz aylarında ise özellikle güney bölgelerde sıcaklık 40 °C'ye ulaşmaktadır (Harita 5). Başkent Bişkek'in yıllık sıcaklık ortalaması 2 °C'dir. Ülkede yıllık ortalama güneşli gün sayısı iki yüz kırk civarındadır (Özdenoğlu, 2005: 4; Bakirov ve diğ.1992: 2).

Harita 5: Kırgızistan Yıllık Ortalama Sıcaklık Haritası

Kırgızistan'da yükseltiden dolayı yağış değerleri de sıcaklık değerleri gibi topografyanın etkisi ile kısa mesafede büyük değişimler göstermektedir. Kırgızistan'da yağışlar aylara göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık sadece aylar içinde değil aynı aylarda farklı şehirlerde de farklılık göstermektedir. Genel olarak bakıldığında yağışlar en fazla ilkbahar aylarında düşmektedir. Ama bazı bölgelerde var ki buralara yıl boyunca yağışlar düşmektedir. Yağış miktarı yükseltiye bağlı olarak artmakla beraber yıllık ortalama yağış miktarı 300-600 mm. arasında değişmektedir. En fazla yağış alan bölge, Ak-Terek Gava bölgesidir. Yıllık 912 mm yağış almaktadır. İkinci sırada ise yıllık 717 mm. ile Türgön-Aksuu almaktadır (Harita 6). En kalın kar örtüsü Fergana Dağları'nın yüksek kesimlerinde olup kalınlığı 150 cm. kadardır. Kar yağışı miktarı ve karın yerde kalma süresi, yükseklik ve bakı şartlarına göre elli ile iki yüz gün arasında değişmektedir (Kırgızistan Enstnsiklopediya, 2001: 292).

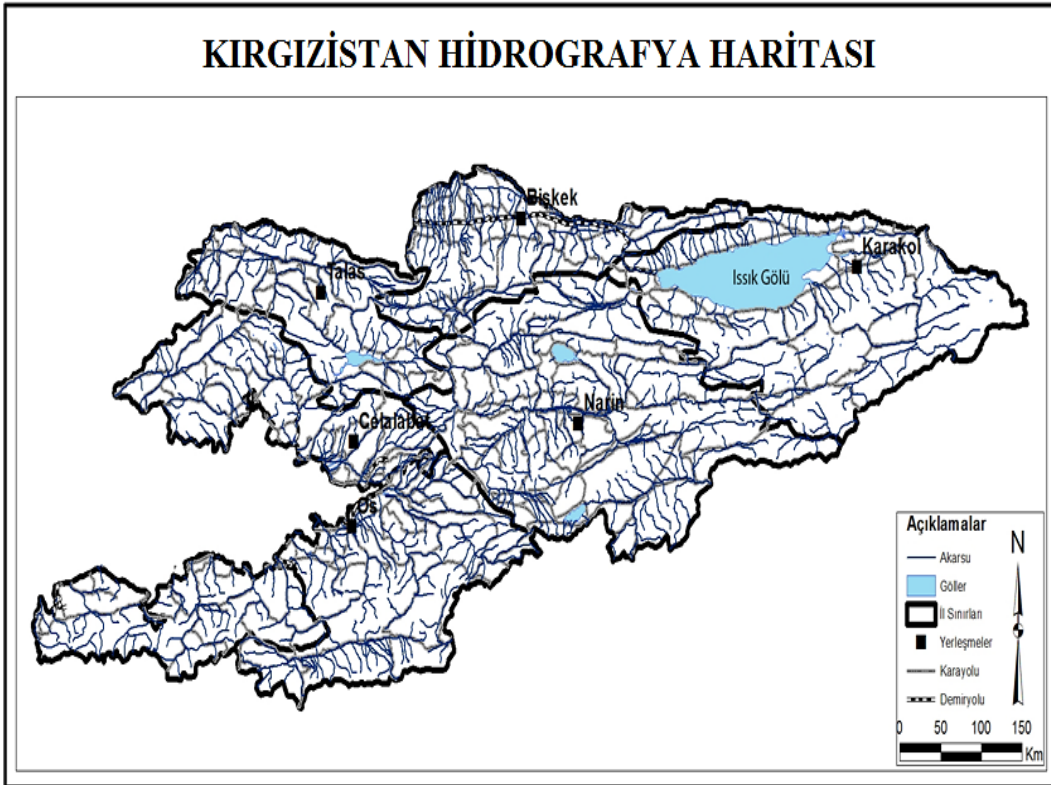

Harita 6: Kırgızistan Yıllık Ortalama Yağış Haritası

Kış mevsiminde Kırgızistan'ın büyük kısmı, Sibiryaya Antisiklonu'nun etkisindedir. Sıcaklık çok düşük olup soğuk hava şartları hakimdir. Ülke, yazın sıcak hava kütlelerinin etkisine girmektedir. Dağ yamaçlarında dağ meltemi gece etkisini gösterirken, vadi meltemi de gündüz etkili olur. Issık Göl Vadisi'nde dağ-vadi meltemleri sıkça görülür. Issık Göl'de gündüz rüzgar gölden çevresindeki dağlara, gece ise dağdan göle doğru eser. Yüksek dağlık yerlerde batıdan esen rüzgar etkilidir. Kuzey Kırgızistan'a gelen soğuk hava kütleleri, Çuy Vadisi'ni etkiledikten sonra Issık Göl Vadisi'ne geçer ve Issık Göl'ün batı bölümünde sert rüzgarlar oluşturur. Hızı 20-40 m/sn civarında olan bu rüzgarlara yerel dilde “**Ulan**” adı verilir. Issık Göl'ün doğu tarafında ise San-Taş Geçidi'nden vadiye sokulan ve “**Santaş**” adı verilen soğuk yerel rüzgar eser (Kırgızistan Enstiklopediya, 2001: 292).

1.4. Hidrografik Özellikleri

Kırgızistan, akarsular bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Ülkede sert geçen kış mevsiminden dolayı yılın altı ayından fazla bir süre kar altında kalan yüksek dağlık kesimler, havaların ısınması sonucu kar ve buzulların erimesiyle birlikte çok sayıda akarsuyun doğmasına sebep olur (Harita 7). Arazinin yüksek ve eğimli oluşu akarsularda taşımacılığa imkan vermezken, hidroelektrik potansiyeli bakımından ülkeye zengin bir enerji kaynağı üretme imkanı sağlamıştır. Kırgızistan, hidroenerji kaynakları bakımından önceki birlik ülkeleri arasında beşinci sıradadır. Potansiyel kaynağı, 15,5 milyar kwt olarak hesaplanmaktadır. Ülkede mevcut sekiz adet hidroelektrik santrali çalışmaktadır. Yaklaşık bin altı yüz akarsuya sahip olan ülkede bu akarsuların çoğunluğu 100 km'den kısa olup sadece üç tanesi 200 km'den daha uzundur. Başlıca akarsuları **Narin** (807 km.), **Tar**, **Kurşab** (Siri Derya'ya katılır), **Talas**, **Alay**, **Çuy** ve **Kızıl Su** (Amuderya'ya katılır)'dur (Güner ve Ertürk, 2012: 200; İncekara, 1993: 3).

Harita 7: Kırgızistan'ın Hidrografya Haritası

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını elde eden devletlere miras kalan sorunlardan bir grubu da enerji ve su kaynaklıdır. SSCB'den dolayı Orta Asya, iç içe geçmiş durumda olan bir altyapı ve enerji sistemine sahiptir. Bölgede bir ülkede başlayıp başka bir ülkede devam eden elektrik hatları, petrol ve doğalgaz boru hatları, sulama kanalları ağı bulunmaktadır. SSCB döneminde merkezi olarak işletilen sistemler, sonraki dönemde bölge ülkeleri arasında temel anlaşmazlık konuları olmuştur (Demirci, 2012: 34).

1975 yılında yapılan **Toktogul Hidroelektrik Santrali**, ülkenin enerji ihtiyacının önemli bir kısmını (% 70'ini) karşılayan en büyük barajı konumundadır (Fotoğraf 8). Kırgız tarihinin ünlü şairi ve aşık sanatçısı olan Toktogul adını taşıyan baraj, Sovyetler Birliği döneminde on yıldan fazla süren inşaat çalışma sonucu 1975 yılında enerji üretimine başlamıştır. Toktogul HES bugünlerde 4 jeneratör ünitesi ile saatte 1200 kwt elektrik enerjisi üretmektedir. Narin Nehri üzerindeki bu barajın uzunluğu 65 km, en geniş yeri 800 m, derinliği de 120 m'yi bulmaktadır. 215 m. yüksekliğindeki baraj, 19 milyar m³ e kadar su tutabilmektedir (www. duniyabulteni.net/ servisler/ haberYazdir/ 244240/ haber).

Fotoğraf 8: Toktogul Barajı Gölü

Toktogul Barajı aynı zamanda Kırgızistan'da yaşayan insanlar için önemli bir mesire ve su aktiviteleri mekanıdır.

Kırgızistan sınırları içerisinde üç binden fazla göl olduğu bilinmektedir. En önemlileri **Issık Göl**, **Song Gölü** ve **Çatur Gölü** olarak gösterilir. Ülkenin kuzeydoğusunda yer alan Issık Gölü, dünyanın ikinci büyük krater gölü olup suları ılıktır. Suyun sıcaklığında, kış mevsiminde bile çok fazla düşüş yaşanmamaktadır. Issık Gölü'nün rakımı 1609 m, yüzölçümü 6.202 km² ve derinliği ise 702 m'dir (Fotoğraf 9). Gölün çevresi, ülkenin en önemli sayfiye yerlerini teşkil eder (İncekara, 1993: 3).

Fotoğraf 9: Issık Gölü'nün Uydu Fotoğrafı

Aynı zamanda Issık Gölü'nün, dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'a da eserlerini yazarken ilham kaynağı olduğu söylenir. Issık Gölü'nün suları berraktır ve içinde balık da yaşar. Son zamanlarda değeri günden güne artan bir özelliğe sahip olan bu göl, birçok tarihçiyi ve bilim adamını da sularının derinliklerinde barındırdığı eski uygarlıkların kalıntılarından dolayı kendine çekmektedir.

2. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'IN BEŞERİ ÖZELLİKLERİ

BEŞERİ COĞRAFYA UNSURLARI

2.1. Yerleşme Tarihi

Kırgız kelimesi, tarihi kaynaklara göre '**Kırk Oğuz**' kelimesinin '**Kırgız**'a dönüştürülmüş halidir. Diğer görüşe göre Kırgız; "**Öldürülemez, Boyun Eğdirilemez Erkek**" anlamına gelmektedir (www. dergi. altinoluk. com/ index. php? sayfa= yillar& MakaleNo= d123s037m1)

Kırgızlar, Kuzey Sibiryaya ve Orta Asya'ya yerleşmiş çeşitli Türk gruplardan oluşmaktadır. Eski Kırgızlar, Kuzeybatı Moğolistan'a ait topraklara yerleşmişlerdir. MÖ. 4. yüzyıldan 3. yüzyıla kadar Çin sınırlarına devamlı saldıran ve onları Çin Seddi'ni yapmaya zorlayan güçlü göçebe kabileler arasında sayılmaktadırlar. MÖ. 2. yüzyıldan 1. yüzyıla kadar olan süreçte Hun egemenliğinden ayrılan Kırgız kabileleri Yenisey ve Baykal bölgelerine göç etmişlerdir. Kırgızlarla ilgili en eski kayıtlar Çin tarih belgelerinde bulunmaktadır. Resmi hanedan tarihçileri başta olmak üzere Çin tarihçileri komşuları Kırgızların siyasi, sosyal, dini ve kültürel hayatı hakkında kayıtlara yer vermişlerdir. Kırgızlar, göçebe toplum oldukları için kültür ve tarihlerini 19. yüzyıl sonlarına kadar çoğunlukla sözlü olarak taşımışlardır. Kırgız sözlü kültürünün en önemli ve zengin mirası olan **Manas Destanı**, bu Türk boyunun sosyal, kültürel ve siyasi tarihi hakkında çok değerli bilgiler içermektedir. Manas Destanının bütünü söyleyenlere **Manasçı**, bir kısmını söyleyenlere **İrci** denilir. Manasçılar, destanı anlatırken kendi zamanlarının etkisi altında kaldıkları olaylar ile kendi duygu ve düşüncelerini de ustaca katmışlardır. Kırgızların ata yurdu hakkında da farklı görüşler bulunmakla beraber çoğunlukla Moğolistan'ın kuzeybatısındaki Kırgız-Göl, Yenisey ve Orhun ırmaklarının yukarı boyları ile Altay ve Sayan Dağları kabul edilmektedir. Kırgızların bir kısmının MÖ. 36'larda Yenisey'den çıkarak Talas taraflarına gelip yerleştikleri; bazı Kırgızların ise MS. 1. yüzyıl sonunda Çin Han

İmparatorluğu'ndan kaçan Unnularla birlikte İli, Talas, Issık Göl çevresine ve Tanrı Dağları'na geldikleri; bir kısmının da 840'larda Uygurları Moğolistan'dan göç ettirirken Kuça, Beşbalık, Pençul (Üç Turfan) ve Kaşgar'a göç ettikleri sanılmaktadır. Kırgızların orta Tanrı Dağları ve Pamir Dağları'na geliş tarihleri tam olarak bilinmemekle beraber 10. yüzyıl Arap coğrafyacılarından İstahri ve İbn Havkal Fergana, İlak ve Şaş (Taşkent) civarındaki dağları "**Kırgız Dağları**" olarak adlandırmaktadır (Erşahin, 1999: 396).

Kırgızlar, MS. 6. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar hüküm süren ilk Kırgız Devleti '**Kırgız Kaganat**'ı kurmuşlardır. Orta Asya'nın çeşitli bölgelerine dağılan diğer Kırgız kabileleri ise Orta Asya tarihinde aktif rol oynamaya devam etmişlerdir. Kırgızların Orta Asya'daki birçok toplumla olan ilişkisi, 40 kabile anlamına gelen '**Kırgız**' ile ifade edilir. Kırgızlar, Asya'da sona eren Moğol üstünlüğü sonrasında önce 1700 yılında kurulan Hokand Devleti'nin hakimiyetine girmişler ve sonrasında bu devletin de tamamen Rusya'nın kontrolüne alınmasıyla Çarlık Rusyası'nın etkisi altında kalmışlardır. 1862 yılından sonra Rus askeri güçlerin işgaliyle karşılaşan Kırgızistan'da, ayaklanmalar ve kanlı müdahaleler ile geçen yılların ardından 1919-1920 yıllarında tam anlamıyla Sovyetler egemen olmuştur. SSCB döneminde Kırgızistan önce 1924 anayasasıyla Rus Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti içinde **Kara Kırgız Özerk Bölgesi** olarak yer almış, ardından 1925 yılında adı **Kırgız Özerk Bölgesi** olarak değiştirilmiş ve 1926'da **Özerk Cumhuriyet** olarak yeniden örgütlenmiştir. Birliğin cumhuriyet statüsüne yükseltilmesi ise 1936 yılında gerçekleşmiştir. 1940 yılında Kiril Alfabeti'nin uygulamaya konulmasıyla Ruslar ülkede tamamen egemen olmuştur (Kırgızistan İş Rehberi, 2013: 7).

Ruslar ile aynı alfabeği kullanmaları sebebiyle Kırgızca ve Rusça iç içe girmiş bir dildir. Kırgızca sadece Kırgızistan'da Kırgızlar tarafından konuşulan bir dildir. Kırgızca'da her kelimenin karşılığı bulunmamaktadır. Bu sebepten dolayı Kırgızların '**Çıstıy Kırgızca (Temiz Kırgızca)**' diye tabir ettikleri bir dil bulunmamaktadır. Kelime açığı Rusça kelimelerle doldurulmuştur. Hem alfabelerinin aynı olması hem de dillerin arasındaki ilişkiden dolayı Kırgızistan'da yaşayan hemen hemen her insan Rusça konuşabilmektedir.

7 Kasım 1924 tarihinde Kırgızca ilk gazete olan “**Erkin Too**” gazetesi yayımlanmış ve Kırgız profesyonel yazılı edebiyatı gelişmeye başlamıştır. Kırgızistan’ın profesyonel nesir edebiyatının başlangıcı 1928 yılında yayımlanan Kasım Ali Bayalinov’un “**Ajar**” hikayesi olarak kabul edilmektedir (Özdenoğlu, 2005: 20).

Kırgızların en önemli şairi olarak **Alıkul Osmonov** bilinirken, en sevilen ve ünlü nesir ustası olarak **Cengiz Aytmatov** kabul edilir (Fotoğraf 10). Aktüel toplumun problemlerini felsefi açıdan ele alan ve canlı suretleri vasıtasıyla gerçeği maharetle eleştiren Cengiz Aytmatov, dünyanın en önemli yazarlarından biridir. Eserleri dünyada 130 dilde yayımlanan dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov’un jübilesi 1999 yılı Mayıs ayında UNESCO’nun himayesinde gerçekleştirilmiştir (Özdenoğlu, 2005: 20). Kırgızların gurur kaynaklarından birisi olan Cengiz Aytmatov 2008 yılında Almanya’nın Nürnberg kentinde hayatını kaybetmiştir (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2013: 8).

Fotoğraf 10: Cengiz Aytmatov

Kırgızistan'ın bir diğerk kültür zenginliğı de dildir. 90'a yakın milletin yaşadığı Kırgızistan'da çeşitli diller konuşulmaktadır. İçlerinden en baskın olanı Kırgızca ve Rusça'dır. Her ne kadar Kırgızca yaklaşık 5 milyon kişi tarafından konuşulmakta olup Kırgızistan'ın birinci resmi dili olsa da, Rusça her zaman Kırgızlar için bir gösteriş ibaresi olmuştur.

Tarihin en eski Türk boylarından biri olan Kırgızların çoğunluğu günümüzde Kırgızistan Cumhuriyeti topraklarında yaşamaktadır. Kırgızlar ayrıca Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, Pakistan ve Türkiye'de de azınlık halinde bulunmaktadır.

Ruslar tarafından "**Kara-Kırgız**" ve "**Kazak-Kırgız**" olarak da adlandırılan Kırgızlar, bu ifadeleri, milli kimliklerini unutturmaya yönelik kültür politikalarından biri olarak değerlendirmişler ve asla benimsememişler ve 1920'lerin ortalarında asıl adlarına kavuşmuşlardır. Kırgız sözü tarihte ilk defa MS. 735'te dikilen Orhun Yazıtları'nda geçmektedir (Erşahin, 1999: 395).

Kırgızistan'ın esas zenginliğı halk kültürüdür. Yüzyıllardır kendi topraklarında yaşamakta olan farklı milletlerin kültürlerini algılayarak gelişen Kırgız kültürü, değışikliğı ve derinliğı ile ayırt edilmektedir. Bu misafirperver dağılık ülkede bugün Kırgız, Rus, Kazak, Özbek, Dungan, Ukraynalı, Alman, Koreli, Uygur, Tatar, Çeçen gibi çok çeşitli milletler yaşamaktadır. Kırgızistan'da edebiyat, sanat ve hatta milli yemekler benzer olduğı kadar, çok değışik özelliklerin birbirine sızmasının da izlerini taşımaktadır. Ülkeye gelen birçok yabancı konuk, Kırgızistan'da gördükleri farklı kültürlerin havası ile büyülenmekte ve aynı anda her kültürün kendine ait özellikleri taşımasına da hayran kalmaktadır (Özdenoğlu, 2005: 18).

Kırgız halk edebiyatı oldukça zengindir. Ozanların her türlü şarkılarından, eğitici atasözlerine ve sihirli masallara, esrarengiz efsanelerden, kahramanlık dolu destanlara kadar farklı yönlerde gelişerek güzelliğı ve çok yönlülüğü ile büyüler. Daha çok eğitici nitelikteki Kırgız sözlü edebiyatı, toplumun ahlaki gelişimini sağlayan ve ruhi güzelliğı, adaleti, cesareti ve asaleti öğreten bir özellik taşımaktadır. Bunun yanında toplumun istek ve hayallerini yansıtan akınların (ozan) yönlendirici sanat eserleri ve dokunaklı aşk şarkılarının şiirleri de dikkat çekmektedir (Özdenoğlu, 2005: 20). Kırgızlar çok köklü ve eski halk edebiyatına sahip

milletlerden biridir. Özellikle kùltürlerini yansıtan müzikleri meşhurdur. **Komuz** adını verdikleri üç teli olan saz benzeri bir müzik aleti kullanarak yaptıkları bu müzikler, Kırgızların kùltüründe önemli bir yer tutar (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11: Kırgız Gençler ve Yerel Sazları Komuz

Kırgızistan'da 21 Mart, Nevruz olarak kutlanır. Ülke halkı bu kutlamaya büyük önem verir. Büyük alanlarda gösteriler ve şenlikler eşliğinde kutlanır. Bahar aylarında yapılan kutlamaya has bir de '**Sümelek**' isminde yemekleri vardır. Sümelek ülkemizde bilinmeyen, haliyle de yapılmayan bir yemektir. Karanlık bir ortamda yetiştirilen buğdayların iyice dövölmek suretiyle, biraz un ve suyla yaklaşık on iki saat karıştırılarak kaynatılan, sonunda kendinden şekerli çikolata kıvamında, renginde ve tadında olan bir yemektir. Sümelek, Kırgızların '**likarstva (ilaç)**' diye tabir ettikleri, kaşıkla yalın haliyle de tüketilebilen bir yemektir. Sadece özel günlerde yapılan bu yemek tek başına bir ailenin yapabileceği bir yemek değildir. Çoğu aile komşuları ile birlikte çok miktarda yapar, karıştırma işlemini de nöbetleşe gerçekleştirirler.

Fotoğraf 12: Oş Şehri'nde Sümelek Yapımı

Ülke başkent ve 7 İdari Bölge'ye (il) ayrılmıştır. Başkent Bişkek'e özel bir statü verilmiştir (Harita 8). Kırgızistan illeri ve yönetimleri hakkında temel bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Kırgızistan'da Şehirlerin Nüfusu (2014)

Şehirler	Nüfus (Kişi)
Çüy İli	1,768,700
Oş İli	1,465,100
Celalabad	1,099,200
Batken	469,700
Issık-Göl	458,500
Narin	271,300
Talas	243,400

Kaynak: Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2014

Harita 8: Kirgizistan Mülki İdari Haritası

Çüy İli (Bişkek dahil 1.768.700 kişi): Alanı 20,2 bin m² dir. İilde dört şehir ve beş şehir tipi kasaba, yüz beş ilçe ve üç yüz yirmi yedi köy bulunmaktadır. Büyük şehirleri Bişkek (başkent), Kant, Karabalta ve Tokmak'tır.

Oş İli (Oş Şehri dahil 1.465.100 kişi): Alanı 29, 2 bin m² dir. İilde üç şehir ve iki şehir tipi kasaba, yetmiş dokuz ilçe ve dört yüz altmış yedi köy bulunmaktadır. Büyük şehirleri Oş, Özgön, Karasuu, Nookat'tır.

Celalabad İli (1.099.200 kişi): Alanı 33, 7 bin m² dir. İilde beş şehir ve sekiz şehir tipi kasaba, elli sekiz ilçe ve dört yüz elli yedi köy bulunmaktadır. Büyük şehirleri Celalabad, Taşkömür, Karakul, Maylısuu'dır.

Batken İli (469.700 kişi): Alanı 17, 0 bin m² dir. İlde üç şehir ve beş şehir tipi kasaba, yirmi dokuz ilçe ve yüz seksen dokuz köy bulunmaktadır. Büyük şehirleri Batken, Kızıl – Kıya, İsfana, Sulukta'dır.

Issık - Göl İli (458.500 kişi): Alanı 43, 1 bin m² dir. İlde üç şehir, beş adet şehir tipi kasaba, elli sekiz ilçe ve yüz seksen bir köy bulunmaktadır. Büyük şehirleri Karakol, Balıkçı, Çolpon-Ata'dır.

Narin İli (271.300 kişi): Alanı 45, 2 bin m² dir. İlde bir şehir ve iki şehir tipi kasaba, elli altı ilçe ve yüz otuz iki köy bulunmaktadır. Büyük şehri Narin'dir.

Talas İli (243.400 kişi): Alanı 11,4 bin m² dir. İlde bir şehir ve bir şehir tipi kasaba, otuz beş ilçe ve doksan köy bulunmaktadır. Büyük şehri Talas'tır (Bışkek Ticaret Müşavirliği, 2014: 12)

Fotoğraf 13: Başkent Bışkek

2.2. Nüfus Özellikleri

Kırgızistan'ın nüfusu 1936 yılında 1,3 milyon iken bu sayı 1980'de 3,6 milyona, 1989'da 4,3 milyona, 1993'de 4,5 milyona, 2006'da 5,1 milyona, 2008'de 5,2 milyona ve 2012 yılına gelindiğinde 5,5 milyona ulaşmıştır (Tablo 2). Yıllık nüfus artış hızı % 2 kadardır. Nüfus yoğunluğu km² ye yirmi sekiz kişidir. Ülke toplam nüfusunun % 48,8'ini erkek, % 51,2'sini kadın nüfus oluşturmaktadır. Hane halkı büyüklüğü ise 4,5 kişidir (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2013: 1).

Tablo 2: Kırgızistan Nüfusu (1936-2012)

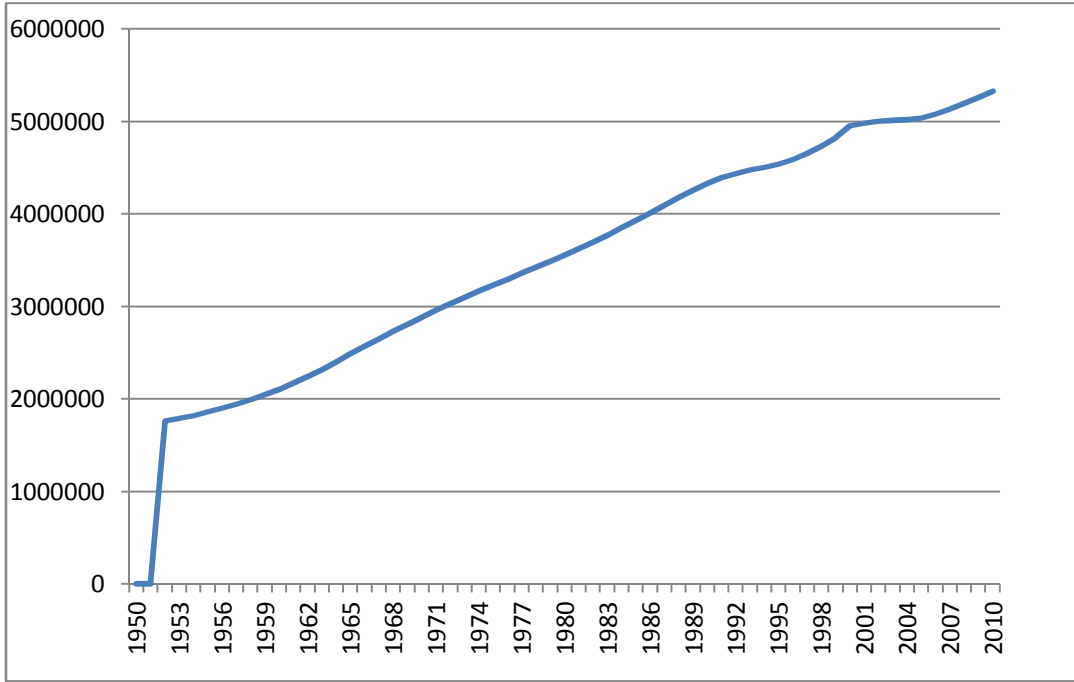
Yıllar	Nüfus
1936	1.300.000
1950	1.732.256
1951	1.740.000
1952	1.763.226
1953	1.791.952
1954	1.825.123
1955	1.862.068
1956	1.902.499
1957	1.946.540
1958	1.994.697
1959	2.047.784
1960	2.106.792
1961	2.172.500
1962	2.245.062
1963	2.32.3642
1964	2.406.263
1965	2.490.244
1966	2.573.494
1967	2.655.349
1968	2.735.838
1969	2.814.423
1970	2.890.720
1971	2.964.499
1972	3.035.474
1973	3.103.694
1974	3.169.771
1975	3.234.611
1976	3.299.001
1977	3.362.961
1978	3.426.646
1979	3.491.143
1980	3.557.793

1981	3.627.499
1982	3.700.312
1983	3.775.764
1984	3.853.514
1985	3.933.002
1986	4.013.498
1987	4.095.873
1988	4.179.484
1989	4.260.325
1990	4.333.114
1991	4.394.502
1992	4.441.582
1993	4.476.402
1994	4.506.563
1995	4.542.747
1996	4.592.135
1997	4.658.815
1998	4.739.263
1999	4.823.870
2000	4.954.850
2001	4.988.162
2002	5.003.394
2003	5.009.453
2004	5.019.310
2005	5.042.381
2006	5.081.620
2007	5.134.297
2008	5.197.274
2009	5.265.218
2010	5.334.223
2012	5.496.737

Kaynak: United Nations

Kırgızistan'ın günümüz nüfusu (5,5 milyon) göz önüne alındığında, ilk düzenli nüfus bilgisinin elde edildiği 1936 yılı nüfusuna (1,3 milyon) göre seksen yılda yaklaşık 4,5 kat arttırmıştır. Bu da gösteriyor ki ülke içinde sürekli bir nüfus artışı olmuştur (Grafik 1).

Grafik 1: Nüfusun Gelişimi (1950-2010)

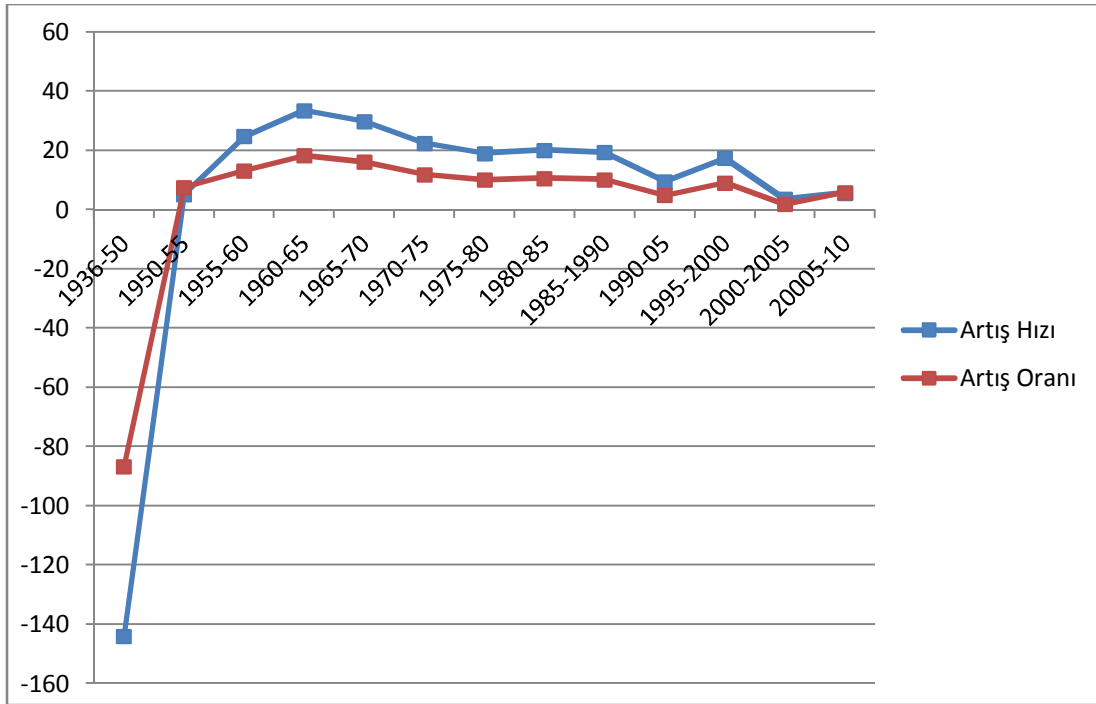
Grafik 1 göz önüne alındığında nüfusun matematiksel gelişiminde sürekli bir artışın olduğu görülmektedir. Bu durum ülkede düzenli bir nüfus artış politikasının izlendiğini de göstermektedir.

Kırgızistan'da nüfus artış hızına bakıldığında, 1936-50 yılları arasında II. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında SSCB'de yaşanan sıkıntılar ve uygulanan göç politikaları sebebi ile nüfus artış hızı (-143) ve artış miktarı (-86) düşüktür (Tablo 3, Grafik 2). 1950 yılından sonra nüfus artış hızında ve nüfus artış oranında dalgalanmalar olsa da pozitif yönlü hareket görülmektedir.

Tablo 3: Kırgızistan'ın Nüfus Artış Hızı ve Artış Oranı

Dönemler	Artış Hızı	Artış Oranı
1936-50	-143	-86
1950-55	5,16	7,49
1955-60	24,69	13,14
1960-65	33,44	18,2
1965-70	29,82	16,08
1970-75	22,48	11,89
1975-80	19,04	9,99
1980-85	20,05	10,54
1985-90	19,37	10,17
1990-95	9,44	4,83
1995-00	17	9,07
2000-05	3,5	1,7
2005-10	5,62	5,7

Grafik 2: Kırgızistan'ın Nüfus Artış Hızı ve Artış Oranı

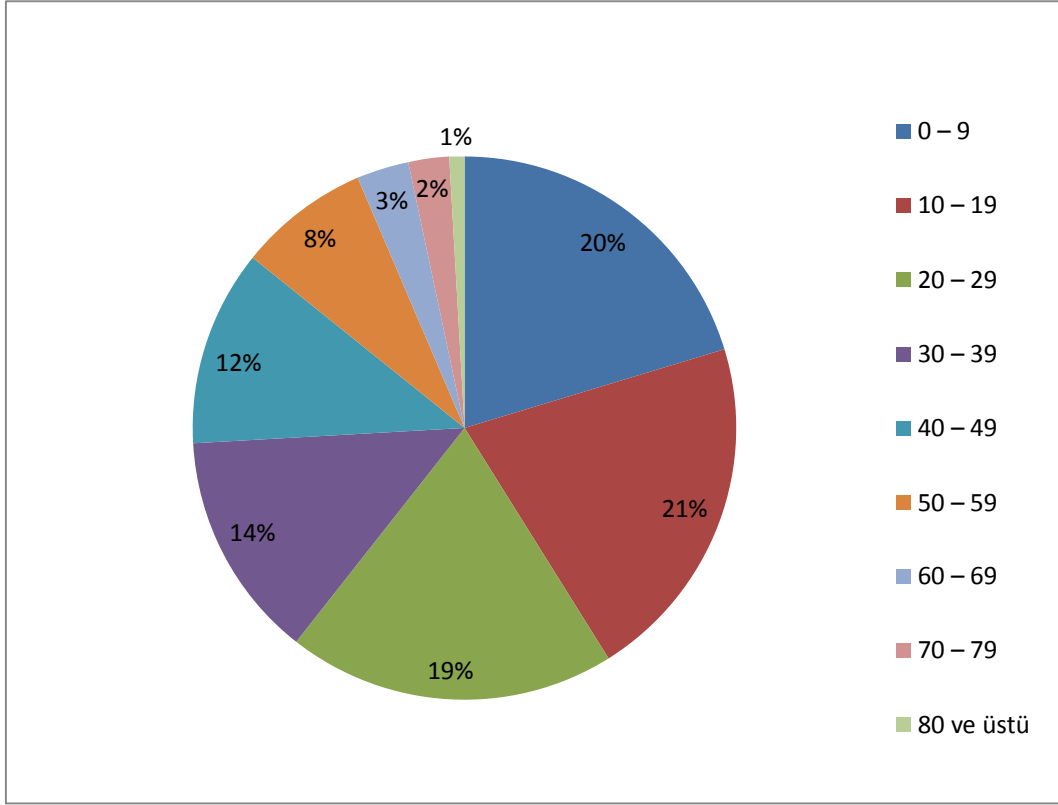
Genç nüfusa sahip olan Kırgızistan'da nüfusun yaklaşık % 41'i 0-20 yaş, % 61'i ise 0-30 yaş arasında yer almaktadır. Orta yaş olarak kabul edebileceğimiz 30-60 yaş arası ise nüfusun % 33'üne denk gelmektedir. Altmış beş yaş nüfus ise sadece % 7 civarındadır (Tablo 4, Grafik 3).

Tablo 4: Kırgızistan'da Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Yüzdesi (%)
0 – 9	20,3
10 – 19	20,8
20 – 29	19,5
30 – 39	13,5
40 – 49	11,7
50 – 59	7,8
60 – 69	3,1
70 – 79	2,4
80 ve üstü	0,9

Kaynak: Bişkek Ticaret Müşavirliği

Grafik 3: Kırgızistan'da Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Kırgızistan'da ortalama yaşam süresi 69.6 yıl olup, bu süre kadınlarda 73.7 yıl, erkeklerde ise 65,7 yıldır (Tablo 5).

Tablo 5: Kırgızistan'da Ortalama Yaşam Süresi (Yıl)

Ortalama Ömür	69,6
Kadın	73,7
Erkek	65,7

Kaynak: Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2014

Kırgızistan'da zorunlu öğrenim 9 yıldır. Esas olarak ilk ve ortaokul seviyesinde Kırgızca'nın kullanıldığı Kırgızistan'da, üniversitelerde Rusça eğitim ağırlıklıdır. 2009 yılı istatistiklerinde okuma yazma oranı % 98,3 olarak belirtilmiştir.

Halkın % 23'ü yüksek öğrenim kurumlarından, % 75,3'ü orta öğrenim okullarından mezundur. Eğitim sistemi düşük ücretler ve düşük yatırım seviyesi nedeniyle beklenen etkinliktен uzak olup, özellikle bağımsızlık sonrası yaşanan ekonomik güçlükler bunda etken olmuştur. Kırgızistan'da Manas, Atatürk Ala-Too, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü olmak üzere dört Türk üniversitesi; Türkiye'den işadamlarının desteklediği Araşan İlahiyat Fakültesi, Anadolu Kız Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi ve Sebat Eğitim Kurumlarına ait 14 lise eğitim vermektedir (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2013:14).

Tablo 6: Kırgızistan'da Eğitim Durumu

Okuma Yazma Oranı (%)	98,3
Yüksek öğrenim (%)	23
Orta öğrenim (%)	75,3
Yüksek Öğretim Okul Sayısı	56

Kaynak: Bişkek Ticaret Müşavirliği

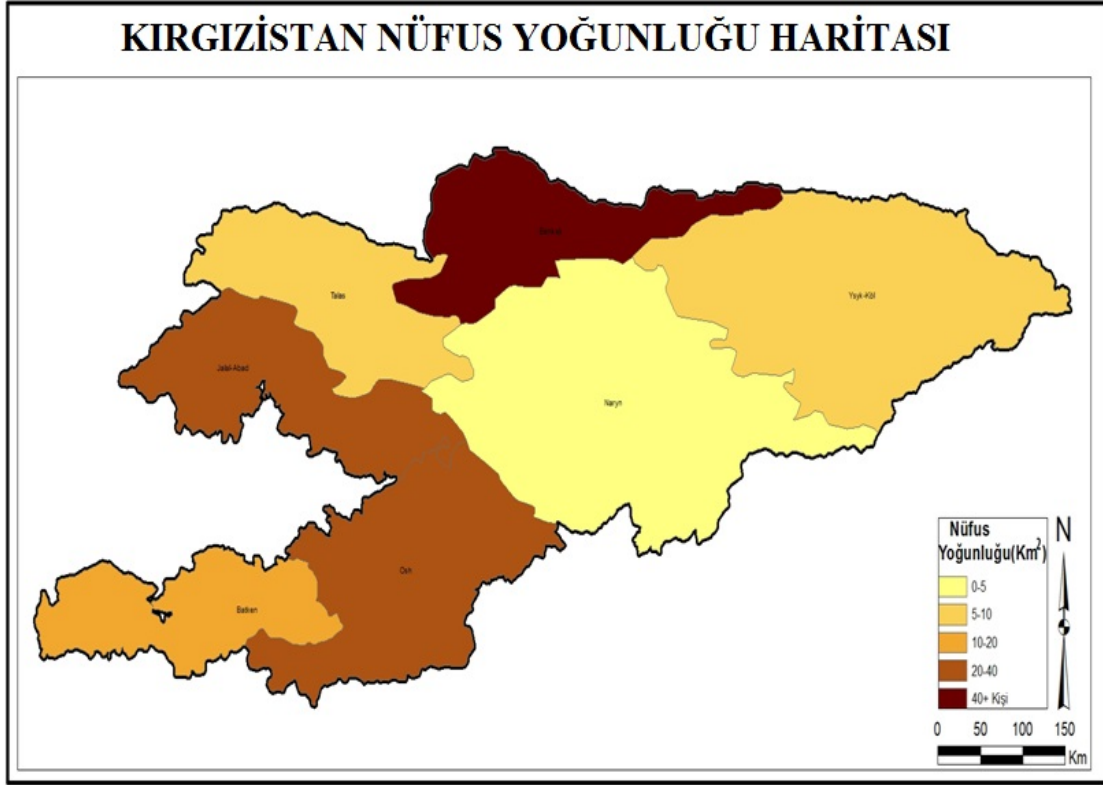
Ülkede nüfus yoğunluğu km² başına yirmi yedi kişidir. Ülke nüfusunun çoğu vadi tabanlarında toplanmıştır. Kırgızistan nüfusunun yaklaşık % 42'sini barındıran Fergana Havzası ile başkent Bişkek'in bulunduğu Çu Vadisi, ülkenin en kalabalık kesimleridir. Kentlerde yaşayanların toplam nüfusa oranı % 34'tür. En büyük azınlık olan Ruslar genellikle şehirlerde (başkent Bişkek ve çevresinde) ve sanayi bölgelerinde yaşamakta ve kentsel nüfusun % 52'sini oluşturmaktadır. Ülkenin en büyük kenti olan Bişkek (736.000), kişi başına 100 m² yeşil alan ile dünyanın en yeşil kentidir. Diğer önemli şehirleri Fergana Vadisi'nde yer alan Oş, Celalabad ve Kızılkaya; Issık Gölü'nün doğu kıyısındaki Karakol ve Narin Vadisi'ndeki Narin'dir (Güner ve Ertürk, 2012: 200).

Etnik grupların çeşitliliğinin tabii sonucu olarak Kırgızistan'da dini inanışlarda da çeşitlilik görülür. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Kırgızlar, Özbekler

ve Uygurlar Sünni-Hanefi Müslüman; Ruslar ve Ukraynalılar ise Ortodoks Hıristiyan'dır (Akkan, Kırgızistan, 2002: 442).

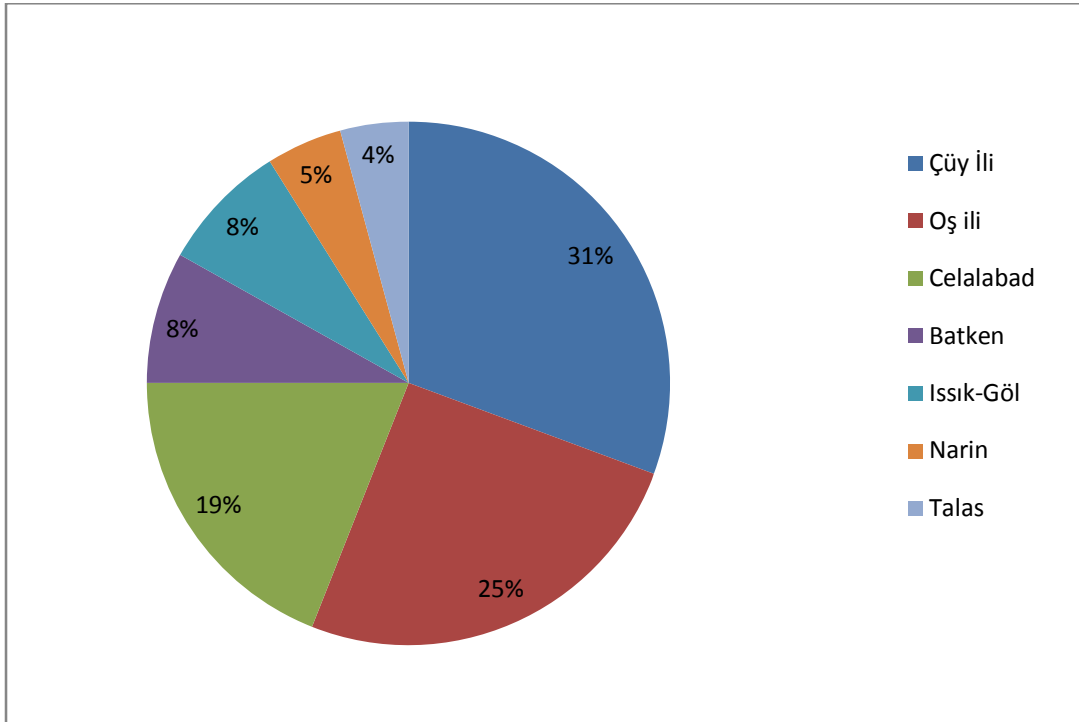
Kırgızistan nüfusunun % 52,4'ünü Kırgızlar, % 20,9'unu Ruslar, % 12,7'sini Özbekler, % 14'ünü ise diğer milletler (Ukraynalı, Alman, Tatar, Kazak, Uygur, Tacik vb.) oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ülke içinde Türklerin oranı % 68'i bulur. Ülke genelinde, Rusların ve Türk olmayan diğer milletlerin oranları giderek azalmaktadır. Bunun başlıca nedenleri; Kırgız doğum oranının artması, Rus ve diğer Avrupa Halklarının geri dönüş yapmalarıdır (Güner ve Ertürk, 2012: 200). Başka bir sebebi ise Kırgızların artık eski göçebe çadır hayatından, teknolojinin de gelişmesiyle sosyal hayatın içine dahil olmak istediklerinden dolayı şehirlere inmeleridir. Fakat bu dönüş hepsi için iyi olmamıştır. Çoğu Kırgız şehir hayatına uyum sağlayacak ve hayatını idame ettirecek bir iş bulmakta zorlanmıştır. Kırgızistan'da özellikle kilit işlerde halen Ruslar ve Özbekler çalışmaktadır. Kırgızlar daha çok tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları için işin parasal boyutunda yer almaktadırlar, ticaretle uğraşmayı daha çok tercih etmişlerdir. Kırgızistan'da ekonomik sıkıntılar yüzünden çalışmak için sezonluk Rusya'ya gidip gelen Kırgızların sayısı bir hayli fazladır.

Günümüzde nüfusun Kırgızistan içindeki durumuna bakıldığında, en fazla nüfus % 31'lik oranla Çüy İli'ndedir. Kırgızistan'nın en kalabalık şehridir. Çüy İli'nin nüfusu yaklaşık 1,8 milyondur. Bu ilden sonra en fazla nüfusa sahip Oş İli'dir. Oş İli ülke nüfusunun % 25'ini barındırmaktadır. Ülke içinde nüfusu en az olan yerlere bakıldığında ise % 4 ve % 5'lik oranlarıyla Narin ve Talas İlleri'dir (Grafik 4).

Harita 9: Kirgizistan'ın Nüfus Yoğunluk Haritası (2012)

Grafik 4: Kirgizistan'da Nüfusun Dağılımı

2.3. Tarım ve Hayvancılık

Kırgızistan'da bağımsızlık sonrası dönemin koşullarından derinden etkilenen tarım sektöründe tarım makinesi yedek parça ve ekipman eksikliği ile gübre açığı da ortaya çıkmıştır. Bağımsızlığa kadar diğer Sovyet Cumhuriyetlerinden temin edilmekte olan söz konusu girdiler, doğal olarak bağımsızlık ertesinde piyasa koşullarından temin edilmeye başlanmış ve fiyatlar üzerinde yükseltici etkisi olmuştur. Tarım sektörünün diğer sektörlerle ortak sıkıntısını bankacılık sistemindeki yetersizlik nedeniyle yaşanan finansman sorunları oluşturmaktadır. Kırgızistan'da "**Kırgız Tarım İşletmesi**" adı altında bir özel işletme vardır. Bu işletme çiftçilere yönelik tarım hammaddesi, tarım aletleri ve depolama hizmetleri sunmaktadır. Kırgızistan'da özel işletmeler tarımsal üretimin % 40'ını gerçekleştirmekte, kamu işletmelerinin üretime katkısı % 5 düzeyinde olmakta, üretimin % 55'i ise evlerde kişisel girişimlerle gerçekleştirilmektedir. Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık sektörünün GSYİH'daki payı 2012 yılında % 17, 5'tir. Söz konusu sektörün 2012 yılındaki üretiminde bir önceki yıla kıyasla % 1, 2'lik bir artış olmuştur. Sektörün toplam üretim hacminde hayvancılık sektörünün payı % 47, 8, tarımın % 50, 5, hizmetlerin % 1,6 oranında, avcılık ve ormancılığın payı ise % 0, 1 olmuştur (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2013: 27).

Kırgızistan'da üretilen başlıca tarım ürünleri buğday, pamuk, tütün, yün, ipek, meyve ve sebzedir. Buğday üretimi ilk sırada yer almaktadır. 2012 yılında 1,8 tonluk bir üretim yapılmıştır. Ülkenin büyük bölümü yüksek steplerden oluştuğu ve ekilebilir alanların toplam yüzölçümüne oranı sadece % 7 olduğu için tarım sektöründe hayvancılık ön plana çıkmaktadır. Üretim daha çok alçak vadelerde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Tarım sektörü, sanayi üretiminin fazla olmaması nedeniyle açığa çıkan işgücünün istihdam edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Tarım sektörünün ülke ekonomisine katma değeri % 22,1 düzeyindedir ve çalışan nüfusun 1/3'üne istihdam sağlamaktadır (Kulnazarova, 2010: 82). Vadi tabanlarında önemli ölçüde tarım gerçekleştirilir. **Fergana Vadisi, Çu Vadisi, Kebin Vadisi, Talas Vadisi ve Issık Göl Havzası** ülkenin önde gelen tarım alanlarıdır. Özellikle **Fergana Vadisi**, Kırgızistan'ın en önemli tarım kuşağını oluşturur. Ülke arazisinin yaklaşık % 7'sinde yani 1, 4 milyon hektarında tarım yapılmaktadır. Bunun bir

milyon hektardan fazlası yani % 70'i sulanabilmektedir. Ülkede yaklaşık 30 bin km uzunluğunda sulama kanalı bulunmaktadır. Ülkedeki tarım alanlarının, yaklaşık % 46'sı tahıl tarımına ayrılmıştır. Yetiştirilen başlıca tahıllar, buğday, arpa, mısır ve yulaftır. Ülkede ayrıca, pamuk, kenevir, tütün, yağlı tohumlar, şeker pancarı, üzüm, çeşitli meyveler ve sebzeler yetiştirilmektedir. İpek böcekçiliği de son derece önemlidir (Güner ve Ertürk, 2012: 201). Ülke topraklarında sulanabilir arazilerin üç yüz otuz bin hektarı Çuy bölgesindedir. İki yüz iki bin hektar daha sulanabilir arazi bulunmaktadır. Ekilebilir arazilerin başında gelen Narin Vadisi, ülkede pamuk yetiştiriciliğinin en önemli merkezi durumundadır. Ayrıca Çuy, Talas ve Issık Göl vadilerinde tütün tarımı yapılmaktadır. Üretim miktarları bakımından pamuk ve ipek mono kültür durumundadır. Ancak sulama sayesinde ürün çeşitliliğini de zamanla sağlandığı görülmektedir. Nitekim ipek yetiştiriciliği son derece önemlidir. Ayrıca, keten, kenevir, buğday, şeker pancarı, mısır ekimi yapılmakta, sebze ve meyve bol miktarda yetiştirilmektedir (İncekara, 1993: 15).

Tablo 7: Kırgızistan'da Başlıca Tarım Ürünlerinin Üretimi (2014)

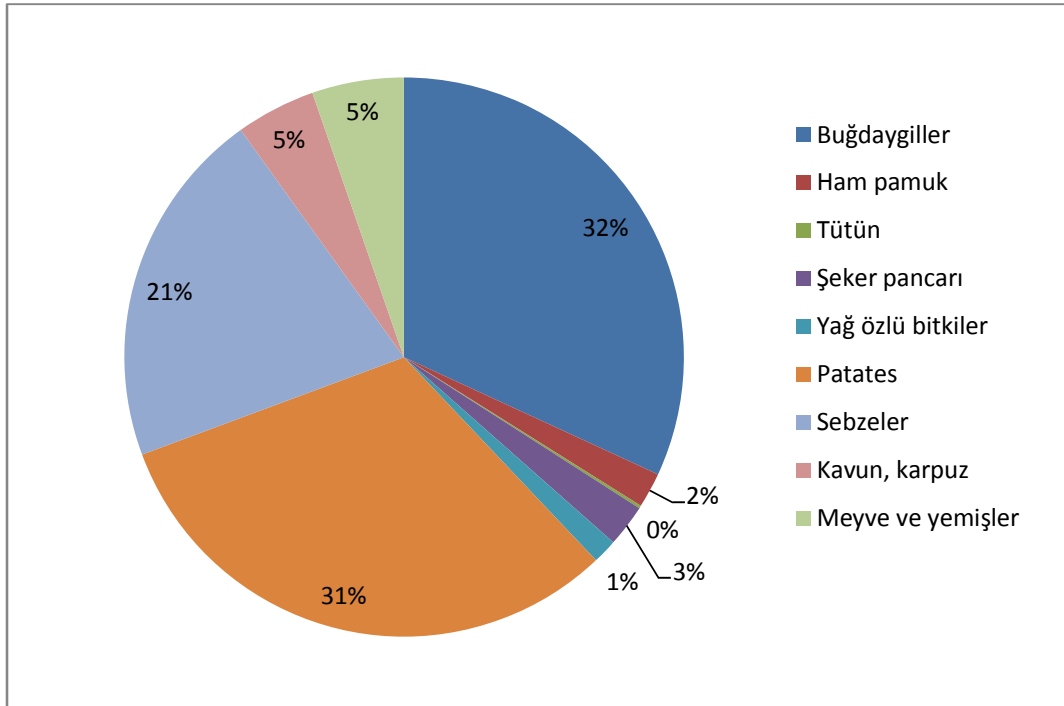
	2013 / Bin ton	2012 Değişim
Buğdaygiller	1.700,9	27,5
Ham pamuk	68,6	68,6
Tütün	6,5	-12,6
Şeker pancarı	195,4	91,6
Yağ özlü bitkiler	55,7	-5,0
Patates	1.332,0	1,5
Sebzeler	881,5	1,8
Kavun, karpuz	195,8	1,3
Meyve ve yemişler	233,6	4,9

Kaynak: Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2014

Fotoğraf 14: Kırgızistan'da Pazar yeri

Grafik 5: Kırgızistan'da Başlıca Tarım Ürünlerinin Üretimi (2012)

Fotoğraf 15: Kırgızistan'da Tarım

Kırgızistan'ın sadece % 5'lik kesimi ormanlık alan olarak kabul edilmekte, tamamı devlete ait olan bu alan ülkenin kereste ihtiyacını karşılamaya uygun olarak değerlendirilmemektedir. Ülkede en çok bilinen ürün **Celalabat Ceviz Ormanları**'dir. Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık sektörlerinin ürünleri olan sebze, meyve, canlı hayvan ve ceviz, Kırgızistan'ın önemli ihraç kalemleridir. Uzmanların görüşleri söz konusu ürünlerin ihracatı istatistiğe tam olarak yansıtmadığı yönündedir. Tarım ürünleri işleme sektörü ise hem ülke içi ve özellikle de Kazakistan ve Rusya'ya ihracat açısından cazip yatırım alanıdır (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2013: 27).

Ülke topraklarının % 55,4'ü çayır ve otlaklarla kaplı olduğundan dolayı hayvancılık, Kırgız Türkleri'nin en önemli geçim kaynağı haline gelmiştir. Tarım sektöründen sağlanan gelirin yaklaşık % 66'sı hayvancılıktan sağlanmaktadır. Ülkede en fazla beslenen hayvanlar koyun, keçi, sığır, domuz ve atıdır. Dağların yüksek kesimlerinde bir cins sığır olan **yak besiciliği** önemlidir. Hayvansal ürünler

ülkenin ihtiyacını karşıladıktan sonra dışarıya et, deri, yün ve halı ihraç edilmektedir (Güner ve Ertürk, 2012: 200).

Fotoğraf 16: Kırgızistan'da Hayvancılık (Yak Hayvanı)

2.4. Sanayi Ve Ticaret

Ülkedeki siyasi hayatın şekillenmesine etki eden diğer bir dinamik, zayıf ve istikrarsız ekonomik yapıdır. Kırgızistan ekonomisi bağımsızlık öncesinde kapalı bir biçimde Sovyet sistemine bağımlı kılınmıştı. Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan'da olduğu gibi kolay paraya çevrilebilir stratejik enerji kaynaklarına sahip değildi. 1980'li yıllarda doğal kaynakların aşırı kullanımı, petrol, maden ve bazı metallerin dış satım fiyatlarındaki düşme Sovyet ekonomisini olumsuz yönde etkilediğinde, bu durum Kırgızistan'da sosyal çatışma doğuran bir ekonomik krize dönüştü. Ülkede siyasi hareketlilik, ekonomik durgunluğun doğurduğu kırsaldan kente göçün artması ile oluşan sosyal sorunlarla şekillendi. Sorun bu kişileri istihdam edecek ne bir iş ne de yerleşebilecekleri konutların bulunmamasından doğdu. Sovyet sisteminin bir alışkanlığı olarak, bu kişiler her gün artan oranda konut ve iş tahsisi talepleri ile yerel otoriteler üzerinde baskı oluşturdular. Ekonomik kriz ve bunun neden olduğu sosyal sorunlar ülkedeki çok etnili toplumsal yapı ile birlikte ele

alındığında başka bir sorunu daha gündeme getirmekteydi. Genellikle teknik uzmanlık isteyen meslekler Rus, Ukraynalı ve Koreliler tarafından yerine getirilmekte; Kırgız nüfus ise ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktaydı. Dolayısıyla etnik farklılaşma paralel olarak kentli-kırsal; teknik-tarımsal ve bölgesel ayrımlara denk gelmektedir. Etnik-mesleksi dağılım, bağımsızlıkla birlikte başlayacak bir Rus ve Avrupalı göçünün doğuracağı işgücü kaybından çok çabuk etkilenebilecek bir durumdaydı. 1989-1995 yılları arasında ülkeden ayrılanların oranı toplam nüfusun % 13,1'ine karşılık gelmekteydi. Sovyet sisteminden kalan ekonomik ağıba bağımlılık sürerken, gereksinim duyulan finansmanın Batılı ülkelerden karşılanması zorunluluğunun ortaya çıkardığı çarpıklık, bağımsızlık sonrası Kırgızistan ekonomisinin belirleyici özelliği olmuştur. Ülkede yapısal anlamda hemen hemen hiçbir ekonomik reformun yapılamamış olmasına rağmen, bağımsızlıktan hemen sonra ekonomide liberalleşme yönünde Batıya verilen ılımlı mesajların ve oluşturulmaya çalışılan Orta Asya'nın İsviçresi imajının arka planında bu bağımlılık yatmaktadır (Alkan, 2010: 8-9).

Kırgızistan da diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri gibi, 70 yılı aşkın bir süre siyasi ve sosyo-ekonomik açıdan Ruslar adına yönetilmiş, bütün idari ve ekonomik organizasyon buna göre kurulmuştur. Şimdilerde, eskinin Moskova'ya bağlı merkezi plana dayalı ekonomik rejimi terk edilmiş ancak yerine henüz işler bir düzenleme getirilememiştir. Ekonomik kaynakların işlenmesine dönük yatırımları gerçekleştirecek dövizleri mevcut değildir. Eski sanayi yapıları değişik bir organizasyona dayalıdır. Teknolojisi ve yönetim farklıdır. Bu sebeple, yabancı sermayeye büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bir devleti yeniden kurmak ve bütün ilişkileri adeta yeniden düzenlemek, büyük bir sosyal değişim olayını başlatmak demektir. Bu da oldukça zor ve uzun zaman alacak bir konudur. Oysa bu ülkelerin kaybedecek zamanları kalmamıştır. Bir an önce dünya ile bütünleşmek istemektedirler. Gerek siyasi gerekse ekonomik ve bürokrasi alanlarında görev, yetki ve iş tanımı konularında büyük eksiklikler ve belirsizlikler mevcuttur. Yasal düzenlemeler yeni yeni yapılmakta, yeni bakanlıklar ve bankalar kurulmakta, bugün bir görevde yetkili olan kimse ertesi gün görevden alınmış olarak görülebilmektedir (İncekara, 1993: 10).

SSCB sonrasında Kırgızistan, ekonomisini yeniden yapılandırmaya mecbur kalmış; yüksek enflasyon, işsizlik ve aşırı borç yükü gibi olumsuz parametreleri olumluya çevirmenin yollarını aramıştır. Bu çerçevede IMF ile 1994 yılında bir program hazırlanmış, bu programda enflasyon ve bütçe hedeflemesine gidilmiştir. Bölgedeki ülkelerin ekonomik anlamda hızlı bir gelişme yaşadığı dönem Asya krizine kadar geçen dönemdir. Krizden Kırgızistan da olumsuz etkilenmiş, bu dönem yönetim değişikliğine kadar yaşanan bir dizi gelişmelerin başlangıcı olmuştur (Ramazanoğlu, Acar, Vol. 7/8: 388).

Sovyetler Birliği dağıldığında Kırgızistan'ın sanayi sektörü gelişmiş durumdaydı. Makine sanayi, araba, elektronik hesap makineleri, tezgahlar, prese tasnifçi makineler, elektrikli motorlar, elektrik lambaları ürettiyordu. Civa, antimon, altın, kömür, diğer madenler ve petrol yatakları işletilmiş, büyük hidro enerji sistemi kullanılmıştır. Yapı endüstrisi, yapı gereçleri, mobilya, kumaş, hazır giyim olarak tekstil ürünleri, ayakkabı üretilip piyasaya sürülürdü. Büyük ölçüde tarıma dayalı ekonomik yapıya sahip bulunan Kırgızistan'da sanayi, özellikle hafif sanayi ve mikro elektronik alanlarında gelişmiştir. Başlıca sanayi kolları metalürji, petrol, doğalgaz, elektronik, demir dışı metaller, elektrik motorları, gıda ürünleri, konservecilik, deri ürünleri, ceviz mobilya, kömür madenciliği, konserve et ve şeker rafineleri alanlarında yoğunlaşmıştır. Ekonominin temel öğeleri olarak inşaat, ulaştırma, haberleşme ve ticaret önemli yer tutmaktadır (Kalambekova, 1996: 8).

SSCB döneminin bir sonucu olarak en kritik noktalarda ve teknik alanlarda Rusların istihdam ediliyor olması, Kırgızistan'ın politika üretmeyişinde etkili olmaktadır (Ramazanoğlu, Acar, Vol.7/8: 390).

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ülke Sovyet kaynaklarından mahrum kalmış, varlıklar tükenmeye yüz tutmuş, özel tüketimde düşüş görülmüş ve kamu harcamaları artmıştır. Bunun sonucunda 1991-1995 döneminde GSYİH 1990'daki seviyesinin yarısına inmiştir. Tüm ekonomik göstergeler kötüye gitmiş, hiperenflasyon, artan işsizlik ve reel gelirden düşüş, yoksulluğun artmasına yol açmıştır. 1993 yılında ulusal para tedavüle girmiş, fiyatlar serbest bırakılmış, ticaret mevzuatı ile tarım sektöründe reform yapılmış, varlıklar özelleştirilmiş ve serbest bir

ticaret rejimi kabul edilmiştir. Bu sayede ekonomi 1996 yılından itibaren düzelmeye başlamıştır (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2014: 17).

1998 yılında yaşanan Rusya Krizi sonrasında Kırgız ekonomisi istikrara kavuşarak yılda yaklaşık % 5 oranında büyümüştür. Tarım ve hayvancılık sektörleri geleneksel olarak güçlü olarak tanımlanan sektörlerdir. Bunların yanı sıra, hazır giyim, inşaat ve enerji ile ulaştırma, ticaret ve catering gibi hizmet sektörü alanlarında da sağlıklı bir büyüme gözlenmektedir. Sanayinin ekonomi içindeki yeri hayvancılık ve tarımdan sonra gelir. Kırgızistan sanayileşme sürecinin henüz başlangıcında sayılır. Ancak, tarım ve yer altı maden kaynaklarına dayalı bazı sanayi kuruluşları gelişme göstermiştir. Özellikle tarıma dayalı sanayilerden gıda sanayinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Önemli yerleşim merkezleri çevresinde çeşitli gıda sanayi tesisleri, konserve fabrikaları ile pamuk, yün ve ipek işleyen fabrikalar bulunmaktadır. Özellikle konservecilikte büyük gelişme gösteren Kırgızistan, komşu cumhuriyetlere konserve ihraç etmektedir. Ayrıca ülkede metalürji, makine yapımı, elektronik ve tekstil sanayi dalları da nispeten gelişme göstermiştir (Güner ve Ertürk, 2012: 201).

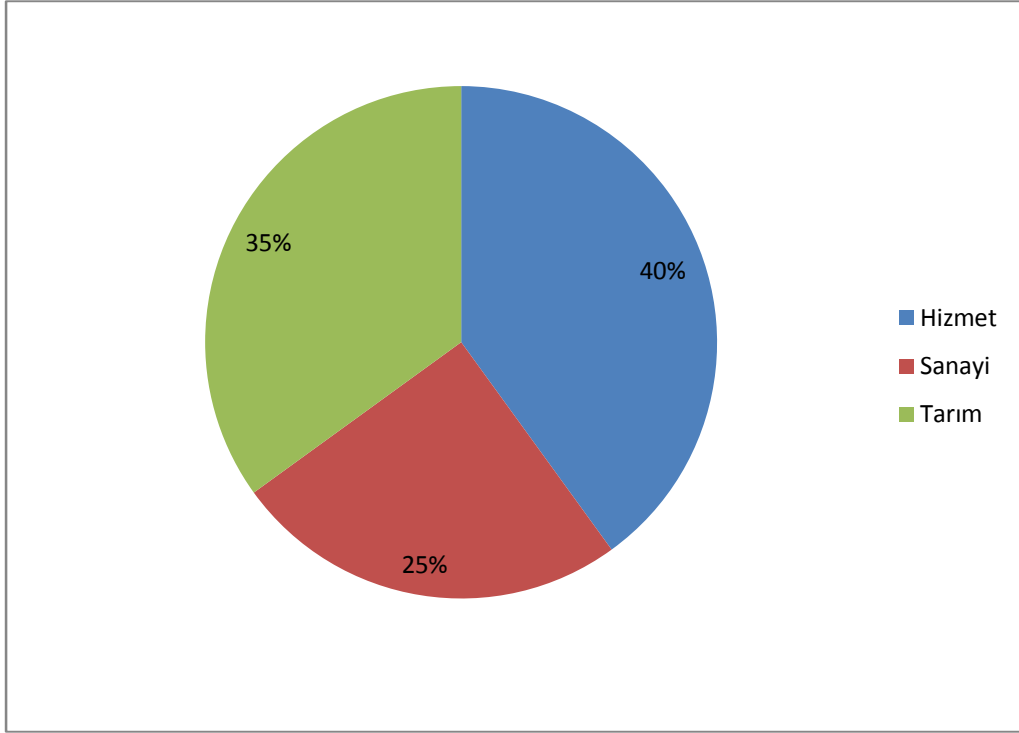
Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Kırgız Cumhuriyeti, diğer Orta Asya ülkelerine nazaran en çok reform gerçekleştiren ülkedir. Bölgede en liberal politikaları Kırgızistan yürütmektedir. 1998 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne kabul edilen ilk Orta Asya Türk Cumhuriyeti olmuştur. Ülkenin coğrafi konumu ve ekonomisinin küçüklüğü dünya finans ve ticari piyasalarında meydana gelebilecek olumsuzluklara karşı hemen cevap verebilecek durumda değildir. Ekonomide açık politikalar yürütmesine rağmen, ülkenin genel ekonomi sistemindeki mevcut sorunlar, bu olumsuzluklara karşı hassasiyeti artırmaktadır. Kırgız Cumhuriyeti ekonomisinin başlıca sorunları; üretim kollarının eskimiş olduğundan verimsiz durumda olması, yenileme ve modernizasyon faaliyetleri için finansman yetersizliği, hem bölgesel hem de sektörel çarpıklıklar, teknolojik yeniliklerin yetersizliği ve çeşitlenmemiş, tek tür üretime (tarım, yer altı kaynaklarının işlenmesi gibi) dayanan üretim yapısıdır (Kulnazarova, 2010: 77-79).

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri içinde en liberal ve en demokrat ülke olan Kırgızistan, diğer cumhuriyetlere nazaran daha az hammaddeye sahip olduğundan

ülkeye kayda değer bir yabancı sermaye gelmemiştir. SSCB döneminde iş bölümüne dayalı, dışa kapalı ve Sovyet Cumhuriyetleri ile büyük ölçüde uyum sağlayan Kırgız ekonomisi, SSCB'nin dağılmasının ardından uğradığı üretim kayıpları nedeniyle ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Sanayi sektörünün ekonomideki payı büyük ölçüde savunma sanayisine kaymış olup, ülkede üretilen hammaddelerin işlenmesine yönelik sanayi sektörü küçük üretim kapasitesiyle çalışan bir sanayi haline gelmiştir. Eski ve yenilenemeyen işletmeler nedeniyle zaten sınırlı olan sanayi kapasitesinden yeterli sonucu almak dahi mümkün olamamaktadır. Bu durum ihracat imkanlarını büyük ölçüde azaltarak dış ticaret açığının artmasına neden olmakta ve dış ticaret açıkları borçlanmayla karşılandığından uluslararası kurumlara bağımlılık artmaktadır (Ramazanoğlu, Acar, Vol.7/8: 390-391).

Kırgızistan, eski Sovyetler Birliği'nin başlıca yün üreticilerinden olup, Rusya ve Kazakistan'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Hayvancılık alanında tabaklanmış deri ve ipek üretimi de önemli bir yer tutmaktadır. Gıda endüstrisi, et, süt ve tahıl ürünleri, şekerleme ve pasta ile içki üretmiştir. Yıllarca, çok geniş bir alanda büyük bir nüfusun her türlü ihtiyacı, merkezi planlama yolu ile sağlanmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği'nin diğer Cumhuriyetleri gibi Kırgızistan'ın ekonomisi de yeni teknolojiler kullanımına değil, tabii kaynakları ekstansif şekilde benimsemeye dayanarak gelişmiştir. Bununla beraber hammaddelerin bolluğu yüzünden büyüme hızı ve kalkınma oranları sağlanmış, bu maddelerin tükenmesi ve ya azalması halinde verimin düşmesi sorunu ortaya çıkmıştır (Kalambekova, 1996: 8).

Grafik 6: Kırgızistan'da Sektörel Dağılım

Grafik 6 incelendiğinde Kırgızistan'da sanayi sektörünün en az gelişen sektör olduğu görülmektedir.

2.5. Madencilik

Bağımsızlık öncesi dönemde altın, kömür, uranyum ve antimon Kırgız Cumhuriyeti'nin madencilik sektörüne damgasını vurmuştur. Kırgızistan'da çok sayıda altın madeni yatağı bulunmaktadır. Halihazırda işletilen madenler Kumtor (Issık-Göl Bölgesi), Makmal (Celalabat Bölgesi), Solton-Sarı (Narin Bölgesi) ve Kuran-Jayloo'dur (Çüy Bölgesi). 1997 yılında Tien Şan Dağları'nda Kumtor altın madeninin faaliyete geçmesiyle altın üretimi toplam sanayi üretiminin % 40'ına ulaşmıştır (Fotoğraf 16). Mevcut rezervlerle Kumtor altın madeninin en az 2025 yılına kadar faaliyetine devam etmesi beklenmektedir (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2014: 33). Kırgızistan'nın başkenti Bişkek yakınlarında faaliyet gösteren Kumtor altın madeni, Kırgızistan bütçesine hatırı sayılır bir katkı sağlamakta fakat madenin

giderek azalan üretim hacmi yeni madenlerin bulunup açılmasını ve işletilmesini zorunlu hale getirmektedir. Kanada firması Cameco, Kumtor altın madenini işletmektedir. Kumtor, Bişkek'in 350 km. güney doğusunda ve Çin sınırına 60 km. mesafede bulunmaktadır. Kumtor, Orta Asya'da yabancı yatırımcılar tarafından işletilen en büyük altın madenidir. Maden, bugüne kadar yaklaşık 253 ton altın üretmiştir. 2012 yılında Kumtor'un üretimi yaklaşık iki kat azalarak 9,8 ton olmuştur (18,1 ton altın 2011 yılında) olmuştur (Kırgızistan İş Rehberi, 2013: 39).

Fotoğraf 17: Kırgızistan'da Kumtor Altın Madeni

Altın madenciliği dışında madencilik sektörü gelişmemiştir. Özellikle kömür madenciliğinde yatırım yetersizliği gözlemlenmekte ve bu alandaki faaliyetler esas olarak devlet eliyle yürütülmektedir. Uranyum madenciliği Minkuş, Aktuz, Kajısay ve Maylısu bölgelerinde verim düşüklüğü nedeniyle durmuş bulunmaktadır. Kökömeren uranyum yatağı Bişkek'in güneyinde yer almaktadır. Diğer bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Kırgız Cumhuriyeti'nde petrol ve doğalgazın ekonomiye katkısı göz ardı edilebilir bir seviyede bulunmaktadır. Ancak, 2007

yılının sonunda Rus Gazprom şirketine iki doğalgaz yatağının keşfi için lisans verilmiştir. Söz konusu yataklar ülkenin güneyinde bulunan Kuugart ve Celalabat kaynaklarıdır (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2014: 33).

Kırgızistan'ın diğer önemli yer altı zenginlikleri kömür, ham petrol, doğal gaz, civa, antimon, çinko, kalay ve tungstendir. Bu madenlerden özellikle uranyum, antimon, civa ve altın üretimi çok önemlidir. Kırgızistan, dünyanın önde gelen antimon ve civa üreticileri arasında yer alır. Kırgızistan'ın petrol, doğal gaz ve kömür üretimi ülke ihtiyacının karşılayamamaktadır (Manavoğulları, 2010: 1).

2.6. Turizm

Günümüzde çok yönlü hizmet sunan turizm, özellikle 20. yy'ın yarısından itibaren ülke ekonomilerinin karşılaştığı ekonomik sorunların çözümünde ve dar boğazların aşılmasında adeta bir çıkış noktası haline gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için ihtiyaç duyulan dövizin sağlanmasında, turizm sektörünün geliştirilmesi gereği ön plana çıkmış ve turizm, gelişen ülkelerin kalkınma için umut bağladıkları bir sektör konumuna gelmiştir (www.isgucdergi.org/?p=article&id=199&cilt=6&sayi=1&yil=2004).

Kırgız Cumhuriyeti, doğal güzellikleri, İpek Yolu'nun ana kervan yollarının keşiştiği noktada bulunması, birçok tarihi ve kültürel değerleriyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Coğrafi bakımdan küçük bir ülke olan Kırgızistan'da aynı anda kayak, dağcılık, rafting, dağ sporları, binicilik ve termal turizm gibi birçok turizm çeşidinin yapılabilmesi dünyada az rastlanacak bir özelliktir. Tüm bu turizm çeşitlerinin ülkenin eşsiz doğası, tarihi ve kültürel kaynakların arasında gerçekleştirilmesi, ülkeye turizm açısından ayrı bir çekicilik kazandırmaktadır (Kulnazarova, 2010: 88-89).

Son dönemde Tanrı Dağları'nın ülke içerisindeki uzantısını oluşturan ve bölgede Aladağlar olarak bilinen dağ silsilesi, turizmin keşfedilmesini sağlamıştır. Bu dağlar kış turizmi ve kayak merkezi olmaya müsait bir potansiyeli barındırmakta

ve yatırımcılarını beklemektedir. Turizm konusundaki bir diğer avantajı ülkenin kuzeydoğusunda, deniz seviyesinden 1600 metre yükseklikte bulunan, “**Kırgız Denizi**” olarak da adlandırılan **Issık Göl**'dür (Fotoğraf 17). Dağ ve deniz ikliminin karışımı olan Issık Göl iklimi, şifalı çamur ve mineralleriyle çok meşhur bir sağlık merkezi durumundadır. Bu bölgede kurulan sanatoryumlar on binlerce turisti ağırlama kapasitesine sahiptir. Büyük İpek Yolu boyunca kurulmuş olan tarihi, mimari eserlerin hala muhafaza ediliyor olması ve pek çok tarihi imparatorluğa ev sahipliği yapan ülkenin önündeki en önemli engel, kalifiye işgücünün bulunmamasıdır (Ramazanoğlu, Acar, Vol.7/8: 390).

Kırgızistan'ın sahip olduğu fiziki yapısı sayesinde dağcılık ve su sporları yapılmasına imkan verir. Bu özelliği de ülkeyi kış sporları açısından cazip bir turizm merkezi konumuna getirmektedir.

Fotoğraf 18: Gizli Hazine Issık Göl

Ülkenin karşılaştırmalı üstünlükleri arasında yer alan turizm sektöründe dağcılık, tatil, kültür ve sağlık turizmi başlıca faaliyetler arasında gelmektedir. Bugüne kadar mevcut potansiyelin küçük bir kısmı kullanılmış olan Kırgızistan'da

doğanın kirlenmemiş olması, özgün kültürel özelliklerin halen korunuyor olması ülkeyi uluslararası düzeyde önemli kılmaktadır. Kırgızistan dağcılık turizmi açısından dünyanın en başta gelen ülkelerinden biridir. Ülkedeki dağlık alanların büyük bir kısmı Tanrı Dağları'ndan, bir kısmı ise Pamir Dağları'ndan oluşmaktadır. Uluslararası kabul görmüş ve dağcılar arasında tercih edilen sekiz bölge bulunmaktadır. Bunların beş tanesi Tanrı Dağları'nda, üçü ise Pamir Dağları'nda bulunmaktadır (www.msxlab.org/forum/kirgizistan/171574-kirgizistanda-gorulmeye-deger-yerler.html).

1. Ülkede koruma altına alınmış iki milli park, on orman, on altı Avlanma Alanı, yirmi iki Botanik ve on sekiz Jeoloji Parkı bulunmaktadır.
2. Issık Göl, ülkenin en önemli, en büyük gölü ve turizm merkezidir. Suyu biraz tuzlu, son derece berraktır. Çevresinde yaz tatili amacına yönelik turizm konaklama tesisleri bulunmaktadır. Tesisler çok nitelikli olmamakla beraber ihtiyaca cevap verebilmektedir. Yaz tatilinin yanı sıra, sportif oyunlar, avcılık, tedavi amacıyla kullanılan termal kaynakları, at sporları ve dağ yürüyüşleri bölgenin turizm potansiyelini artıran diğer aktivitelerdir.
3. Diğer güzel bir göl olan Sarı-Çelek, Çatkal Dağları eteklerindedir. Göle ulaşmak zordur. Çevresinde ahşap kulübe ve Kırgız keçe çadırları (Boz Üy) dışında yapı bulunmamaktadır. Çevresindeki zengin bitki örtüsü çeşitli türde hayvanın yaşaması için uygun bir ortam yaratmaktadır.
4. Çatır Gölü, tektonik bir göl olup 170 km² yüzölçümüne sahiptir. Ulaşım zordur. Ata binme ve yürüyüş gibi doğa sporları yapılabilir.
5. Son Gölü, tektonik bir göldür. 287 km² yüzölçümündedir. Çevresi doğal güzelliklerle kaplıdır. Çerçevesinde ata binme ve yürüme gibi doğa sporları yapılabilir (www.msxlab.org/forum/kirgizistan/171574-kirgizistanda-gorulmeye-deger-yerler.html).

Önemli termal kaynaklar mevcuttur. Bu kaynakların başlıcalarını tedavi edici nitelikte mineral su ve çamur kaynakları oluşturmaktadır. Bu potansiyeli değerlendirmek üzere, özellikle Issık Göl çevresi içinde sağlık personelinin de hizmet verdiği tesisler bulunmaktadır. Son yıllarda ilgi görmektedir. Trekking güzergahları olarak Tanrı Dağları'nda, Bişkek yakınlarında Ala Arça'da, Pamir Dağları'nda ve Özbekistan yakınlarındaki Ak-Su Bölgeleri kullanılmaktadır. Daha az zorlayıcı turlar için ise Issık Göl'ün güneyindeki Kukcuk bölgesi ile Atbaşı , Çatır Göl, Sarıçelek , Son-Göl bölgeleri de kullanılmaktadır. Kırgızistan'da rafting için Çuy, Narin, Tarogay ve Karaçay nehirleri son derece uygundur. Kayakçılara sunduğu 2000 m'ye kadar uzanan kesintisiz, kaliteli karlı, güzel doğa manzaralı, 12 ay kayak yapılabilen, sessiz ve tenha pistleriyle dünyada sayılı ülkelerden biri durumundadır. At sporları açısından son derece iyi bir potansiyele sahip olan Kırgızistan'da iki yüz altmış bin at, dört at işletmesi ve iki hipodrom bulunmaktadır. Doğanın at gezintileri için uygun olması, halkın atçılık üzerine büyük bir kültür ve geleneğe sahip olması bu potansiyelin nedenleri olarak sayılabilir. Bişkek'e çok yakın Alaarça'da kısa süreli ve ya günlük turlar düzenlenmektedir. Kukcuk bölgesi de ata binmek için uygundur (www.msxlab.org/forum/kirgizistan/171574-kirgizistanda-gorulmeye-deger-yerler.html).

Tablo 8: Kırgızistan'ın Tarihi ve Kültürel Anıtları

Adı	Bölgesi
Manas Kümbeti	Talas bölgesi
Burana minaresi	Çüy bölgesi
Ak-Beşim harabeleri	Çüy bölgesi
Çolpon-Ata Petroglifleri	Isık göl bölgesi
N.M.Prjevalskiy Mezarı ve Anıtı	Isık göl bölgesi
Özgön minaresi	Oş bölgesi
Süröt-Taş	Oş bölgesi
Duldul-Ata kayaları	Oş bölgesi
Nookat Petroglifleri	Oş bölgesi
Süleyman-too	Oş bölgesi
Safid-Bulan şehir harabeleri	Celal-Abad bölgesi
Saymaluu-Taş	Celal-Abad bölgesi
Kan kalesi	Batken bölgesi
Koşoy-Korgon harabeleri	Narın bölgesi
Taş-Rabat kervansarayı	Narın bölgesi

Kırgız Kültürü'nde atların ayrı bir yeri vardır. Çok eski tarihlere kadar uzanan bu ilgi, Kırgızlar'a adeta büyüklerinden miras kalmıştır. Halen Kırgızistan'da çok sayıda at mevcuttur. Binek hayvanı olarak her ne kadar da şehirlerde fazla görülmesi de kırsal kesimlerde sayıları fazladır. Kırgızlar, atı sadece binek hayvanı olarak görmezler. Kırgızlar aynı zamanda at etine çok düşkündürler. Lakin at her zaman kesilmemektedir. At, Kırgızlar'da önemli misafirleri olduğu zaman kesilen ve ikram edilen bir hayvandır.

2.7. Ulaşım

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde bulunan 34.000 km. olan kara yolunun 23.000 kilometresi asfalt, 140 kilometresi otobandır. Başkent Bişkek çevresindeki yollar

genel olarak iyi durumda olup, diğer bölgelerdeki karayollarının önemli ölçüde bakıma ihtiyacı bulunmaktadır. 2013 yılında her türlü taşıma araçları ile taşınan yüklerin toplam hacmi 41 milyon ton olmuş ve 2012 yılına göre % 2, 9 artmıştır. Taşımada karayolunun payı % 96 olmuştur. 340 km uzunluğa sahip demiryolları taşımacılığında 8, 3'lük artış kaydedilmiştir. Yolcu taşıma hacmi ise 618 milyon kişi olmuştur. Ülke genelinde toplam 370 kilometrelik demiryolu bulunmaktadır. 2006 yılı başında Kırgızistan, Özbekistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni birbirine bağlayacak büyük bir demiryolunun inşa edilmesi üzerinde Çin ile mutabakata varılmış olup, detayları halen görüşülmektedir. Ülkede faaliyet gösteren Bişkek Manas ve Oş havaalanları uluslararası niteliklidir. Ülkedeki boru hattı sisteminin yetersizliği yakıt dağıtımında etkinliğin sağlanamamasında önemli bir etkidir. Ülkede 367 km. uzunluğunda doğal gaz hattı ve 13 km uzunluğunda petrol hattı bulunmaktadır (Bişkek Ticaret Müşavirliği, 2014: 17).

Fotoğraf 19: Kırgızistan'da Şehir İçi Yolcu Taşımada Kullanılan Minibüsler

Tablo 9: Kırgızistan'da Ulaşım Ağı

Karayolu Uzunluğu	34.000 km (23.000 km asfalt)
Demiryolu Uzunluğu	372 km (Endüstriyel hatlar dahil değildir.)

Kaynak: Bişkek Ticaret Müşavirliği

Kırgızistan'da ulaşım denince kırsal bölgelerde ilk akla gelen vasıta attır. At denince de “KİMİZ” gelir insanın aklına. Kımız, at sütüdür. Kımız alırken ve ya içerken dikkat edilmesi gereken bazı durumlar vardır. Kımız sağıldıktan belli bir süre geçtikten sonra kendi kendine mayalanma ve bir nevi içkiye dönüşme özelliği vardır. Eğer beklemiş kımız içilirse, insanı sarhoş yapacak kadar etki yapar. Eğer Kımız taze ise ekşi ayran tadındadır. Son derece koyu bir süttür. Kırgızlar 'da Kımız'ın ayrı bir yeri vardır. Kımız ilaç niyetine tüketilir.

Fotoğraf 20: Atın Sütünü Sağan Kırgız Kadın

3. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'IN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

DEMOGRAFİK COĞRAFYA UNSURLARI

3.1. SSCB Öncesi Kırgızistan

Milattan önce 2. yüzyılda “Gegun” olarak adlandırılan Kırgızlar, tarih boyunca Türklerin anayurdu olarak bilinen Altay ve Tanrı Dağları dolaylarında yaşayan Türk boylarındandır (Akmatova, 2008: 8). Kırgız Türkleri hakkında ilk bilgiler Çin kaynaklarında “Ki-Ku”, “Kien - Kuun” adlarıyla zikredilmekte olan Hunlara kadar uzanmaktadır (Aşar, Solak, 1998: 139). Bununla beraber Kırgızların, Oğuzlarla olan ilişkilerine de dikkat çekilmektedir. Hatta Kırgız kelimesinin ‘Kırk Oğuz’ dan geldiği, Kırgızların Oğuz Han’ın yirmi dört komutanından türediği ve kırk Çinli kızın Oğuz bölgesine gelip, onlarla evlenerek, doğan çocuklarının Kırk Oğuz adıyla anıldığı yolundaki efsaneler mevcuttur (Gömeç, 2011: 5).

Fotoğraf 21: Eski Dönem Kırgız Yaşamı

Kırgızlar ilk kez Moğolistan'ın kuzeybatısında yerleşmişler, MÖ. 4.yy ile MS. 6.yy arasında Çin saldırılarına maruz kalmışlar ve Hun Devleti'nin egemenliğinde yaşamışlardır. Kırgızlar, 650 yılında Göktürklerin daha sonra da Uygurlar'ın himayesine girmiştir. 840 yılında Büyük Kırgız Kağanatı Devleti'ni kurmuşlardır. Ancak devletin bağımsızlığı uzun sürmemiş ve Kırgız Devleti, 10.-12. yüzyıllar arasında Karahanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Kırgızlar bu dönemde ticaret ve tarımla uğraşmışlardır. 12. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen istilalar sonucunda Kırgızlar, Moğol hakimiyetine girmiştir ([www. 21yyte. org/ tr/ arastirma/ kirgizistan/ 2011/11/03/6357/ bagimsizliginin- firtinali- 20- yilinda- kirgizistan](http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan)).

1207 yılında Cengiz Han'ın büyük oğlu Cugi, Güney Sibiryա halkına karşı çıkmıştır ve o zamanlar artık gruplara parçalanmış olan Kırgızlar, boş yere kan dökülmemesi için Cengiz Han'a tabi olmaya karar vermişlerdir. Her üç Kırgız mülkiyeti - Yedi Orup (Orta Enisey), Tuva ve Altay - Cengiz Han'ın imparatorluğuna dahil edilmiştir. 1227 yılında Cengiz Han'ın ölümünden sonra fethedilen araziler onun dört oğlu tarafından paylaşılmıştır. Fethedilen toprakların Cengiz Han'ın oğulları tarafından paylaşılması Moğol imparatorluğunun çökmesine sebep olmuştur. Moğol devletinin yıkılmasının ardından Kırgızlar, Kalmukların egemenliği altında yaşamıştır. Kalmuklar, 1703'de Kırgızlar'ı Yedi Su çevresine ve Tan-Şan Dağları'nın güneybatı bölgesine göç etmek zorunda bırakmıştır. Kırgızlar'dan Pamir bölgesinde de göçebe olarak yaşayanlar olmuştur (Malashenok, 2006: 52).

Kırgızlar, 1700 yılında bir Türk devleti olan Hokan Hanlığı'na katılmıştır. Orta Asya'da İngiliz tüccarların Rus tüccarlara rakip duruma gelmesinin ardından, Çarlık Rusyası İngilizler'in varlığına son vermek için bölgeyi işgal etmeye başlamış ve 1876'da Hokan Hanlığı'nın hanlık statüsünü kaldırmış ve yerine Rusya'ya bağlı '**Fergana**' İli oluşturulmuştur. Böylece Kırgız topraklarında Rus hakimiyeti pekiştirilmiştir ([www. 21yyte. org/ tr/ arastirma/ kirgizistan/ 2011/11/03/6357/ bagimsizliginin- firtinali- 20- yilinda- kirgizistan](http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan)).

1917 Bolşevik ihtilalinden sonra Kırgızistan toprakları daha rahat yönetilebilmek amacı ile önce 1927 yılında özerk bölgeye daha sonra 1926'da ise

SSCB'ye bağlı Kırgızistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüştürülmüştür. Yaşanan zorunlu dönüşüm, başkent adının Ruslaştırılması ile Kırgızistan'da kendisini belli etmiştir. Başkent Pişkek'in adı, Bolşevik devriminde etkin rol oynamış ve Sovyet ordusunun 1916'da başlayan Kırgızistan bağımsızlık hareketini bastırmasında görev almış Rus General Mihail Vasiloviç tarafından '**Frunze**' olarak değiştirilmiştir. Kırgızistan, 20-21 Ağustos 1991'de Moskova'da yaşanan darbe girişimi ve ardından merkezi hükümetin istifa etmesiyle oluşan ortamdan yararlanarak 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan). 1991 yılında bağımsızlığın elde edilmesinin ardından başkent'in adı Bişkek olarak değiştirilmiştir.

3.2. SSCB Sonrası Kırgızistan

20. yüzyıl dünyasına damga vuran "**İki Kutuplu Sistem**", Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle son bulmuş ve SSCB'nin ardından on beş ülke bağımsızlığını elde etmiştir. Bu bağımsızlık, devletlerin uluslararası sisteme uyum sağlamaları için gerekli siyasi ve sosyo-ekonomik yükümlölükleri de beraberinde getirmiştir. Demokratik devlet yapısı, hukuka dayalı devlet düzeni ve piyasa ekonomisine uyum, bu yükümlölüklerin başında gelmektedir. Uluslararası sistemde meşru bir devlet olarak var olmak için yerine getirilmesi gereken bu şartlar, yaklaşık yetmiş yıl boyunca SSCB'ye bağlı olarak yaşayan devletler için sancılı bir sürecin başlangıcı olmuştur. Birçoğu için geçen yirmi yıla rağmen bu sancılar hala devam etmektedir. Bağımsızlığını 1991 yılında kazanan Kırgızistan da bu sancıları yaşayan devletlerden bir tanesidir (Manavoğulları, 2010: 1).

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte Orta Asya, Kafkasya, Baltık ve Doğu Avrupa'daki milletlerin ve diğer etnisitelerin Moskova egemenliğinden kurtularak bağımsızlığa kavuşmaları, 1990'lı yılların en önemli uluslararası siyasi olayı olmuştur. Yetmiş yıl boyunca uluslararası sistemden yalıtılmış halde yaşayan Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan'ı bağımsızlıklarını

kazanmalarının ardından gerek küresel gerekse bölgesel tehditler beklemekteydi. Çünkü bağımsızlığına kavuşan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin devlet başkanları ve yönetici kadroları Sovyetler Birliği zamanının komünist parti üyeleri idi. Bağımsızlık sonrası bu kadrolar, ülkelerini ve kendilerini yeni gelişen ortama ayak uydurmak için milliyetçi, radikal İslam karşıtı ve pazar ekonomilerine uyum sağlamaya yönelik çalışmalar sürdürmüşlerdir. Kırgızistan, Orta Asya Cumhuriyetleri içinde yüzölçümü açısından en küçük, en az nüfusa sahip, yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından en yoksul ve jeopolitik olarak en yalıtılmış ülkedir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla korumasız duruma düşen Kırgızistan Çin'e komşu olmuş, bölgede kendisine yer edinme çabalarında olan ABD ve bölgedeki nüfuzunu devam ettirmek isteyen Rusya'nın kısılcığında kalmıştır. Kırgızistan 1991'den bu yana yaşadığı olaylarla ve sorunlarıyla adeta kargaşa merkezi haline gelmiştir (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan).

SSCB'nin dağılmasından sonra egemen Kırgızistan'ın siyasi sisteminin oturmasının en önemli aşamaları, 24 Ekim 1990 yılında kabul edilen "Kırgızistan SSC (Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti)'de Cumhurbaşkanı mevkiinin kurulmasına izin verilmesi ve Kırgızistan SSC'nin anayasasında (temel kanun) değişikliklerin ve eklemelerin yapılması" konusundaki yasa ve 15 Aralık 1990 yılında kabul edilen "**Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık Deklarasyonu**" oluşturmuştur (Elebayeva, Poluhova, 2001-2002: 102).

3.2.1. Siyasi Yapısı

5 Mayıs 1999 tarihinde Yüksek Şura Genel Kurul toplantısında alınan kararla devletin resmi adı Kırgız Cumhuriyeti olmuştur. Yine bu tarihte kabul edilen anayasa gereğince Kırgız Cumhuriyeti hukuki ve laik devlet esaslarında kurulan egemen, bağımsız ve uniter demokratik bir devlettir. Ülkenin resmi dili Kırgızca (devlet dili) ve Rusçadır. Ülkenin Devlet Başkanı, genel seçimlerle belirlenen Cumhurbaşkanı'dır. En yüksek yasama organı iki kanadı ve 105 Milletvekili ile

Jogorku Keneş, en yüksek icra organı hükümet ve en yüksek yargı organı da Anayasa Mahkemesi'dir (Kulnazarova, 2010: 76).

Orta Asya'da bağımsızlığa geçiş sürecindeki liderlik yapısı Komünist Parti nomenklaturası (**baskın sınıf anlamına gelen Rusça bir kelime**) içinden yetişmiş, cumhuriyet düzeyinde yerel yönetim ağları ile çalışmaya alışmış kadrolara dayanmaktadır. Kazakistan'da Nazarbayev, Özbekistan'da Kerimov, Türkmenistan'da Niyazov bu özellikleri ile öne çıkan liderlerdi. Bunun bir sonucu olarak bu liderler, bağımsızlıktan hemen sonra gerek sosyal planda oluşan muhalefet hareketlerine karşı gerekse de Sovyetler Birliği döneminde şekillenen nomenklatura muhalefetine karşı parti mekanizmalarını, bürokrasiyi, güvenlik ve istihbarat örgütünü bir tasfiye aracı olarak kullanabilmişlerdir. Kırgızistan'da bağımsızlık aşamasında oluşan liderlik yapısı yukarıdaki genel görünüme bir karşıtlık oluşturmaktadır. Bağımsızlıktan hemen önce 1985 yılında Gorbaçov yönetimi ağırlıklı olarak iktidardaki Kuzeyli Kadroları hedef alan ve yönetsel pozisyonlarda % 80'e varan bir tasfiye sürecini başlatarak Komünist Parti içindeki dengeleri değiştirmişti. Görevden alınanların yerine güneyli bir mühendis Absamat Masaliev getirildi. Bu tasfiye dalgası kuzeyli grupların tepkisini çekerken, Masaliev'in Gorbaçov reformlarını uygulamadaki isteksizliği Masaliev'in Moskova ile arasını açtı. Bağımsızlık sürecinde yaşanan siyasal krizin başlıca nedenleri tasfiye edilen kuzeylilerin tepkisi, ekonomik ve sosyal problemlerdeki artış, Moskova ile iyi anlaşamayan muhafazakar bir parti yönetimi ve reformcular arasındaki çekişmelerdir. Moskova'nın isteği doğrultusunda gidilen başkanlık seçimleri on adaylı bir yarışa dönüştüğünde Komünist Parti içindeki ayrışmalar iyice su yüzüne çıkmıştır. Bu çözümsüzlük içinde bir kişinin adı öne çıkmaya başladı. 46 yaşındaki Bilimler Akademisi üyesi, fizik bilgini Askar Akayev. Akayev, Kemin doğumlu olduğundan son dönemde iktidardan dışlanmış kuzeyliler tarafından desteklenebilecek bir isimdi. Aynı zamanda Oş olayları nedeniyle güneylilere soğuk duran ülkedeki Özbek azınlık için iyi bir adaydı. Son olarak Akayev'in başından beri Moskova'nın desteklediği bir isim olarak reformcu Komünist Partisi üyelerinin çoğunluğunun desteğini aldı. Sonuçta Askar Akayev, 28 Ekim 1990'da Yüksek Sovyet tarafından Cumhurbaşkanı seçildi. Ancak Akayev'in konumu Orta Asya ülkeleri içinde farklı bir iktidar ilişkisini de ortaya çıkarmıştır. Akayev, yerel

Komünist Parti kadroları içinde yetişmiş kişilerin çoğunlukta olduğu bir meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilmişti. Başka bir ifade ile Akayev diğer Orta Asya liderlerinin aksine kendinden daha güçlü ve farklı ittifakların her zaman oluşabileceği, dengeleyici yetkilere sahip bir parlamentoyla iktidarını paylaşmak zorundaydı. Bu gerçekte farklı yerel ilişki ağları ile şekillenmiş güç dengeleri içinde o dengelerin parçası olan bir siyasal liderlik yapısı ortaya çıkarıyordu (Alkan, 2010: 9-10).

3.2.2. Askar Akayev Dönemi

Fotoğraf 22: Askar Akayev

Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı seçimlerine 35-65 yaş arasında olup Kırgızca bilen, on beş yıl süre ile ülkede ikamet etmiş olan ve en az elli bin seçmenin imzasını toplayabilen her Kırgız Cumhuriyeti vatandaşı katılabilir ve aday sayısı sınırlanamaz. Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı beş yıllığına seçilir ve iki kereden fazla Cumhurbaşkanı olamaz. Cumhurbaşkanı, Jogorku Keneş'de milletvekili olamaz ve diğer görevlerde bulunamaz. Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin bitimine iki ay kala yeniden seçim yapılmaktadır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine nüfusun % 50'si katıldıysa, seçim geçerli sayılır. İki turlu yapılan seçimlerde, birinci turda katılan seçmenlerin % 50'den fazlasının oyunu alan, aday olur. İkinci turda ise, en çok oyu alan Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Kırgız Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi yedi gün içinde seçim sonucunu teyit eder ve seçim sonucunu Anayasa Mahkemesi Başkanı otuz gün içinde açıklar. Cumhurbaşkanı iki meclisli Parlamento huzurunda yemin ederek göreve başlar. 1990 yılı Ekim ayında Parlamento tarafından Cumhurbaşkanı seçilen Askar Akayev, 12 Ekim 1991 tarihinde yapılan ilk doğrudan

katılımlı seçimlerde tek aday olarak tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 30 Ocak 1994 tarihinde yapılan ve seçmenlerin % 95,9'unun katıldığı referandumda ise Akayev oyların % 96,3'ünü almıştır. Kırgızistan'da 24 Aralık 1995 tarihinde Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve Akayev oyların çoğunluğunu alarak tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kırgız Cumhuriyeti'nde 29 Ekim 2000 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Askar Akayev % 74,4 oy ile yeniden Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Cumhurbaşkanı seçilerek, 2005 yılına kadar bu görevini sürdüren Askar Akayev, bağımsızlıktan sonraki dönemde, eskiden Komünist Partisi üst yönetiminde görevde bulunmamış olan tek Orta Asya lideri olarak nitelendirilmektedir (Özdenoğlu, 2005: 32-33).

Askar Akayev iktidara gelmesinin ardından pazar ekonomisine geçiş ve yabancı yatırımcıları teşvik amacıyla yasal düzenlemeler yapmıştır. 1992 yılında Kırgızistan'da fiyatlar serbestleştirmiş ve IMF'nin önerisiyle Rusya'nın para birimi Ruble'den Kırgız para birimi Som'a geçilmiştir (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan). Kırgızistan'ın yaşadığı sıkıntılardan bir an önce kurtulması için çözmesi gereken çok acil meseleleri vardır. Kırgızistan gündemindeki en acil meselelerden biri; ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik anlamda sıkıntılı durumdan kurtulmak ve yeni hayat tarzına uygun, ülke insanının refah içinde yaşayacağı yeni bir sistemin oluşturulması gerektiği olarak belirlenmiş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. İktidar olduğu zaman uyguladığı ılımlı politika sayesinde Akayev çok şeyi düzeltecek fakat daha sonraları bu tutumun baskıcı bir hale gelmesiyle de birçok problemle yüzleşmek zorunda kalacaktır.

Kırgızistan'daki yeni yerel yönetim organlarının sistemi, 4 Mart 1992 yılında Jogorku Keneş tarafından kabul edilen, "**Kırgızistan Cumhuriyeti'ndeki Yerel Yönetim**" yasasına dayanarak oluşturulmuştur. Bu sistem yerel keneşleri, toplumsal özerk yönetim kurumları, ayrıca yurttaşları toplantıları ve doğrudan demokrasinin diğer biçimlerinden ve yürütme kurumlarından yani devletin yerel kurumlarından oluşmaktadır (Elebayeva, Poluhova, 2001-2002: 102).

Komünist sistemin hukuki yapısı, kendine özgü oluşu planlanan yeni sisteme uygun olarak görülmemiştir. Kırgızistan bağımsızlığının ilk yıllarında bir yandan ayakta durabilmek bir yandan da ekonomik yapıyı pazar ekonomisine uydurabilmek için hızlı bir şekilde anayasa çalışmalarına başlamış, 5 Mayıs 1993 tarihinde Yüksek Şuranın 12. Toplantısında adeta bağımsızlık bildirgesi niteliğindeki yeni Kırgız anayasasını kabul etmiştir. Anayasada kuvvetler ayrılığına, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi, kolluk kuvvetlerinin genel yönetimden karışmaması kanunlarını yer verilmiştir. Kırgızistan anayasası ayrıca vatandaşlık ibaresine yer vererek etnik milliyetçiliği engelleme, insan hakları ve özgürlüğe yer vererek ülkenin demokratikleşmesine, laikliği kabul ederek ülkeyi dışarıdan gelebilecek radikal İslami gruplarından gelebilecek tehditlere karşı korumak amaçlanmıştır. Kırgız Cumhurbaşkanı daha Anayasa kabul edilmeden bölgedeki şiddeti meşru gören radikal gruplardan rahatsızlığını 1992'deki Hindistan ziyaretinde dile getirmiştir. Kırgızistan'daki azımsanmayacak Rus nüfusunu ve ülkede etnik çatışmanın önünü kesmek için '**Kırgızistan ortak evimiz**' sloganı geliştirilmiş ve Rusça'ya da resmi dil statüsü verilmiştir (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan).

Kırgızistan Anayasasına göre Cumhurbaşkanı iç ve dış politikaların temel yönlerini belirlemekte, dış politikayı yönlendirmektedir. Dış politikada 1991-1995 birinci dönem, 1996-2005 ikinci dönem, 2005'ten günümüze kadar üç dönemde incelenebilir. Akayev dönemi dış politikada birinci ve ikinci dönemi kapsamaktadır. Bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Kırgızistan'ı ilk tanıyan ülke Türkiye olmuş ve bunu Avustralya, ABD takip etmiştir. Kırgızistan ilk uluslararası iş birliği adımı Bağımsız Devletler Topluluğuyla (BDT) ilişkiler çerçevesinde kurmuştur. Kırgızistan 2 Mart 1992'de Birleşmiş Milletler 46. Dönem toplantısında Birleşmiş Milletler'e dahil olmuştur (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan). Azerbaycan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi ülkeler, 1989 yılı öncesinde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Varşova Paktı ve Comecon gibi teşkilatların üyesi idiler. Üyelik durumları, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olarak tek bir ülkeyi temsil ediyordu. Bu birliğin Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda '**Veto Hakkı**' vardı. 1989'da başlayan bağımsızlık hareketleri sonucunda Türk ülkeleri de

bağımsızlıklarına kavuştular ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na ayrı ayrı üye oldular (www.ekodialog.com/Makaleler/birlesmis-milletler-turkiye.html).

1991-1995 yılları arası Kırgızistan ekonomisinde durgunluk ve krizler dönemi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde aşırı enflasyon, üretimde düşüş iç ve dış politikanın yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. Kırgızistan'da giderek artan muhalif hareketlere güçlü bir duruş sergilemek isteyen Akayev 1994'te anayasa değişiklikleri yaparak muhalefete ağır bir darbe vurmuştur. Bu gelişmeler muhalefetle Akayev arasında süren çekişmeleri tetiklemiş ve artmasına sebep olmuştur. Hükümetin istifasıyla parlamento Akayev tarafından dağıtılmıştır. Kırgızistan'da 24 Ekim 1995'te yapılan ikinci seçimlerle tekrar Devlet Başkanı olan Akayev dış politikada batının yanı sıra bölgesel iş birliklerine de yönelmiştir. Orta Asya'da yaşanan sınır, etnik, su ve terör gibi sorunların çözümüne yönelik politikalara ağırlık vermiştir (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan).

Kırgızistan dış politikada bölgesel kuruluşlarda söz sahibi olma çabasında, iç politikada ise yaklaşan seçimlerden dolayı istikrarsızlık içindedir. Kırgız Anayasasındaki '**bir kişi iki kez cumhurbaşkanı olabilir**' maddesinden dolayı Akayev ve muhalifler arasında tartışmalar başlamıştır. Akayev bu maddenin Anayasa kabulünden önceki dönemi kapsamadığını, muhalifler ise bağımsızlığın başlangıcından itibaren geçerli olduğunu iddia etmişlerdir. Bu ortamda yapılan 29 Ekim 2000 seçimlerini de kazanarak göreve devam eden Akayev, muhalefet ve basın üzerindeki baskısını arttırmıştır. Öte yandan anayasada iki değişiklik daha yaparak Cumhurbaşkanının yetkileri güçlendirilmiştir. Kırgızistan güvenlik güçlerinin 1999'da Özbekistan İslam Hareketi militanları tarafından yenilgiye uğratılması halkın Akayev'e olan güvenini azaltmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti ile 1999'da yapılan gizli sınır anlaşmasının 2002 yılında yürürlüğe girmesi ile yüz yirmi beş hektar toprağın kaybedilmesi halkın ve muhalefetin tepkilerini arttırmıştır. Kırgız muhalefeti ekonomik sorunlardan ve Kuzey-Güney ayrımından yararlanarak Akayev'i yıkma girişimlerine başlamıştır. Akayev'in 2005 seçimlerine katılmamasına rağmen kendi ailesini ve taraftarlarını parlamentoya sokması, muhaliflerin ise parlamento dışında bırakılması seçimlere hile karıştı gerekçesiyle protestoların

başlamasına neden olmuştur. Kırgızistan'daki protestolar Oş ve Celalabat şehrinde zamanla devrim niteliği kazanmış ve halk tarafından hükümet binalarının işgaline neden olmuştur (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan). Kırgızistan'da polislerin korkudan üniformalarını çıkarıp da gezdiği günler olmuştur. Çünkü halkın binaları işgale başlamasıyla güvenlik güçleri de yetersiz kalmış ve farklı milletten olanlar, güvenlik güçlerini de saf dışı bırakmak için zarar vermekteydiler.

Kırgızistan'da 27 Şubat 2005'te yapılan seçimler Akayev döneminin son bulmasına varacak olayları başlatmıştır. Seçimlerle birlikte Başkanlık binası ve Devlet televizyonlarını muhalefetin işgal etmesi yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Protestoların yaşandığı süreçte güvenlik güçlerinin aşırı şiddet içeren müdahaleleri muhalefetin haklı olduğu düşüncesini güçlendirmiş ülkenin ikinci büyük şehri Oş ve Celalabad'da hakimiyetin muhaliflere geçmesine yol açmıştır. Cumhurbaşkanı'nın olayların büyümesini engellemek için muhaliflerle uzlaşmaya açık olduklarını, seçimlere itiraz edilen bölgelerde yeniden sayım yapılacağı yönündeki açıklaması muhaliflerce bir taktik manevra olarak değerlendirilmiş ve reddedilmiştir. Akayev Kırgızistan'ın güney bölgelerinin kaybedildiğini anlamış ancak kuzey bölgesinde güçlü olduğunu protestolara karşı durabileceğine inanmıştır. Fakat güneydeki protestoların Bişkek'e de sıçramasıyla Akayev ve ailesinin Rusya'ya kaçması bir dönemi bitirmiştir (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan). Akayev'in iktidar olduğu dönemde Rusya yanlısı bir politika izlemiş olması; onun böyle bir durumda kaçabileceği ikinci evi olmuştur. Dünya'nın en iyi fizikçileri arasında gösterilen Akayev'in Rusya'ya kaçtığını ve Rusya'daki üniversitelerin birinde akademisyen olarak çalışmalarına devam ettiği söylenmektedir.

Gürcistan ve Ukrayna'da gerçekleşen “**renkli**” devrimlerle birçok yönden benzerlik gösteren Kırgız devrimi, ilk iki devrime göre daha karmaşık bir seyir izlemiştir. Öncelikle daha planlı gerçekleşen Gürcistan ve Ukrayna devrimlerine bir isim bulmakta Batı medyası pek zorlanmazken, Kırgız devrimine hala yegane bir isim bulunamamıştır. Gürcü devrimine “**Gül Devrimi**” ve Ukrayna devrimine “**Turuncu Devrim**” adını veren Batı medyası, Kırgız devrimini önceleri “Lale

Devrimi” daha sonra da “**Sarı Devrim**” ve “**Limon Devrimi**” gibi isimlerle tanımlamaya başladılar. Gürcistan ve Ukrayna’da muhalefeti yönlendiren bir lider devrim kahramanı olarak ön plana çıkarken Kırgızistan’da muhalefete öncülük eden tek bir lider söz konusu değildi. Gürcistan’da Mihail Saakaşvili ve Ukrayna’da Viktor Yuşenko ülkelerindeki devrimin mutlak liderleri olarak ön plana çıkarken, Kırgızistan’da devrimle özdeşleşen lider sayısı en az dörttü: Eski Başbakan Kurmanbek Bakiyev, Dışişleri Eski Bakanı Roza Otunbayeva, Emniyet eski Genel Müdürü ve Ulusal Güvenlik eski Başkanı Feliks Kulov ve eski Milletvekillerinden Azimbek Beknazarov (Bingöl, 2007: 2).

Fotoğraf 23: Kırgızistan’da Devrim

Kırgızistan’daki devrimin bugüne kadar gerek medyada ve gerekse akademik çevrelerde “**demokrasi ve özgürlük**” retoriği çerçevesinde açıklanıyor olması doğrusu şaşırtıcıdır. Küresel ölçekte düşünüldüğünde, Askar Akayev dönemi Kırgız demokrasisi elbette ki çok ciddi eksiklikler taşımaktaydı. Demokrasinin pekiştirilmiş olması bir yana, Kırgız demokrasisi küresel ölçekte vasatın dahi çok altındadır. Fakat bir ülkenin siyasal sistemi ancak kendi jeokültürel çevresiyle karşılaştırılıp

değerlendirilebilir. Dolayısıyla, Kırgız demokrasisini de kendi kültürel çevresi olan Orta Asya'daki diğer ülkelerle karşılaştırmak daha objektif ve haklı bir yaklaşım olacaktır. Kırgızistan, Orta Asya'nın diğer Türki Cumhuriyetleri bağlamında değerlendirilirse, ciddi eksikliklerine rağmen, diğer ülkelere göre, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler konusunda çok daha gelişmiş bir ülke olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde, Kırgız lider Askar Akayev de, bölgedeki diğer liderlerle karşılaştırıldığında daha ılımlı ve reformcu bir kişiliğe sahiptir. Bu bakımdan, ne Kazak lider Nursultan Nazarbayev ne Türkmen lider Saparmurad Niyazov ne de Özbek lider İslam Kerimov'un, Akayev'e yetişmesi söz konusu değildir (Bingöl, 2007: 2-3).

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından, demokrasinin gelişimi ve kökleşmesi açısından Kırgızistan'ın Orta Asya'nın en önde giden ülkesi olduğu sık sık vurgulanmıştır. Bağımsız Kırgızistan'ın ilk devlet başkanı Askar Akayev döneminde totaliter bir tek parti yönetiminden demokratik bir sisteme geçmek için kısa sürede pek çok siyasal reforma imza atılmış, çeşitli referandumlar düzenlenmiş ve belli aralıklarla parlamento ve devlet başkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiştir. Ancak zaman içerisinde halkın Akayev yönetimine olan desteği giderek azalmış ve 2005 yılında gerçekleştirilen bir halk ayaklanması ile Akayev yönetimden uzaklaştırılarak yerine muhalefetin önde gelen isimlerinden Kurmanbek Bakiyev getirilmiştir (Akçalı, 2012: 194). Akayev karşıtı ilk gösterilerin ve ayaklanmaların başladığı zamanlarda biz de olayların en hararetli şekilde yaşandığı şehirlerden biri olan Oş Şehri'ndeydik. O zamanlar her ülkenin yaptığı gibi Türkiye de kendi vatandaşlarının yaşanan bu olumsuz tablodan zarar görmemeleri için tahliye işlemlerini başlatmış ve Dış İşleri Bakanlığı'ndan Türk vatandaşlarını tahliye etmek için yolcu uçağı gönderilmiştir.

3.2.3. Kurmanbek Bakiyev Dönemi

Fotoğraf 24: Kurmanbek Bakiyev

Kırgızistan'da yaşanan Lale Devrimi ile birlikte iktidardan düşen Akayev'in yerine geçici olarak Kurmanbek Bakiyev getirilmiş ve böylelikle Bakiyev dönemi başlamıştır. Temmuz 2005'te yapılan seçimlerde Bakiyev resmi olarak Cumhurbaşkanı makamına oturmuştur. Bakiyev iktidarı sağlamlaştırmak için belli başlı muhalefet liderlerini önemli görevlere atayarak muhalif girişimlerin önünü kesmeye çalışmıştır. Bakiyev döneminde ülkenin kuzey-güney arasındaki gelişmişlik farkı halkın dikkatini çekmiş, yolsuzluk, rüşvet, kötü yönetim, adam kayırma gerekçeleriyle muhalefetle arasını germiştir. Bürokrasiye atadığı kişilerin güney kökenli olması hemşerici çatışmaların temelini atmıştır. Kırgız parlamentosu tarafından 20 Şubat 2009'da Manas Askeri Üssü'nün feshedilmesine yönelik karar çıkmıştır. Fakat alınan karara rağmen üssün boşaltılmaması, ABD'nin yeni bir statü kazanması için yaptığı yardımlar sonucu Rusya'dan tepki çekmiş, nitekim 2009 yılının Haziran ayında Kırgız Parlamentosu'nun Manas Askeri Üssüne ABD transit

taşımacılık statüsü vermesiyle Askeri Üs yeni bir yapı kazanmıştır (www. 21yyte.org/ tr/ arastirma/ kirgizistan/ 2011/11/03/6357/ bagimsizliginin- firtinali- 20-yilinda- kirgizistan).

Fotoğraf 25: Kırgızistan Manas ABD Üssü

Kırgızistan'daki ekonomik çıkmazların ağır fiyat politikalarına dönüşmesi ve dış politikadaki kararsızlıklar muhalifler tarafından kaşınmaya başlanmıştır. Kırgızistan'daki Temmuz 2009'da yapılan seçimlerle Bakiyev tekrar başa geçerek muhalefet üzerindeki baskıyı arttırmış, 2010 yılının Şubat ayında yapılan zamlar ve muhalefet liderlerinden İsmail İsakov'un ve Almazbek Atambayev'in tutuklanması Bakiyev döneminin sonunu getiren olayların başlangıcı olmuştur (www. 21yyte.org/ tr/ arastirma/ kirgizistan/ 2011/11/03/6357/ bagimsizliginin- firtinali- 20-yilinda- kirgizistan).

Fotoğraf 26: Kırgızistan'da Halk Ayaklanması

Muhalefet liderlerinin serbest bırakılması için 7 Nisanda yapılan gösterilerde polisle göstericiler arasında çatışmaların çıkması iktidara karşı yeni bir halk ayaklanmasını başlatmıştır. Muhaliflerin hükümet ve belediye binalarına saldırması üzerine Bakiyev olağanüstü hal ilan etmiş ve muhalif liderleri tutuklamıştır. Muhalefet partileri Roza Otunbayeva'nın yeni bir hükümet kurduğunu, Bakiyev'in ise güçlü olduğu güney şehirlerinden Oş ve Celalabad'a giderek görevinin başında olduğu ve istifa etmediği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Gelişen bütün bu olaylar halkın; fakirlik, sosyal sorunlar, rüşvet ve yolsuzluktan şikayetçi bir durumda iken Kırgız gençler ve Özbek gençlerin arasındaki çatışmalar ülkenin güney kesimlerinde ticareti büyük ölçüde ellerinde tutan Özbek Halkı'na düşmanlığa yol açmıştır. Roza Otunbayeva'nın güvenlik güçlerini de yanına almasıyla ülkedeki iç savaşın önü alınamaz bir hal almış ve bunu gören Kurmanbek Bakiyev ülkeden kaçmıştır ([www. 21yyte. org/ tr/ arastirma/ kirgizistan/ 2011/11/03/6357/ bagimsizliginin- firtinali- 20-yilinda- kirgizistan](http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan)).

Bakiyev'in söz verdiği anayasal reformları yapmaması, kendi gücünü artırmaya devam etmesi, ülkede artan yolsuzluk, rüşvet ve ekonomik sorunlar sonucunda iktidara karşı memnuniyetsizlik ve gösteriler artmaya başlamıştır. 7 Nisan 2010 tarihinde başlayan halk ayaklanması sonucunda ise Bakiyev ve iktidarı düşürülmüştür. Böylece sivil darbeyle başa gelen Bakiyev dönemi bitmiştir (www.euroasianet, 2010, euroasianet.org). Bakiyev dönemi Kırgızistan'da yaşayan yabancı uyruklu insanlar için, ki biz de buna dahildik, sıkıntılı bir dönemdi. Bakiyev'in iktidara gelmesiyle bütün düzen değişmiş, ortalık alabildiğine kanunsuz ve düzensiz bir ortam haline gelmişti. Türkler'in de dahil olduğu bütün yabancı uyruklu insanlar tek tek tespit edilmiş ve pasaport kontrolünden geçirilmiştir. Hem şehir içinde hem de şehirlerarası yollarda her 5-10 km. aralıklarla çevirmeler olur, ülkedeki sıkıyönetimin etkileri her yerde görülürdü.

3.2.4. Roza Otunbayeva Dönemi

Fotoğraf 27: Roza Otunbayeva

Bakiyev'in devrilmesinin ardından devlet başkanlığına getirilen Rosa Otunbayeva, Kırgızistan'daki siyasi rejim açısından pek çok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Deneyimli bir diplomat olan Otunbayeva; 1992-1994 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1998-2001 arasında ise İngiltere'de Kırgızistan Cumhuriyeti Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Daha sonra 2002-2004 arasındaki dönemde Gürcistan'ın Abhazya bölgesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi olarak çalışan Otunbayeva, zaman içerisinde Kırgızistan'da Akayev karşıtı muhalefetin önde gelen isimlerinden biri olmuştur. 2005 yılında gerçekleştirilen parlamento seçimleri öncesinde aday olmak isteyen Otunbayeva'nın başvurusu, en az beş yıldır Kırgızistan'da ikamet etme koşulunu yerine getirmediği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak muhalif gruplar ve halkın büyük çoğunluğuna göre Otunbayeva'nın önünün kesilmesinin asıl nedeni Akayev'in kızı Bermet ile aynı seçim bölgesinden adaylığını koymuş olmasıdır. Bu bağlamda asıl gerekçenin yasal

kıstaslara uygunluktan çok Akayev'e muhalif isimlerin elenmesi olduğu görüşü oldukça yaygındır (Akçalı; 2012: 196).

Bakiyev'in devrilmesinin ardından geçici olarak Cumhurbaşkanlığını Roza Otunbayeva üslenmiştir. Kırgızistan 27 Haziran 2010 yılı yapılan referandumla anayasa değişikliğine giderek Başkanlık tipi Cumhuriyetten Parlamenter Sisteme geçmiş ve Roza Otunbayeva'nın cumhurbaşkanlığına devam kararı alınmıştır (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan).

Bakiyev'den sonra başa geçen Otunbayeva'nın kısa süreli yönetimi de Kırgızistan'ın demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmasına neden olmuştur. Öncelikle, Otunbayeva ülkesindeki **“ilk barışçıl yönetim değişikliğini”** gerçekleştiren lider olarak tarihe geçmiştir. İktidarın hem yasal hem de meşru bir temele oturtulduğu bu dönemde ülkenin siyasal rejimine yeni ve daha demokratik bir yönetim anlayışı gelmiştir. Otunbayeva on sekiz aylık döneminin ardından söz verdiği gibi devlet başkanlığını bırakarak halkın takdirini ve sevgisini kazanmıştır. 2011 başkanlık seçimlerinden sonra Bişkek sokaklarında halk kendisini **“Teşekkür ederiz Rosa!”** diyerek karşılamış ve güller vermiştir (Akçalı, 2012: 204).

Kırgızistan'ın üçüncü Cumhurbaşkanı olan Roza Otunbayeva, genel Türk tarihinde bir Türk toplumuna hükmeden yedinci kadın lider, yakın Türk tarihinde ise Tansu Çiller'den sonra ikinci kadın liderdir.

Fotoğraf 28: Roza Otunbayeva'nın Halka Seslenişi

Kırgızistan Orta Asya'da parlamenter sisteme geçen ilk ve tek devlettir. ABD, AB ve BM Kırgızistan'ın parlamenter sisteme geçmesini desteklemişler ve demokratikleşme yolunda büyük bir adım olarak değerlendirmişlerdir. Türkiye; Kırgızistan'ın referandumla kabul edilen yeni anayasasını memnuniyetle karşılamış ve model ülke olmuştur. Kırgızistan'ın parlamenter sisteme geçişini Rusya sıcak karşılamamıştır. Toronto'da gerçekleştirilen G-20 zirvesinde, Rusya devlet başkanı Dmitri Medvedev; **"Ülkede başkanlık sistemi varken bile yönetim istikrarı sağlamada başarılı olamadı. Geçici yönetime destek düşük ve yeterli değil, Parlamenter Sistemin Kırgızistan'da nasıl çalışacağını tam olarak anlamış değilim"** diyerek tepkisini dile getirmiştir (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan).

Fotoğraf 29: Cumhurbaşkanı Roza Otunbayeva

Ayrıca Kırgızistan'ın devrik liderleri Askar Akayev ve Kurmanbek Bakiyev parlamenter sisteminin Kırgızistan için uygun olmadığını ve başarısız olacağı yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Bakiyev sonrası Kırgızistan'ın ilk seçimi 10 Ekim 2010 tarihinde yapılan Parlamento seçimlerinde beş parti barajı aşmış ve meclise girmiştir. Parlamenter sisteme uzak olan Kırgızistan demokrasisi iki ay hükümet bunalımı yaşamış, Aralık 2010 da hükümet kurulabilmiş ve başbakanlığa Kırgızistan Sosyal Demokrat partisi lideri Almazbek Atambayev geçmiştir (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan).

3.2.5. Almazbek Atambayev Dönemi

Fotoğraf 30: Almazbek Atambayev

Kırgızistan'da 27 Haziran 2010'da yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı Roza Otunbayeva'nın görev süresinin 31 Ekim'de dolmasına ve tekrar aday olamayacağına dair hüküm kararlaştırılmıştır. 30 Ekim 2011'de yapılan seçimlerde Almazbek Atambayev cumhurbaşkanı olmuştur (www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan). 30 Ekim 2011 tarihinde düzenlenen başkanlık seçimlerinde oyların % 63'ünü alarak iktidara gelen 57 yaşındaki Atambayev, genç sayılabilecek yaşına rağmen deneyimli bir siyasetçidir. Otunbayeva'nın devlet başkanlığını yürüttüğü sırada temelleri atılan bu yeni dönemde göreve başlamış olan Atambayev'in birinci önceliği yolsuzlukla mücadele etmektir. Atambayev'e göre yolsuzluk Kırgızistan için sonuçları itibariyle ölümcül olacak **“üçüncü bir devrim”** tehlikesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda yolsuzluğun azaltılması ve ortadan kaldırılması için acil önlemler alınması gerekmektedir. Atambayev, yolsuzluğa bulaşanların tümünün cezalandırılacağını açıkça ifade etmiştir. Yolsuzluğa ek olarak Atambayev'in bir diğer önceliği Kırgızistan Halkı arasındaki her tür bölgesel ve etnik ayrışmayı

önlemektir. Seçim kampanyası döneminde sık sık ülkenin birliğinin önemini vurgulayan Atambayev'in en temel sloganı olan **“Kırgızistan herkes içindir”** bu tutumun net bir yansımasıdır. Ancak tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, parlamenter sistemlerin bazı özellikleri Kırgızistan'ın siyasal istikrarsızlık yaratan kendine özgü koşulları göz önüne alındığında demokratikleşme yolunda atılan adımları yavaşlatabilir. Bu bağlamda göz önüne alınması gereken en temel unsur koalisyon hükümlerinin işleyişi ile ilgilidir (Akçalı, 2012: 204).

Fotoğraf 31: Almazbek Atambayev ve Roza Otunbayeva

3.3. Demografik Yapının Siyasi Yapılanmaya Etkileri

Demokrasi kavramı her ne kadar zihinlerde bir netlik arz ediyorsa da gerek algılanış ve gerekse uygulanışı bakımından oldukça farklı ve karmaşık bir süreci ifade eder. Demokrasi, en sade şekliyle **“halk yönetimi”** olarak tanımlanabilirse de, halkın ve yönetimin mahiyetinin ne olduğu, kavramsal ve kuramsal düzeyde ciddi sorunlar olarak karşımızda durmaktadır (Bingöl, 2007: 4).

Her ne kadar tüm Orta Asya ülkelerinin demokratik olmayan uygulamalarında bir benzerlik göze çarpıyorsa da, daha ılımlı politikalar izleyen Kazakistan ve Kırgızistan'ı daha otoriter yapıdaki Özbekistan ve Türkmenistan'dan ayırmak gerekir. Uygulamalarına bakıldığında, Kazakistan ve Kırgızistan'da tabiki tam olarak demokratik sayılamazlar; ancak, demokratikleşme sürecinin bu iki ülkede diğer iki ülkeye nispeten daha fazla geliştiğini söylemek de yanlış olmaz (Bingöl, 2007: 5). Şu an bakıldığında Orta Asya ülkeleri içerisinde demokratik anlamda yaşamaya en elverişli yer Kırgızistan olarak gösterilmektedir. Son yapılan demokratikleşme hamlesinden sonra da bu kanı daha da güçlenmiştir.

Kırgızistan, SSCB sonrası kendisini hızla küreselleşen ve piyasa ekonomisini benimsemiş ülkelerle rekabet etmesi gereken bir ortamda bulmuştur. Ancak SSCB dönemi boyunca kumanda ekonomisini benimsemiş olan Kırgızistan, piyasa ekonomisine ayak uyduracak güçlü bir ekonomiye sahip değildir. SSCB'ye bağlı olduğu süre içerisinde ekonominin merkez tarafından yönetiliyor olması ülke ekonomisi üzerinde kendi önceliğini kullanamaması demektir. Bu da Kırgızistan'ı ekonomik alanda strateji üretemeyen bir devlet yapmıştır. Piyasa ekonomisi ise piyasa işlemlerinin serbestleştirilmesi, sahip olunan kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, emek verimliliğinin artması için strateji üretmeyi öngörür. Ayrıca bu stratejileri uygulayacak kurumlar ve bu kurumların hak ve yükümlülüklerini belirleyen adil yasaların olması da gerekmektedir. Kırgızistan'da strateji belirleyecek ne kurum ne de deneyim vardır. Bu sıkıntıyı aşmak için çeşitli ekonomik reformlar yapmış ve iktisadi kalkınma politikaları izlemiştir. Az gelişmiş ülkeler uluslararası arenada serbest piyasa ekonomisiyle başa çıkmak için kalkınma yöntemi olarak sanayileşme politikaları uygularlar. Nitekim Kırgızistan da bu yola başvurmuş ve ilk yıllarında sanayileşme politikası uygulamıştır. Ancak kalkınmada bir istikrar sağlayamamıştır. Çünkü kalkınmadaki istikrarsızlık sermaye eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Ulusal sermaye eksikliği nedeniyle düşük seviyelerde kalan yatırım ve verimlilik gelir seviyesinin başlangıç düzeyinde kalmasına sebep olmaktadır (Manavoğulları, 2010: 2). SSCB zamanından kalan fabrikalar bir türlü faaliyete geçirilememiş ve verim alınamamıştır. Fabrikalarda kalan devasa makinelerin hurda fiyatına demircilere satıldığını bilinmektedir. Bunun en büyük

sebepleri arasında kalifiye eleman bulmaktaki zorluk ve ülkenin bu atıl vaziyette bekletilen fabrikalara ayırabileceği sermayenin olmamasıdır.

Ulusal sermayedeki eksiklik, yabancı sermayeyi ülkeye çekmekle sübvansedeilmektedir. Kırgızistan da yabancı sermayeyi ülkeye çekmek ve teknolojik gelişimi sağlamak için yasal düzenlemeler yapmıştır. Ancak yapılan tüm düzenlemelere rağmen sağlıklı bir piyasa ekonomisini işletecek kapasiteye ulaşamamıştır. Çünkü kalkınmanın temelini sosyal sermaye oluşturur. Sosyal sermaye ise bir toplumun sahip olduğu örf ve adetlerin, kanunların, bürokratik kurumların tümünü ve bunların adil yönetimiyle birlikte rüşvetten, adam kayırmacılıktan uzak olmasını ifade eder. Bu ise demokrasinin olması ve yöneticilerin demokratik düşüncüyü gelenek haline getirmesiyle olur. Sovyet döneminde siyasi oluşumun sadece komünist parti aracılığıyla olması, idari kadroya geçişin tek parti kanalıyla olduğu bir siyasal düzeni getirmiştir. Bu düzen hem rekabetin oluşmasını engellemiş; fikirlerin çatışmasını kısıtlamış hem de nitelikli devlet adamının yetişmesini engellemiştir. Kısacası Kırgızistan'da SSCB döneminde herhangi bir demokratik deneyim yaşanmadığı gibi bağımsızlık sonrası bu anlayışı yerleştirecek devlet adamı da yetişmemiştir. Komünizmin dağılmasından sonra ülke ekonomisini kontrolü altına alan Sovyet anlayışından kalma devlet adamları, kalıcı olmak için yeni kanunlar çıkarmışlardır. Önemli mülkiyet ve kamu gelirlerini adil şekilde dağıtıp uygun yatırımlar yapmak yerine, kendi amaçları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Yerel yönetimler de kendi gelirlerini arttırmak için bütçe dışı fonlar oluşturmuşlardır. Merkezi denetimlere karşı koyarak, gelirleri ve harcamaları kendi bildikleri yolda yapma eğiliminde olmuşlardır. Nitelikli devlet adamı, kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçen bir ülkede en büyük sorun olan rüşvetin olmaması için bir teminattır. Ancak bundan da mahrum olan Kırgız Halkı yoksulluktan ve işsizlikten kurtulamamış, bağımsızlığın tadını yirmi yıla yakın bir süre geçmesine rağmen alamamıştır (Manavoğulları, 2010: 1). Yaklaşık beş milyonluk nüfusa sahip Kırgızistan, içinde barındırdığı 90'a yakın farklı millet ile '**Kırgızistan Herkes İçindir**' sloganıyla yeni bir demokrasi hamlesi yapmaktadır. Zira etnik ayırım yapmanın Kırgızistan'a nelere mal olduğu bir gerçektir. Haliyle bu çok milletli ve çok başlı toplum, ülkenin bağımsızlıktan sonraki sürecini de etkilemiş ve kaderiyle oynamıştır. Nitekim ilerleyen yıllarda

Kırgızistan’da meydana gelebilecek olan devrimlerin ve ayaklanmaların temelindeki neden de bu örgütlenmedir.

Kırgızistan’daki demografik yapının siyasi yapılanmaya etkileri birkaç başlık altında toplanabilir.

3.3.1. Kırgızistan’da Bölgecilik

1990’ların başında, Sovyetler’in dağılmasının ardından Orta Asya’daki, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin liderleri akut problemlerle karşılaştılar. En ağır sorunlar ise, Sovyet siyasi sisteminde serbest pazar ekonomisi ve özel mülkiyete dayalı bir sivil toplumun bulunmaması ile alakalıydı. Ülkelerin farklı siyasi ve sosyal zorlukları da bu beklenmedik ve alternatif sistemin uygulanmasını engelledi. Etnik ilişkilerin kızışması ve farklı boylar arasındaki güç rekabetinin şiddetlenmesi de Orta Asya liderleri için en başta gelen siyasi tehditti (www. 2023. gen. tr/ mayis2010/ 1. htm). Bu durum en çok Kırgızistan’ı ilgilendiriyordu. Çünkü Kırgızistan çok sayıda milletin bir arada yaşadığı nadir bir ülkedir.

Komünist ideolojiden kurtulduktan sonra en önemli siyasi, ekonomik ve kültürel pozisyonları ele geçirmek için ülkeler içindeki etnik gruplar, klanlar ve aşiretler arasında kıyasıya bir mücadele başladı. Bu grupların liderlerinin başkanlık nüfuzu için gösterdikleri rekabet aslında farklı boy ve aşiretlerin, ismi var cismi yok milletler içindeki mücadelenin kaynağını da açıklamaktadır. Boy ve aşiret bağlantıları başkanların, parlamento, bakanlar kurulu ve bölgesel ve yerel güç kolları için yürütülen aday gösterme süreçlerini etkiledi. İlaveten, boy ve aşiret ilişkileri devletin mali kurumlarını, karlı iş alanlarını ve dış kaynaklı yardımların bölüşülmesini de kontrol etti (www. 2023. gen. tr/ mayis2010/ 1. htm).

Yaşanan bu problemler ülkeden ülkeye farklılık göstermekte ve her bir Orta Asya devleti için kendisine özgü unsurlara sahiptir. Örneğin, Özbekistan ve Tacikistan’da farklı bölgesel boylar arasında çok yoğun rekabet varken, Kırgızistan ve Kazakistan’da nüfuzlu aşiretler arasındaki mücadele hem bölgesel hem de yerel düzeylerde önem kazanmaktadır. Tacikistan’daki kuzeyli ve güneyli boylar

arasındaki çatışma 90'ların başında başladı ve kanlı bir iç savaşa dönüştü. Kırgızistan'da kuzeyli ve güneyli boylar arasındaki gerilim Askar Akaev'in Mart 2005'de iktidardan uzaklaştırıldığı "**Lale Devrimi**"ne yol açtı (www. 2023. gen. tr/mayıs2010/ 1. htm). Kırgızistan'da yaklaşık on beş yıllık iktidarında hatırı sayılır bir mal varlığına sahip olan Askar Akayev, yapılan ihtilalden sonra ailesiyle birlikte ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Akayev'in bir daha Kırgızistan'a dönmek gibi bir şansı da olmamıştır.

Kırgızistan'da siyasal istikrarsızlık yaratan durumların en başında bölgesellik gelmektedir. Genelde kuzey-güney ayrışması olarak özetlenebilecek bu durum, kuzeyli kabilelerle güneyli kabileler arasında kimi durumlarda sürtüşme ve çatışma yaratarak Kırgız Halkı'nın kendi arasında bölünmesine neden olmaktadır (Akçalı, 2012: 198-199).

Bu ayrışmaların Kırgızistan'ın Sovyet sonrası dönemdeki siyasal yapısına da yansımaları olmuştur. Kuzeyli ve güneyli elitler kendi çıkarlarını korumak istemiş ve ülkenin siyasal yaşamında değişik roller oynamışlardır. Aşiret bağları ve bölgesel aidiyetler siyasal rekabetin artmasına ve bu çerçevede şekillenen gizli bir güç kavgasının oluşmasına neden olmuştur. Sovyet sonrası dönemde siyasal güç büyük ölçüde bölgesel temelli olmaya devam etmiştir. Bu bağlamda Kırgız yöneticilerin işbaşında kalabilmek için değişik aşiretlerin çıkarlarını ve bölgesel bağları akıllıca dengelemek durumunda oldukları da belirtilmiştir (Akçalı, 2012: 199).

Daha önce belirtildiği üzere, Akayev'in ardından muhalefetin en etkin isimlerinden biri olan Kurmanbek Bakiyev devlet başkanlığına getirilmiştir. Halk, büyük umutlarla göreve başlayan Bakiyev'den özellikle ekonomik durumun düzeltilmesini ve yolsuzlukla mücadele konusunda somut adımlar atmasını beklemekteydi. Ancak Bakiyev bu sorunların çözümüne yönelik etkin adımlar atmak yerine, hem Akayev döneminden devraldığı olumsuzlukları devam ettirmiş hem de bu olumsuzluklara yenilerini eklemiştir. Bakiyev de tıpkı selefi gibi devlet başkanının gücünü daha da artıran anayasal değişikliklere gitmiş, yolsuzluk ve akraba kayırmacılığı konusunda Akayev'den farklı bir tutum izlememiştir. Tam tersine, Akayev'e göre Bakiyev'in kuzey ve güney arasındaki etnik çıkarları ve dengeleri gözetmek konusunda daha özensiz olduğu vurgulanmıştır. Buna ek olarak

Bakiyev'in siyasal gücünü artırmak için mafya grupları ile işbirliği yaptığı da iddia edilmiştir. Kısacası Akayev'e muhalefet ederek desteğini artıran Bakiyev de iktidara geldikten beş yıl sonra tıpkı Akayev gibi bir halk ayaklanması ile görevden uzaklaştırılmıştır. Bir uzmanın Bakiyev'in devrilmesi ile ilgili görüşleri bu süreci şu şekilde özetlemektedir:

“Bakiyev (Akayev'in) liberal (tutumunu) bir zayıflık olarak görmüş ve kendi kişisel gücünü sağlamlaştırma yoluna gitmiştir... Bu hedefe ulaşmak için tüm diğer güç odaklarını devlet başkanlığına boyun eğdirmiş, fren ve denge mekanizmalarından geriye ne kaldıysa ortadan kaldırmış ve demokrasi ve insan haklarına karşı giderek daha düşmanca bir tutum içerisine girmiştir. Kendi kişisel iktidarını korumak için gerekirse güç kullanacağını açıkladığı noktada ise barışçıl ve meşru bir yönetim değişikliği için ölüm çanları çalmaya başlamıştır” (Akçalı, 2012: 201).

Hem Akayev hem de Bakiyev'in yalnızca beşer yıl arayla halk ayaklanması sonucu devrilmeleri Kırgızistan'da siyasal istikrarın sağlanması konusunda ciddi kuşku uyandırmıştır. Ağır ekonomik sorunlarla baş etmeye çalışan ülkenin, siyasal yaşamının daha da derin çıkmazlara sürüklenmesinden endişe edilmiştir. Ancak daha önceki kısımlarda söz edildiği üzere Bakiyev sonrası dönemin siyasal elitleri farklı bir tablo çizmiş ve demokratikleşme ve toplumsal uzlaşma yolunda bazı önemli adımlar atmışlardır (Akçalı, 2012: 201). Her ne kadar beklenen demokratikleşme ve toplumsal uzlaşma yolunda beklenen atılımlar yapılamasa da Kırgızistan gibi yıllarca Komünist rejimin etkisinde kalan ve daha sonraları bağımsızlığını ilan edip kendi kimliğine dönmeye çalışan bir ülke için bu gelişmeler ümit vericidir. Özellikle son yıllarda ülke genelinde yapılan reformlar, Kırgızistan'ı Orta Asya ülkeleri içerisinde örnek alacak bir ülke haline getirmiştir.

3.3.2. Kırgızistan'da Etnik Çatışma

Ülkenin politik yapısının incelenmesi sürecinde öncelikli olarak Kırgız toplumundaki bölünmüşlüklerden bahsetmek faydalı olacaktır. Bireylerin

davranışları ve politik gelişmeler ortaya konulurken bu bölünmüşlüklerin belirleyiciliği esastır:

-Kuzey-güney dikotomisi (ikililik)

-Uruular gerçeği

-Etnik ayrışma

Ülkenin fiziksel coğrafyanın görünümünde olduğu gibi zihinsel olarak da kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu algılama ileride değinileceği gibi Kırgız kimliğine ilişkin birçok soruyu da gündeme getirmekte ve bu da politik karar verme sürecine yansımaktadır. Bunun yanı sıra toplumun geleneksel yapısını koruması ve bu yapının sürdürülmesindeki uruu (boy) esasındaki teşkilatlanma, tarihsel anlamda belirleyici etkisini korumaktadır. Ülkede görülen bir diğer ayrışma ise Sovyetler Birliği dağılırken süreci yöneten iktidarın ülkeler içinde etnik azınlıklar bırakma siyasetinin bir sonucu olan çok etnikliktir. Bu durum etnik çatışma alanları açma siyasetinin bir yansımasıdır Kırgızistan'da görülen önemli bir ayrım olan kuzey ve güney ayrımında, Kuzeyliler kendilerini saf Kırgız -mesni Kırgız- kabul etmekte ve güneylileri sasık (kokmuş) olarak tanımlamaktadırlar. Kırgızlar farklı bölgelerde konuşulan Kırgızca'ya dayalı olarak kuzeylilik veya güneylilik alt kimlikleri inşa etmektedirler. Güneylilik, Celalabad ve Oş bölgesinde yaşayan Kırgızları ifade etmektedir. Bu Kırgızlar ten rengi koyu olan Özbekler için korkaklık ve aşağılama ifadesi olarak kullanılan, sart tanımlamasına benzer biçimde "sartlaşmış Kırgızlar" olarak ifade edilmektedir. Kuzeyli Kırgızlar, Kırgızistan'ın yönetimini saf Kırgız olarak tanımladıkları kuzeylilere uygun görmektedirler. Güneyde ise durum daha ilginçtir. Özbek Türkleri bölgedeki Tacik ve diğer Farsi unsurlara sart demektedirler. Bu ayrım devrimler sürecinde de belirleyici olacaktır. Kırgızistan'da etnik ilişkiler incelendiğinde en önemli konuyu Özbek-Kırgız ilişkileri oluşturmaktadır. Ülke nüfusunun % 15'ini oluşturan Özbekler yoğunlukla ülkenin güneyinde yer alan Fergana Vadisi içerisindeki Oş, Celalabad ve Karasu bölgelerinde yaşamaktadırlar. Sovyet döneminde Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında paylaştırılan bölgenin demografik yapısı heterojenleştirilmiştir. Heterojenleştirme ve sınırlar içinde çatışma potansiyeline sahip etnik gruplar bırakma siyaseti bölgedeki gerilimin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Özbekler 'Govni'(dağlı-göçebe) Kırgızları

tembel, az dindar, az medeni insanlar olarak algılanmaktadır. 1989'da Oş ve Celalabad bölgelerindeki Özbek nüfus yerel otonomi ve Özbekçeye ulusal dil statüsü verilmesi talebini dile getirmişler, hatta bazı Özbekler bölgenin Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne katılması talebinde bulunmuştur. Bu taleplerden daha da önemli ve iki topluluk arasındaki en ciddi sorun, verimli tarım arazilerinin yeniden dağıtımı konusudur. Ayrıca konut eksikliği ve giderek kötüleşen ekonomik durum ki bundan en çok Kırgızlar olumsuz etkilenmekteydi, uzun dönemdir var olan etnik gerilimi ciddi bir çatışmaya dönüştürmüştü ve 1990'da patlak veren olaylarda yaklaşık 300 kişi ölümlen, 1000'in üzerinde kişi de yaralanmıştır. Bu çatışma sonrasında da gerilim artarak devam etmiştir. Ülkedeki siyasi mücadeleler de etnik çatışmaya dönüşme potansiyeline sahiptir. Güney Bölgesinde Özbeklerin kimliklerini korumaya yönelik politikalara ağırlık vermeleri, özellikle Celalabad ve Oş'ta yükseköğrenime ağırlık vererek Özbek kimliğini güçlendirmeleri, Kırgızların da Özbeklerin sosyal ve ekonomik açıdan bölgeye hakim olduklarına ilişkin yargılarının etkisi sosyo-ekonomik düzeyi düşük Kırgızlar için önemli bir gerilim sebebi olmuştur. Siyasete yansıyan Kuzey-Güney gerilimi de etnik çatışmaların önemli bir sebebidir (Beşirli, 2011: 317-321).

Kırgızistan'da yaşanan olayların anlaşılması için bölgenin bütünü tarihsel süreç dikkate alınarak incelenmelidir. Çarlık Rusya'dan başlayarak SSCB ve günümüzdeki Rusya Federasyonu politikaları günümüzdeki Kırgızistan'a etki eden faktörlerdir. Kırgızistan'ın Rus egemenliği altına girmesiyle birlikte sömürgeciliğin doğal sonuçlarıyla karşılaşmıştır. Devlet kadrolarına Ruslar yerleştirilmiş, isyancılar sürgünlere gönderilmiştir. Lenin ve Stalin dönemlerinde Müslüman uluslar ayrıştırma politikasına tabii tutulmuş ve birbirleriyle çatışmaları sağlanmıştır. Aynı şekilde, Türk lehçeleri ayrı diller gibi gösterilip farklılıklar yaratılmıştır (Kara, 2006: 105).

Halen Kırgızistan'da en kilit yerlerde ve kadrolarda Ruslar görev yapmaktadır. Kalifiyeli elemanın zor bulunduğu ve yetiştirilmesinin de zor olduğu bir ortamda Rusların yerlerine koyacakları kendi milletinden olan insanları bulmakta Kırgızistan zorluk çekmektedir. Rusça yaygınlaştırılmış, etnik yapılar birbirine karıştırılmış, suni azınlık sorunları yaratılarak bugünkü etnik çatışmaların temelleri

atılmıştır. Sovyet döneminde, Kırgız boyları arasındaki ilişkiler dondurulmuş ve “Sovyet vatandaşı” oluşturulmaya çalışılmıştır. SSCB’nin yıkılmasıyla Kırgızistan hem ekonomik, hem siyasi, hem sosyal açıdan büyük değişimler yaşamıştır. Bununla birlikte Ruslar, önceden SSCB içinde yer alan cumhuriyetleri nüfuzları altında tutmaya çalışmaktadırlar. Sovyet döneminde ülkedeki milletlerin bir araya gelip güç birlikleri kurmalarını önlemek amacıyla ‘Sovyet vatandaşı’ temelinde oluşturdukları farklı millet politikaları, günümüz Rusya Federasyonu yönetiminde şekil değiştirerek ayrılıkların ve farklılıkların kısıktıldığı bir politikaya dönüşmüştür. Aynı şekilde sınır sorunları yaratılmış, bu nedenle Kırgızistan da komşuları Özbekistan, Tacikistan ve Kazakistan’la ciddi sorunlar yaşamıştır. Toplumsal ve kültürel açıdan ise yeni dönemde, toplum ilişkilerinde yarı feodal sistem yeniden canlanmış ve boy faktörü yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Siyasi süreçte yaşanan çatışmalar ve koltuk kavgası, klanlar arasındaki ilişkilerin yeniden yapılandırılmasını tetiklemiştir (Aysan, Kemahlı; Orta Asya'da Demokrasi Sorunu, Kırgızistan Örneği: 191).

1990 yılında yaşanan etnik çatışmanın gerisinde yatan bu nedenler bağımsızlık sonrası dönemde de gerginliklere yol açmaya devam etmiştir. 2010 Haziran’ında yine Oş şehrinde Kırgız ve Özbek halkları arasında çıkan olaylar da bu çerçevede değerlendirilebilir. 10 Haziran’ı 11 Haziran’a bağlayan gece Oş’taki bir kumarhanede Özbek ve Kırgız gençleri arasında başlayan tartışma sokağa taşarak alevlenmiş ve kısa sürede başkalarının da katılımı ile büyümüştür. Sabaha karşı Özbek mahallelerine saldırılar başlamış ve gerginlik en az 435 kişinin öldüğü ve 2000’den fazlasının yaralandığı kanlı bir çatışmaya dönüşmüştür (Akçalı, 2012: 202).

3.3.3. Kırgızistan’da Siyasi İstikrarsızlık

Kökenleri Sovyet öncesine dayanan, ancak Sovyet döneminin kendine özgü koşullarında var olmaya ve kimi durumlarda daha da keskinleşerek siyasal istikrarsızlık yaratmaya devam eden bu olumsuz gelişmelere rağmen, Kırgızistan’da demokrasinin yerleşmesine elverişli bir ortam olduğu öne sürülebilir. Bu bağlamda

göz önüne alınması gereken belki de en önemli noktalardan biri Akayev'in geride bıraktığı siyasal mirastır. Halk ayaklanması ile iktidardan düşürülmüş olmasına rağmen Akayev'in demokrasinin "olmazsa olmaz" koşullarından bazılarının topluma benimsetilmesinde önemli bir rol oynamış olduğu öne sürülebilir. Akayev'in 15 yıllık iktidarı süresinde üç genel seçim (1995, 2000 ve 2005 yıllarında), dört başkanlık seçimi (1990, 1991, 1995 ve 2000) ve beş referandum (1994'te iki; 1996, 1998 ve 2003'te birer tane) gerçekleştirilmiştir (Akçalı, 2012: 203). Kırgızistan'da yaşanan bütün bu olumsuzluklar karşısında en çok etkilenen millet Özbekler olmuştur. Evleri yakılıp yıkılmış, ellerindeki bütün imkanlar alınmış, şayet kaçabilmişlerse de hayatlarını zor kurtarmışlardır. Bütün bu yaşanan olaylara rağmen Kırgızistan'ı terk etmeyen Özbek aileler de olmuştur.

Kırgızistan'da kimlik konusuyla ilgili ortaya atılan tartışmalarda kuramsal sorunlara ek olarak ortaya çıkan önemli sorunlardan biri de terminoloji sorunudur. Genel olarak Kırgızistan'ın kimlik konusu ile ilgili çalışmalara bakıldığında kabile kimliği, bölge kimliği ve etnik kimlik üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bütün bu kimlikler Kırgızistan'daki siyasi mücadelenin dinamiklerini ve doğasını anlama açısından önem taşımaktadırlar. Ancak Kırgızistan'da hangi toplumsal kimliğin daha baskın olduğunun, bu kavramlarla ne tür toplumsal kimliklerin kastedildiğinin açıklaması amacıyla kavramsal ve kuramsal tartışmalara yer vermek gerekmektedir. Diğer bir deyişle kabile, bölge ve etnik kimliklere ilişkin terminoloji sorunlarının giderilmeye çalışılmasından ve ya en azından bu kavramların kullanılmasındaki temel sorunların belirtilmesinden sonra bu konulara ilişkin kuramsal sorunlar tartışılabilir (Joldoshov, 2013: 110).

Akayev döneminden geriye kalan bir diğer önemli siyasal miras da Aksı olaylarının yarattığı etkidir. Bu olayların ardından Kırgızistan halkı protestoların siyasal katılım açısından önemini görmüş ve taleplerinin karşılanması yolunda etkin bir yöntem olduğunu deneyimlemiştir. Aksı olayları bazı araştırmacılar tarafından 2005'teki Lale Devrimi'nin öncüsü olarak da değerlendirilmiştir. Aksı' da edinilen deneyim, Kırgız Halkı'na ve siyasal elitlere bir liderin yönetimde kalması için halkın desteğinin şart olduğunu göstermiştir (Akçalı, 2012: 203-204).

Atambayev'in devlet başkanı olarak and içmesinden yalnızca bir gün sonra Atambayev'in kendi partisi olan Sosyal Demokrasi Partisi'nin grup başkanı Çınıbay Tursunbekov partinin koalisyon hükümetinden ayrılacağını duyurdu. Sosyal Demokratlara göre koalisyon hükümetindeki zıtlıklar uzlaştırılması olanaksız bir düzeye ulaşmıştı. Bu tür **“uzlaştırılması olanaksız”** zıtlıklar, ülkenin daha farklı bir siyasal istikrarsızlığa sürüklenmesinin de önünü açabilir. Anayasa kimin neden sorumlu olduğunu çok açık ve net bir biçimde belirtmemektedir. Farklı (devlet) kurumları gücün nasıl dağılacığı konusunda işlerliği olan bir düzenleme üzerinde anlaşmaya varabilirler. Ama bu gerçekleşmezse çatışmalar ortaya çıkacaktır. Şu an işbaşında olan koalisyon dağılacak ve yerine yenisinin kurulmasına çalışılacaktır. Bu işe yaramazsa parlamento feshedilecektir ve yeniden seçim ortamına (ve) çatışmalara dönmemiz gerekecektir. Bu gibi endişelere ek olarak, yeni sistemin beklenen demokratik açılımı getirmemesi durumunda Kırgızistan Halkı'nın yeniden sokaklara dökülmesi olasılığı da dikkate alınmalıdır. Kırgızistan Halkı için siyasal yaşamın adeta bir parçası haline gelmiş olan protestolar ve ayaklanmalar bu tür bir süreçte yeni siyasal gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Nitekim koalisyon hükümetinin dağılmasının ardından Atambayev durumun ciddiyetini bir konuşmasında su şekilde dile getirmişti. Bazı yabancı ve yerli uzmanlar Kırgızistan'ın parçalanması yönünde bir eğilim olduğunu düşünüyorlar. Bu eğilim gerçekten de vardır. Elbette ki ekonomi her şeyin temelinde yatmaktadır. Ama etnik gruplar arasında uyum olmadan ekonominin geliştirilmesi de mümkün değildir. Bu nedenle hükümetin (net bir) amaca yönelik ve akıllıca çalışması, ekonomik düzeni kurması ve sosyal güvenliği garanti altına alacak önlemleri alması gerekmektedir. Bugün hükümetin temel görevi istikrarı ve ekonomik gelişmeyi sağlamaktır (Akçalı, 2012: 205-206).

Orta Asya'nın en zayıf noktası ise; Sovyetler Birliği'nin yetmiş yıllık bir zamanda gerçekleştirdiği karışık etnik yapısıdır. Hepsi Türk olan ve yaşadıkları bölgeye göre isim alan Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen, Tatar gibi guruplar buradaki her devletin içerisinde karmaşık bir dağılışı göstermektedir. Günümüzde otoriter liderler tarafından yönetilen ve çok sesliliğe izin verilmeyen bölge ülkelerinde yakın gelecekte daha demokratik söylemlerle birlikte dış güçlerin etkisiyle etnik gurupların hareketlenme ihtimali yüksek gözükmektedir. Hafızalardaki tazeliğini koruyan

Yugoslavya ve günümüzde karmaşık şekil almaya başlayan Irak örnekleri de bu görüşü kuvvetle desteklemektedir. Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri yakın gelecekte etnik bir problem yaşamamak için uluslararası arenada dengeli politikalar takip etmek ve kendi aralarında işbirliğini kuvvetlendirmek zorundadırlar (Kara, 2006: 101).

3.3.4. Yaşanan Ekonomik Sıkıntılar ve Toplumsal Sorunlar

Kırgızistan'da iki kez devrim gerçekleşti. 2005'de, ülkeyi yolsuzluğa sürükleyen, anayasayı ayakları altına alan, devlet gücünü kendi eline alan ilk cumhurbaşkanı devrildi; 2010'da ise halkına verdiği andı bozan, ülkeyi yağmalayan, vatandaşlarının kanını döken ikinci cumhurbaşkanı devrildi. Her iki devrimin de en önemli sebebi, toplumla hükümet arasındaki keskin çatışmadır. Hükümet kendisini halktan üstün saydı, faaliyetini toplumdan gizledi, halkın çıkarlarına karşı geldi, adalet yok oldu. Cumhurbaşkanlığın diktatörlüğe, kamu gücünün aile ticaretine dönüşmesi milli çatışmaya yol açtı. Bundan yirmi bir yıl önce Oş olayı gerçekleşti, bağımsızlığın ilk yıllarında tarım dağıldı. Kırgızistan, Orta Asya boyunca nadir bulunan Bişkek'teki Lenin araba fabrikasını, Oş'taki ünlü HBK ipek dokuma fabrikasını, Bişkek'teki "Çolpon" gibi işletmelerini özelleştirme politikalarıyla kaybetti. Uzay dünyasını geliştirmeye yardımcı büyük iş yerleri yağmalandı. Neticede yüzbinlerce vatandaş dış ülkelere akın etti. Ekstremist grupların Batken bölgesine iki yıl arka arkaya baskın yapması sonucunda birçok kişi hayatını kaybetti. Aksı olayı ise ülkenin otoriter yönetimin en keskin türüne geçtiğini ispatladı (Abdibaitova, 2011: 1).

Ülke ekonomisinde yaşanan pek çok sorunun temelinde SSCB döneminde uygulanan merkezi planlamaya dayalı ekonomi politikasının etkileri bulunmaktadır. Bu dönemde SSCB sınırları içinde bulunan ülkelerin belirli alanlarda ihtisaslaşması ve ülkenin coğrafî, kültürel ve ekonomik yapılarına bakılarak ne tür üretim konusuna yöneleceği merkezden belirlendiğinden her ülke aynı ölçüde zenginliği paylaşamamıştır (Ramazanoğlu, Acar; Vol.7/8: 389-390).

Kırgızistan, şehirleşme hızı açısından en düşük hıza sahip Orta Asya ülkesidir. Kırgızistan'ın en düşük şehirleşme hızına sahip olması, ülkenin diğer ülkelere nazaran daha kıt yeraltı ve tarımsal kaynaklara sahip olması ile doğru orantılıdır (İncekara, 1993: 16).

Bugün Kırgızistan'ın ekonomisi, üretimde gerileme, işsizlik artışı, gıda ve tüketim mallarının azlığı gibi birtakım sıkıntılarla karşı karşıya gelmiş durumdadır. Halkın hayat seviyesi de giderek düşmektedir (Kalambekova, bilig-2/Yaz'96: 8).

Yeni sistemin beklenen demokratik açılımı yerine getirmemesi durumunda Kırgızistan Halkı'nın yeniden sokaklara dökülmesi olasılığı da dikkate alınmalıdır. Kırgızistan Halkı için siyasal yaşamın adeta bir parçası haline gelmiş olan protestolar ve ayaklanmalar bu süreçte yeni siyasal gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olabilir (Akçalı, 2012: 205).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırgızistan bağımsızlığını kazanmasıyla Çin, Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın sınır komşusu olmuştur. Sovyet döneminin mirası olan iç içe geçmiş sınırlar, Kırgızistan'ın Özbekistan ve Tacikistan ile sınırlar yaşamasına sebep olmaktadır. Sınır sorunlarının temelini ise Fergana Vadisi oluşturmaktadır. Sahip olduğu su kaynakları, ulaşım kolaylığı, terör örgütlerinin barınma yeri olması, kaçakçılığın önemli bir hattı olması gibi nedenlerden dolayı Fergana Vadisi paylaşılabilen bir coğrafi mekan olmaya devam etmektedir.

Kırgızistan, bağımsızlığının ilk yıllarında bir yandan anayasa çalışmalarıyla Komünist sistemin etkilerinden kurtulma çabasına girmiş bir yandan da yaşadığı ekonomik bunalımlardan dolayı başlayan muhalif grupların baskısı altında ayakta kalma mücadelesi vermiştir. SSCB sonrası yaşadığı olumsuz gelişmelere ve toplumsal istikrarsızlığa rağmen Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri içinde demokrasinin gelişmesi açısından hala en uygun ülke olmaya devam etmektedir.

2002, 2005 ve 2010 yıllarında yaşanan iç sorunların ve çatışmaların uzun dönemde Kırgızistan'ı daha istikrarlı ve daha etkin çalışan bir kurumsal yapıya kavuşturmada etkili olabilir. Ülkenin birliği ve bütünlüğünün korunması da yine aynı şekilde bu acı olaylar sonrası elde edilen deneyimler sayesinde mümkün olabilir. Nitekim son yıllarda yaşanan bazı gelişmeler, ülkenin yeni siyasal aktörlerinin yürütme yerine yasamanın daha önemli olduğu ve ödün ve uzlaşmanın ön plana çıktığı parlamenter bir yapı etrafında birleştiklerinin sinyallerini vermektedir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin hemen hemen hepsinin ortak sorunu olan ana dile önem verilmiş ve kültürel yozlaşmaya karşı önlemler alınmıştır. Kırgızistan'da son yapılan seçimler için adayların Kırgızca sınava tabii tutulmaları bunun en açık göstergesidir.

Kırgızistan'da bağımsızlıktan bu yana demokratik sistemin kurulamaması, ekonomik istikrarsızlığın sonlandırılması, iç ve dış politikada atılan yeni ve ciddi adımların sonucunu görmek için biraz zaman gerekmektedir

Kırgızistan, bugün sancılı bir demokrasi deneyimi ve politik yapılanma aşamasındadır. Bu yapılanma halen devam etmektedir. Bugüne dek hükümetlerin siyasi ve ekonomik politikalarını tanımlayan anayasalar, seçim sistemleri, yasalar ve yönetmelikler kısa bir süre içerisinde uygulamaya konulmuştur. Bu yasaların çoğu yenidir ve daha önce hiç tecrübe edilmemiştir. Ancak bu nedenle ortaya çıkabilecek çeşitli sorunlar zamanla düzeltilebilecek niteliktedir. Bu yasal düzenlemeler bölgede siyasi demokrasi ve kamu yönetiminin yeniden yapılanması bakımından oldukça önemli gelişmeler olarak kabul edilmelidir (Abdibaitova, 2011: 8).

Kırgızistan sahip olduğu etnik çeşitliliğe bağlı olarak yaşadığı siyasi çekişmeler, ekonomik sorunlar, kuzey - güney mücadelesi, kalifiye eleman sıkıntısı, Rusların ve Rusça'nın hakimiyetini sürdürmesi ve Kırgızca'nın ikinci planda kalması, Fergana Vadisi ve su kaynaklarının paylaşım sıkıntıları, özellikle Özbekler ile yaşanan çekişmeler gibi sorunlar yüzünden gerek ülke içinde gerekse de dışında, demokrasisinde ve siyasi yapılanmada beklediği istikrarı bir türlü yakalayamamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdibaitova, B. (2011), Özgür Kırgızistan 20 Yaşında, 21. Yüzyıl Kasım, Sayı: 35.
- Akçalı, P. (2012), Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Journal of Turkish World Studies, XII/1, Yaz, s.193–209.
- Akkan, E. (2002), “Kırgızistan”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Cilt 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akmatova, A. (2008), Modern Dönem Kırgız Urukları ve Kırgız Diyalekt Coğrafyası, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/3 Spring.
- Alkan, H. (2010), Otoriter Merkezileşmeye Karşı Merkezkaç Direnişin Gölgesinde Siyasal İstikrarsızlık, SDE Analiz,
- Avşar, B. Z ve Solak, F. (1998), Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri, Vadi Yayınları, Ankara.
- Aysan, A. ve Kemahlı, F. (2001–2002), Orta Asya'da Demokrasi Sorunu: Kırgızistan Örneği.
- Bakirov, N. B., ve diğerleri, (1992) Kırgız Respublikas'ının Geografyası, Bişkek, Mektep.
- Beşirli, H. (2011), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz (15), 313-331.
- Bingöl, Y. (2007), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (13)1: 1–21; Kırgızistan'ın ‘Renkli’ Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi, Küresel Rekabet mi?
- Bişkek Ticaret Müşavirliği, Kırgızistan Raporu, 2013.
- Bişkek Ticaret Müşavirliği, Kırgızistan Raporu, 2014.

- Demirci, L. (2012), Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana Kasım/November, Cilt/Volume 11, Sayı/Issue 2, 33–69.ISSN: 1303-6831.
- Elebayeva, A. Poluhova, M, (2001-2002), Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Kış, Cilt: 7, Sayı: 4.
- Erşahin, S. (1999), Kırgızların İslamlaşması Üzerine Bazı Mülahazalar, Ankara.edu.tr/dergiler/37/779/9979.pdf
- Gömeç, S. (2011), Kırgız Türkleri Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Gülüm ve Boz, (2011), Doğa Üzerine Söylenmiş Türk Dünyası Ortak Atasözlerinin Coğrafi Analizi (Kırgızistan-Türkiye Örneği), Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 24, Temmuz, s: 354-369, İstanbul – ISSN: 1303-2429
- Güner, İ. ve Ertürk, M, (2012), Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası, Nobel Yayın, Ankara.
- Hoşgören, MY. (2003), Jeomorfolojinin Ana Çizgileri II (3.baskı), Çantay Kitabevi, İstanbul, s. 26.
- İncekara, A. (1993), Keib / BDT Araştırma Dizisi No: 7, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 16.
- Joldoshov, A. (2013), Kabilecilik, Bölgecilik Ve Etnisite: Kırgız Kimliği Üzerine Çalışmalar, OAKA, Cilt:8, Sayı:15.
- Kalambekova, Kırgızistan: Nereden Nereye Ve Nasıl? B.bilig–2/Yaz'96.
- Kara, H. (2006),“Orta Asya Ülkelerinde Etnik Yapının Bölge Güvenliğine Etkileri” , Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, Cilt: VI, Sayı 1, s: 101-109, İzmir.
- Kırgızstan Enstiklopediya (K.E.), (2001), Mamlekettik Til Cana Enstiklopediya, Borboru Basması, Bişkek, s. 292.
- Kırgızistan İş Rehberi 2013.pdf

- Kulnazarova, A. (2010), Orta Asya Geçiş Ekonomilerinde Turizm Sektörünün Mevcut Durumu ve Gelişme Olanakları: Kırgızistan Örneği, 2010 Doktora Tezi.
- Malashenok, V. (2006), Kırgızistan’da Türkiye’nin ve Türker’in İmajı, 2006 Yüksek Lisans Tezi.
- Manavoğulları, E. (2010), Soğuk Savaş Sonrasından Günümüze Kırgızistan 2010.
- Özdenoğlu, S. (2005), T. C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı 2005.
- Özey, R. (1997), Dünya Platformunda Türk Dünyası, Öz Eğitim Yayınları, 1997, s. 201.
- Özgüç, N. (1984), “Beşeri Coğrafya’da Veri Toplama ve Deđerlendirme Yöntemleri,” İ. Ü. Edebiyat Fakóltesi Yayınları No: 2511.
- Ramazanoğlu, G. ve Acar, İ. A. Review of Social, Economic & Business Studies, Vol.7/8, 385-402. “Bir Geçiş Ekonomisi Örneği Olarak Kırgızistan: Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yaklaşımlar.”
- T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, (2008), Kırgızistan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik ve Ticari İlişkileri; Mayıs, Bişkek.
- Zokirov, S. ve Umarov, K. (2011). Economic development in the Ferghana Valley since 1991. İçinde S. Frederick Starr (Ed.) Ferghana Valley - The heart of Central Asia (ss.232-252). New York, London: M. E. Sharpe.

İNTERNET KAYNAKLARI

Bilgi / Belge

www.isgucdergi.org/?p=article&id=199&cilt=6&sayi=1&yil=2004

www.msxlabs.org/forum/kirgizistan/171574-kirgizistanda-gorulmeye-deger-yerler

www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan

www.ekodialog.com/Makaleler/birlesmis-milletler-turkiye

www.euroasianet,2010,euroasianet.org

www.2023.gen.tr/mayis2010/1.htm

Fotoğraf

www.bayrakulke.blogspot.com/tr/2012/01/krgzistan-bayrak-resimleri.html

www.upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ef/National_emblem_of_Kyrgyzstan.svg/600px-National_emblem_of_Kyrgyzstan.svg.png

www.e-sehir.com/dunya-haritasi/kirgizistan-ulke-haritasi.html#.VZWjAhvtlHw

www.kureselcatismalar.com/orta-asyada-fergana-vadisi-sorunu

www.uludagsozluk.com/k/tanr%C4%B1-da%C4%9Flar%C4%B1

www.4.bp.blogspot.com/-6W7WPEyNPVo/TrAnxw0QztI/AAAAAAAAACp8/H2yYJj_s94g/s1600/kyrgyzstan+100+son+uncut.jpg

www.rowefidibus.ch/page34.php

www.dunjabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=244240

www.dunyabulteni.net/servisler/haberYazdir/244240/haber

www.tr.wikipedia.org/wiki/Iss%C4%B1k_G%C3%B6l

www.img1.dr.comtr/pimages/Content/Uploads/ArtistImages/artist_155174.jpg?ver=30072013

www.tr.ts.cn/home/News-View.aspx?id=88

<http://www.eba.gov.tr/gorsel/bak/0d9b8f6a8d04f90c44f078f2ecea6631d58e8ba89e344>

www.4.bp.blogspot.com/-x3UsqFtkV8E/U20PxLwNsVI/AAAAAAAAIjM/dBjkykPtGg8/s1600/Pazaryeri,+Bi%C5%9Fkek,+K%C4%B1rg%C4%B1zistan.jpeg

www.etarim.net/wp-content/themes/stylebook/timthumb.php?src=http%3A%2F%2Fwww.etarim.net%2Fwp-content%2Fuploads%2F2013%2F01%2F534869_1_kirgizistanli_ciftcilere_turk_kredisi_.jpg&q=90&w=795&zc=1

www.turkulkusu.com/kirgizistanda-yak-yetistiriciligi-artiyor

www.aljazeera.comtr/sites/default/files/styles/aljazeera_article_main_image/public/2014/02/06/kumtor-main-afp.jpg?itok=mdmud7eP

www.turkiyegazetesi.comtr/Images/ki2.jpg

[www.arikaninsaat.comtr/resim/img_9498\(1\).jpg](http://www.arikaninsaat.comtr/resim/img_9498(1).jpg)

www.deepknowladge.blogspot.comtr/2014/12/kmz.html

www.egitimyazilimi.fatihgurdal.net/wp-content/uploads/2014/05/kirgizlar-2-680x498.jpg

www.upload.wikimedia.org/wikipedia/ky/1/1f/Akaev_with_flag_KR.jpg

www.bianet.org/bianet/dunya/121175-kirgizistan-lale-devri-ve-lale-devrimleri-arasinda

www.scrapetv.com/News/News%20Pages/Everyone%20Else/images-6/Kurmanbek-S-Bakiyev.jpg

www.haber5.com/i/haber/13/06/20/a809/amerikan-ussu-icin-son-nokta.jpg

www.icube.milliyet.comtr/YeniAnaResim/2010/04/08/kirgizistan-da-halk-darbesi-587579.Jpeg

www.img1.loadtr.com/b-754307-Roza_Otunbayeva.jpg

www.neweurasia.net/wp-content/uploads/2010/07/6.jpg

www.turkiyegazetesi.comtr/dunya/97104.aspx

www.img.sondakika.com/haber/570/atambayev-aliyev-e-taziye-mesaji-gonderdi-7331570_x_o.jpg

www.cache3.asset-cache.net/gc/468781534-kyrgyzstans-president-almazbek-atambayev-gettyimages.jpg?v=1&c=IWSAsset&k=2&d=GkZZ8bf5zL1ZijUmx7QewbBeynL8VIKaGSltP2VyUvf1QmnmvTIwGt4GMKFW2Lr1qcyDeIgS91lPz7o4Bs0w%3D%3D

www.dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d123s037m1

ÖZET

Soğuk Savaş dönemi boyunca küresel bir güç olan Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra birçok Türk devleti bağımsızlığını kazanmıştır. Bu devletlerden birisi de, 15 Aralık 1990'da egemenliğini ve 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan'dır.

Kırgızistan; kuzeyinde ve kuzeybatısında Kazakistan, güneybatısında Özbekistan, güneyinde Tacikistan, güneydoğusunda ise Tanrı Dağları ve Doğu Türkistan ile sınır komşusu olan bir Orta Asya Türk Devleti'dir. 198.500 m²'lik yüzölçümüne sahip Kırgızistan, Tanrı Dağları ve Pamir Dağları'nın eteklerine yerleşmiş, jeolojik ve jeomorfolojik yapısı ve konumu itibarıyla de şiddetli depremlerin yaşandığı bir ülkedir. Ortalama yükseltisinin (2750 m) çok fazla olması sebebiyle “Orta Asya'nın İsviçresi” olarak da nitelendirilir.

Kırgızistan Anayasası'nda “Kırgızistan; egemen, bağımsız ve bölünmez demokratik bir hukuk devletidir” ifadesi yer almaktadır. Bağımsızlığının ilk yıllarında Kırgızistan hem üzerindeki Sovyet rejiminden kalan eski sistemin kalıntılarından sıyrılma çabasına girmiş hem de ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılara ve bağımsızlık karşıtı gruplara yenilmemek için ayakta kalma mücadelesi vermiştir. Bu mücadele doğrultusunda ülkenin hızlı başlayan kalkınma hamlesi, siyasi otoriteyi elinde bulunduranların sergiledikleri olumsuz performanslarla sekteye uğramıştır. Sürecin aksamasındaki etkenleri sadece iktidar sahiplerine dayandırmak yetersiz olacaktır (Beşirli, 2011: 313). Kırgızistan'daki çok milletli yapının da bu sürecin aksamasındaki etkileri göz ardı edilemez. Bağımsızlıktan sonraki süreçte yıllar süren etnik çatışmalar kendini defalarca hissettirmiştir.

Kırgızistan, SSCB sonrası bir yandan var olan uluslararası sisteme uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan da ülke içindeki bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır. Ne yazık ki ülkede yaşayan yaklaşık doksan milletten (Hindu, Özbek, Tatar, Kırgız, Çeçen, Çinli, Yerli Türk, Uygur, Ukraynalı, Afgan, Kazak, ... gibi) oluşan demografik yapısından dolayı birçok sıkıntıyla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. Kırgızistan'ın devlet yönetiminde yaşadığı tüm olumsuzluklara ve problemlere rağmen, Kırgız Halkı kararlılığını ve güçlü iradesini yaşanan sayısız

olayda defalarca göstermiştir. Kırgızlar her zaman yeniliklere açık, misafirperver, çalışkan ve yeni koşullara çabuk uyum sağlayabilen toplumsal bir yapıya sahip olmuştur.

Kırgız Halkı yaşadığı çekişmelerden, etnik çatışmalardan ve istikrarsızlıktan bıkmıştır. Artık yeni bir başlangıç yapmak istemektedir. Gelecek, Cumhurbaşkanı Atambayev ve parlamento için bazı zorlukları beraberinde getirirse de aynı zamanda demokratikleşme yolunda da bazı fırsatları da sunmaktadır. Kırgızistan, eski liderlerden kalan olumlu ve olumsuz mirası iyi değerlendirmeli ve aynı hataları tekrar etmemelidir. Aksi halde demokrasininin tekrar çökeceği gerçeğini unutmamalıdır. Önceki hatalardan ders çıkararak geleceğe güvenle ve inançla bakmalıdır ve bu uğurda önüne çıkacak engeller karşısında yılmamalı ve çalışmalıdır. Ancak bu şekilde ülkenin gerçek bir '**demokrasi adası**' olması sağlanabilecektir.

Arşiv Kayıt Bilgileri:

Tezin Adı : SSCB Sonrası Kırgızistan'da Demografik ve Siyasi Durum

Tezin Yazarı : Harun ARSLAN

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Taşkın DENİZ

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 15. 06. 2015

Tezin Alanı : Coğrafya Ana Bilim Dalı

Tezin Yeri : KBÜSBE-KARABÜK

Anahtar Sözcükler: Coğrafya, Siyasi Coğrafya, Nüfus, Yerleşme, Şehir, Kırgızistan, Demografi

ABSTRACT

Soviet power during the Cold War era, a global after the disintegration of the USSR in 1991, has won many Turkish state independence. One of these states is Kyrgyzstan in the December 15, 1990, which declared its sovereignty and independence in August 31, 1991.

Kyrgyzstan; is located north and northwest of Kazakhstan, southwest of Uzbekistan, in the south of Tajikistan, while in the southeast, which borders with the Tian Shan Mountains of Central Asia and Eastern Turkestan is a Turkish state. 198.500 m² area with Kyrgyzstan, Tien Shan and Pamir Mountains settled in the foothills, as well as geological and geomorphological structure and location is a country where there are earthquakes. The average altitude of (2750 m) due to too much **'Switzerland of Central Asia'** is also considered.

Constitution of Kyrgyzstan " Kyrgyzstan; sovereign, independent and indivisible democratic state of law " is located in expression. In the early years of the struggle for independence Kyrgyzstan has to survive both entered the detachment effort to avoid the remnants of the old system left over from the Soviet regime and independence and defeated by the group against economic hardship in the country. In line with the country's rapid development initiative this fight is hampered by the negative performance exhibited in the hands of those who have political authority. Disruption factor in the process will be insufficient to base their own power only (Beşirli, 2011: 313). Make a multinational Kyrgyzstan effects can not be ignored in the disruption of this process. After years of ethnic conflicts in the process after independence began to be felt many times.

Kyrgyzstan, after the Soviet Union on the one hand while trying to adapt to the existing international system, on the other hand has also worked to ensure the integrity of the country. Unfortunately, living in the country approximately ninety nations (Indians, Uzbeks, Tatars, Kyrgyz, Chechen, Chinese, Native Turkish, Uighur, Ukrainian, Afghan, Kazakh , ... etc.) due to the demographic structure of was forced to also face many ordeals. Despite all adversities and problems experienced by the

Kyrgyz state administration it has repeatedly demonstrated in numerous incidents of determination and strong will of the Kyrgyz people. Kyrgyz always open to innovations, welcoming, hardworking and had a social structure that enables quick adaptation to new conditions.

People living in the Kyrgyz contention is tired of the ethnic conflict and instability. Now he wants to make a new start . Future President Atambayev and get along well if some of the challenges to democratization in the parliament also offers some opportunities. Kyrgyzstan, the positive and negative legacy left by the former leader should evaluate good and must not repeat the same mistakes. Otherwise, democracy should not forget the fact that the collapsed again. Safely removing lessons from previous mistakes and should face the future with faith and this cause will stand up fearlessly against obstacles and should work. Only in this way the country is a real ‘ **island of democracy** ’ to be able to participate.

Archive Record Information:

Thesis Name : Demographic and Political Situation in Post- Soviet Kyrgyzstan

Author : Harun ARSLAN

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Taşkın DENİZ

Thesis Type : Master Thesis

Date of Thesis : 15. 06. 2015

Place of Thesis : Department of Geography

Keywords : **Geography, Political Geography, Settlement, Demography, Country, Kyrgyzistan, Population**

ÖZGEÇMİŞ

Harun Arslan, 17.08.1981 tarihinde Malkara'da doğdu. Babasının mesleği dolayısıyla yaklaşık bir yaşındayken ailesiyle birlikte Safranbolu'ya yerleşti. İlk, orta ve lise öğrenimini Safranbolu ve Karabük'te tamamladı. 2000 yılında üniversite sınavında tercih ederek kazandığı Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi'ne yerleşti. Üniversite eğitimi devam ederken 2002 yılında evlendi. 2006 yılında mezun olup Türkiye'ye döndü. Çeşitli eğitim kurumları ve özel şirketlerde çalışan Harun Arslan, 2012 yılında Karabük Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde yüksek lisans öğrenimine başladı. Yabancı dil olarak iyi derecede Rusça, İngilizce, Kırgızca, Özbekçe ve orta derecede Almanca bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.